

Kálmán Mária

Félisten

elbeszélések

ISBN 963 9324 280

**© Kálmán Mária
Budapest, 2002**

**ALTERRA Svájci-Magyar Kiadó Kft.
H - 1054 Budapest, Garibaldi u. 1.
Tel./Fax: (36-1) 353 2176
e-mail cím: alterra@elender.hu
www.alterra-publishing.hu**

Köszönetem fejezem ki szponzoromnak, lelki támogatómnak, **Bárdosi Máriának**,
aki e kötet kiadása érdekében önzetlen segítséget nyújtott.

Kálmán Mária, 2002

Tartalom

Árkádia

A félisten

Niké

A praetoriánusok

Előszó

A kötet négy elbeszélést tartalmaz, melyekben ezer év metszetében a hatalom természete, jelenségek mögötti lényege a mozgatóerő.

Az ***Arkaida*** az i.e. VII. század idején kíséri figyelemmel Lykurgoszt, aki a hatalom és jog kapcsolatát mindennél fontosabbnak tartja, s a törvényenkívüliségből jut el a „nagy törvényig”, az alkotmányig.

A ***féliszen*** i.e. IV. század idején hódító makedon Alexandros története, aki tetteihez utólag keres elvet, hogy míg cselekszik, összekapcsolhassa a hatalmat és önkényt.

A ***Nike*** az I. század legvéresebb háborújában kibontakozó szerelmen keresztül vall Titus Flavius vergődéséről, aki a hatalom nevében az élet törvényeivel ellentétes parancsot kapva későn érti meg, hogy nem azt akarta, amit tett, s belepusztul a rá is visszaható ellentmondás következményeibe.

A ***praetorianusok*** a II.-III. század fordulóján mutatja be, hogyan hat a katonacsászárok hatalomelmélete katonáikra, akik nem állnak meg a hatalom megszerzésénél, mert rájönnek, hogy ez csak a világot változtatja meg, hanem - vezetőiken túlnőve - igénylik a „változtatók változását”, azaz önmaguk átalakítását is.

A hatalom a kihasított történelmi évezred tanúsága szerint kezdetben cél volt, és mire használható eszközzé alakult: véget ért egy korszak, kezdődhetett minden előről. Az ember mégsem kívánhat mást utódainak, mint annak elérését, hogy ne a hatalom foglalkozzon velünk, hanem mi foglalkozzunk a hatalommal.

A szerző

ÁRKÁDIA

„...és minden időmet, férfierőmet a haza szolgálatába ajánlom!”

Az eskü Héraklész szobraig szállt. A félisten egykedvűen nézte a válogatottak seregét, majdnem ugyanolyan közönnyel állt díszpáholyában Cygnolas is. Csak barátja keménymetszésű ajkát figyelte, melyen előrepereregtek a szavak. Lydos harsányan beszélt, ahogy Stymphalos első katonájához illett, s az ifjak engedelmesen utánamondták a szöveget. De testük megfeszült, akár az íj, türelmetlenségük ott szállt a templomtérben; valami érthetetlen feszültség telítette meg a levegőt.

„Még nem spártaiak! - gondolta elnézően Cygnolas. „Csak formáinkat vették át Árkádiában. Arról fogok beszélni nekik, hogy az igazi katona hideg.”

- És most befejezésül szólni fog hozzátok...

- Nem! - kiáltották egyszerre az ifjak.

Cygnolas felfigyelt. „Nocsak, nocsak! Miért nem akarják őt hallani?” Villámgyorsan átgondolta Lakónia és Árkádia politikai viszonyát, majd leszűkítette azt Spárta és Stymphalos kapcsolatának vizsgálatára, de legjobb tudomása szerint minden rendben volt. Jobb szemöldökét alig emelve tekintett Lydosra magyarázatért, s többé nem tudta tekintetét elfordítani róla. Barátja egy szemvillanás alatt megöregedett. Halálos sápadtan meredt maga elé, szája széle enyhén remegett. Mintha vállain súlyosabb terhet hordozna, mint Héraklész... Mintha beleroppant volna...? Cygnolas önkéntelenül előrehajolt, már-már elindult, hogy segítsen Lydosnak... Ámde miért is kell neki segíteni?

Pólosz lépett ki, Lydos idősebb sógora. Cygnolasban ekkor merült föl, hogy itt korántsem őt nem akarják hallani, hanem...

- Krypteiat akarunk! - mondta nyugodt, mély hangján Pólosz. - Tizenöt éve nem volt tisztoztatás a helóták között! A mi avatásunk legyen teljes! Nem akarjuk csupán Spárta formáit átvenni annak tartalma nélkül! Előbb lássa, mit tudunk, aztán szóljon hozzánk Spárta követe!

- A helóták! Erről van szó tehát? - Cygnolas kedvtelve pillantott Póloszra, s elhatározta, hogy elfogadja a vacsorameghívását. Lydos, mintha olvasott volna gondolataiban, segélykérően, egyszersmind kétségbeesetten fordult a díszpáholy felé.

- De hát mit tehetnék én? - sáncolta el magát Cygnolas. - Ezek mégiscsak Árkádia belügyei! És nem értem, mi leli Lydost! Ezeket a kemény gyerekeket akarja visszatartani, ha ők már határoztak? Vagy a helótákat kímélni? Ugyan kérem. Spártában valóban minden évben van krypteia: az újonnan avatottak alaposan megtisztogatják az Eurótas partjait, zörgő nádasait a bennszülöttektől! A békés, szelíd és arisztokrata Lydos kedvéért senki sem követelte, hogy Árkádia hegyeiből is jusson helóta az alvilág telhetetlen isteneinek. Vajon mi történhetett, hogy ezt most az avatottak maguk követelik?

A spártai szemügyre vette Ithát, barátjának ifjabb sógorát, s megdöbbenett attól az elszántságtól, amit arcáról leolvasott. Semmi kétsége sem maradhatott afelől, hogy itt leszámolás folyik. Lydos menni fog.

- Ha nem tudsz dönteni, add át helyedet méltóbbnak! - folytatta Pólosz ércesen. - Vagy add ki a parancsot!

- Soha! - suttogta Lydos alig hallhatón. - Soha.

Levette fejéről a koszorút, s a felségjel mellé helyezve azt, lesietett az emelvényről. Héraklész szobra előtt hirtelen megtorpant, felnézett az oroszlánölőre, és megsimogatta a legyőzött oroszánt.

Távozását Cygnolas nem láthatta a helyéről, csak abból értette meg, hogy Pólosz átvette az irányítást. Rövid idő alatt az új stymphalosi gárda lerakta kerek pajzsát, s hosszú hadikardját rövidre cserélte föl. Egyhangúlag Póloszt választották vezérnek, aki azonnal kiadta a tisztogatói parancsot. Árkádiában jaj a helótáknak, ha a nap leszáll.

Themisz szó nélkül hallgatta a beszámolót; kissé megemelve gömbölyű vállát, jelezte a spártai felé, hogy neki ehhez a világon semmi köze.

- Lydos jó ember - sóhajtotta fojtottan -, és sajnos unalmas is. Unalmasan jó ember. Hidd el, spártai, nem csodálkozom a bátyáimon. Semmi különös nem történik itt Árkádiában! Stymphalos pedig maga az eseménytelenség. El kell túrniük az achájoknak a szőrös és bűdös bennszülötteket. Ez volt Lydos egyetlen parancsa!

- Hol van most? - érdeklődött Cygnolas elfojtva mosolyát Themisz panaszaiban.

- Biztos lehetsz benne, hogy a tónál! Napokat üldögél a partjain, s csak bámul a vízbe. Hagyd őt, együnk inkább együtt valamit; szerezd meg nekem azt az örömet, hogy én is érdekellek, nemcsak a férjem!

Cygnolas nem mondott nemet, s Themisz tapsolt a rabszolgáknak.

Az asszony a lugasba terítettett. Felélénkítette a vendégfogadás, élvezte szerepét, s tudta is, mivel tartozik férje barátjának, Spárta első emberének. Cygnolas udvarias érdeklődéssel figyelte. Kissé gyorsabb tempóhoz szokott, bár az ő házában anyja maradt az úrnő. Allé oly fiatalon meghalt, hogy Helena domnának ideje sem volt átadni a háztartást. Ezután pedig nem is kellett; fia úgy érezte, megtette, amivel a polisznak tartozott, és többé hallani sem akart házasságról.

- Sokat utazol, hozzánk mégis kevésszer jöttél - mosolygott Themisz -, pedig Lydos a barátod! Ha többször jártál volna Árkádiában, talán Lydos is megváltozik.

- Miben kellett volna változnia?

- Lehet, hogy nekem kellett volna megváltoznom?

Themisz ezt kérdésnek szánta, de hangja semmi kétséget sem hagyott afelől, hogy voltaképpen elégedett magával. Mi több, biztos benne, hogy mások is elégedettek vele. Végül is kiváló származású, vagyonos, művelt, vonzó nő, fiút és leányt szült Lydosnak. Megtette kötelességét...

- Az én szempontomból tökéletes vagy, Themisz.

- Látod, ez az! Pontosan ez az, amit nem tudtam nevének nevezni: Lydosnak más szempontjai vannak! Nem tudom, milyenek, csak érzem, hogy üresnek érzi a velem töltött időt. Úgy bánik velem, mint egy beteggel, aki türelemre és gyöngédségre szorul. Folyton éreznem kell, hogy hiányol belőlem valamit, de mit? Ha kérdem, nem válaszol.

- Hát ne kérdezd! - mosolygott Cygnolas.

- Férfibeszéd! - duzzogott Themisz. - Azt sem tudod, miről van szó, de lelked mélyén egyetértesz vele!

- Miből gondolod ezt?

- Egyedül élsz. Fütyülsz a nőkre! No persze, tiszteled őket, és valószínűleg a rabszolganőiddel sem kiabálsz. Olyan mélységesen tisztelsz minket, hogy a közelünkbe sem jössz!

- Van benne valami - legyintett Cygnolas elnézően. - Ilyen vagyok, ez igaz. De, tudod, a katona vagy nagyon ért a nőkhöz, vagy egyáltalán nem. Én egyáltalán nem.

- Lydos igen! Ó, Lydos...

Themisz hirtelen elhallgatott, és elpirult. A vendég jóindulatú kíváncsisággal nézegette, szürke pillantásában nyoma sem látszott gúnynak. Lydos kemény állára, szépmetszésű ajkára gondolt; arra a hanyag mozdulatra, ahogy kardján pihenteti hosszú ujjú kezét. Lydos jelenlétében az asszonyok belső ragyogással telnek meg, feléje fordulnak, s aztán nem is látnak mást, csak őt. Ezt a folyamatot még anyjánál is megfigyelhette. Helena domna mindig megsimogatta Lydos kemény nyakát, göndör fürtjeit, mintha ez volna a világ legtermészetesebb anyai mozdulata. Csak Cygnolas tudta, hogy anyja soha nem simogatta meg őt.

- És most mit csinál a víznél?

- Kérdezd meg tőle. Én nem tudom, mit lehet ott csinálni! Hálás lennék, ha meg tudnád magyarázni nekem.

- Vezess hozzá!

Az asszony magához intett egy rabszolgát, s csak annyit mondott Cygnolasnak, hogy kövesse. És hosszan nézett utánuk.

A napot már félig eltakarták Árkádia hegyei, mire Cygnolas barátja mellé telepedett. Lydos egy forró sziklán hevert, s szemét le sem vette a mozdulatlan víztükör egy apró szigetéről. A spártai hallott már suttogni erről a szigetcskéről, de biztosat nem tudott. Nem kérdezett semmit, csak szemügyre vette a tájat stratégiához szokott, hidegen mérlegelő pillantásával, s túlságosan idillinek találta.

Itt, a katonaállamok közepén Árkádia a szív, talán ezért nem nyúlt hozzá egyik polisz sem, holott jól tudják, egyetlen csapásra összeomlana. De miért mérne csapást az ember saját szívére? Árkádia nyugalma kell a szövetségeseeknek. Cygnolas eltűnődött azon, hogyan fogadja majd a többi polisz Lydos lemondását.

- Ott! - kiáltotta lázasan Lydos. - Mi az ott?

- Csónak - felelte a spártai közömbösen. - A szigetről indult, és idetart.

- Látod, ki ül benne?

- Egy férfi, akinek csak ágyékkötője van, tehát nyilván rabszolga.

- Nem, nem rabszolga. Helóta. Látod, hogy lengeti haját a szél? És szakálla van! Ősz szakálla!

- Hm. Akkor egy ősz szakállú helóta közeledik. Most, mikor éppen lebukóban van a nap. Nyilván nem hallott a krypteiáról. Jobban tette volna, ha a szigeten marad.

Lydos haragtól szikrázó szemmel fordult barátja felé, de nem szólt, csak intett, hogy kövesse.

Hegyi kecskénél is fürgébben futottak szikláról sziklára, s akkor értek a partra, amikor a csónakos. Cygnolas elámulva szemlélte az így közélről óriás aggastyánt, aki kilépve a fövenyre, nyájas alázattal tartotta nekik ladikját.

- Krypteia! - kiáltotta az arcába Lydos, s barátja döbbenten észlelte, hogy szemében könnyek ragyognak. - Mentsd meg a fiamat, Kurgosz!

- Ne félj - mondta tompán a helóta -, ne félj.

Betaszította őket a sziget irányába hatalmas erővel, mégis óvatosan. Aztán karbafont kezekkel mélyen meghajolt, s így maradt sokáig. Lydos pedig nem nézett rá, repítette a csónakot a sziget felé. Cygnolas sosem látta őt így lázban gyötrődni, s tanácstalanul a másik akaratára bízta magát. A szavak nem lepték meg túlságosan, gyanította, hogy valami ilyesmi lappang Lydos viselkedése mögött. Iszonyú lehet, ha egy achájnak basztard fia van, aki bármikor áldozattá válhat. Ezért nem volt Stymphalosban tizenöt éve hadgyakorlat!

- Hány éves a fiad? - kérdezte Cygnolas Lydos felé fordulva.

- Elmúlt tizennégy. De tizenhétnek látszik! Nagyapjára ütött, Kurgosz a nagyapja!

Az utolsó szavakat suttogta, s a part menti ösvényre lépve elnémult. Futva igyekezett a sziget belseje felé, mintha képtelen volna ellenállni egy akaratánál erősebb vonzásnak. A tisztáson egy hófehér márványszentély bukkant eléjük, timpanonján a hullámok istenasszonya, a delfinen lovagló Amphititre. Cygnolas szívesen gyönyörködött volna benne, de Lydos magával húzta a szentély belseje felé erőszakosan és fellebbezhetetlenül. És ott újra látta Amphititrét...

Ott ült a papnő, s a nyitott tetőn át szemét istenasszonyára függesztette. De éppúgy nem látta már, ahogy az sem látta őt: Lydos helóta asszonya halott volt.

- Ez Xena - mondta Lydos ünnepélyesen, s rendezett valamit a halott ruhájának redőin, majd melléült. - Figyelj rám, Cygnolas, mert időm kevés. Elmegyek velük.

- Badarság! - tiltakozott a spártai. - Megértelek, Xena rendkívüli nő lehetett, de meghalni utána?!

- A mérég már a sziklákon bennem volt - suttogta Lydos -, hiszen tudtam, hogy ezt teszik, amint a krypteia hírért hallják. Ezért járt itt Kurgosz.

- Örület! De hiszen te mondtad neki...

- Semmit sem tudtam biztosan. De Kurgosz mindent tud, amiről mi határozunk. Ő a helóták vezére, és nemcsak Árkádiában, hanem mindenütt a Peloponnészoszon. Hosszú és szívós munkával építette ki a helóták hálózatát... Kurgosz megvárta, míg az utolsó darab földet is kihúzzuk a talpuk alól, de most bosszút áll. A lányáért, talán értem is, de legfőképpen azért, mert az unokájának nincs otthona Árkádiában!

Lydos átölelte a halottat, s az kibillenve egyensúlyából, a vállára dőlt. Hosszú, tengerkékre színezett haja kibomlott, s félig betakarta a férfit. Lydos lágyan simogatta ezt a haját, valamit mondott Cygnolas előtt ismeretlen nyelven, s behunyt szemét.

A spártai nem mozdult. Tizenkét kereveten tizenkét halott papnő, s most Lydos velük megy tizenharmadiknak. De miért? Miért nem számít neki Themisz és gyermekei? Miért kedvesebb Xena és a törvénytelen gyermek?

- Xena nem volt rendkívüli - nézett rá még egyszer Lydos. - Szeretném, ha értenéd, mert rád akarom bízni a fiút, ha Kurgosznak nem sikerülne szabad földdé tenni Árkádiát.

„Ez valóban nem fog sikerülni” - gondolta hidegen Cygnolas. „Szegény álmodozó barátom, észre sem vetted, hogy játékszer vagy!” - De nem szólt, meg se moccant.

- Ez a nép itt született, ez az ő hazájuk, és mi jöttünk, győztünk, itt maradtunk a győztes jogán. Lenézzük a bennszülötteket csupán azért, mert nem harccal szerezték hazájukat. De ha ismernéd őket... Kurgosz népe is lenéz minket... Éppen azért, mert mi nem itt...

Lydos homlokán apró patakokban verejték indult. Cygnolas torka összeszorult. Hirtelen az olympiai stadiont látta, Lydost a győztesek emelvényén; homlokán a babér és semmi verejték. Ki hitte volna, hogy ez a nőktől, férfiaktól egyaránt bálványozott atléta a helóták jogi helyzetét fogja fejtegetni halála órájában tizenkét barbár halott papnő között?! S hogy az ő oldalukon áll!

- Értsd meg, Cygnolas... Nézz magadba, s valld be, az ember szégyelli, ha mindent meg kell szereznie... Hazát, házat, feleséget, gyerekeket, elismerést, pozíciót... Iszonyodom az achájoktól! A rekordoktól! Versenyektől... Gyorsaságtól, eredménytől... Itt szerettem volna élni Xenával, Amphititre szigetén. Ennyi az egész. Lykurgoszt kaptam... Egyedül őt kaptam, érted? Lykurgoszt...

Mosoly derítette föl Lydas vonásait, ahogy kimondta fia nevét, s ott is maradt az arcán.

„Így gondolkoztál tehát” - nézett barátjára tünődve. Thémisz, aki talán sok mindenben különb Xenánál, mindenért benyújtotta a számlát. Akár a tegeai kocsmárosok. Ilyenek vagyunk mind. Nem vesszük észre tehát, hogy ilyenek vagyunk. Csak akkor, mikor támad egy Lydos, akinek egyetlen vágya az életben, hogy kapjon valamit adásvételi szerződés nélkül. Hiszen annyi minden adható! Ez Xena titka, ez a szerelem titka. Ők ketten mindennél jobban szerették Lykurgoszt, s tehetetlenségüket látva, a fiú sorsát halálukkal igyekeznek egyengetni. Xena tudta, hogy halála jel a helóta lázadásra. Lydos azt hiszi, halála talán megállítja a krypteiát, lelohasztja sógorai dühét.

Mert Pólosz és Ithá valószínűleg mindent tud. Hiszen Spártába is eljutott híre Amphititre kékhajú papnőinek, csak hogy senki sem hitte el.

Cygnolas még egyszer körülhordozta súlyos pillantását a halottak szentélyében, aztán elindult a csónakhoz. Amikor nem találta a helyén, felfogta, hogy megkezdődött a krypteia, hogy az achájok itt vannak a szigeten, ide jöttek először.

Gyorsan és nesztelenül a vízbe ereszkedett, s bár a part messze volt, ez csöppet sem aggasztotta. Egyenletesen, elegánsan úszott, félelem és erőfeszítés nélkül. Sőt, irány nélkül. Távol akart kerülni a szigettől, s attól a helytől is, ahol Lydossal a csónakba szállt. Testében semmi fáradtságot sem érzett, de annál fáradtabbá tette a lelkében őrzött emlék barátja utolsó szavairól. Nem tudott szabadulni tőlük.

A nagy helótalázadás Stymphalosban kezdődött, s futótűzként terjedt a Peloponnészoszon. A poliszok hírszolgálatát felszámolták, de annál élénkebben működött sajátjuk, melynek góca nyilvánvalóan az árkádiai hegyekben volt, Kurgosz kezében. A spártai Themisz házában rekedve figyelte az eseményeket, nem is óhajtott elmozdulni innen. Hamar rájött, hogy Kurgosz kíméli Lydos családját. Míg Árkádia lángokban állt, Themisz gyermekei nyugodtan játszottak a platánok alatt.

Themisz megkeményedett Lydos halálától, reszketni kezdett, mikor hírül hozták Ithá halálát, aki a fegyvereket őrizte néhány társával, mikor rajtuk ütött Kurgosz. A helóták saját fegyvereiket fordították az achájok ellen, s minden támadásukat megtervezték.

Cygnolas eleinte arra várt, hogy Spárta szétfújja ezt a buborékot. Aztán Pólosztól megtudta, hogy Spárta a lázadók gyűrűjében éhezik csakúgy, mint Megara, Korinthosz, Mikenai, Argosz, Pirgosz, Pilosz és Messana. A helóták viszont semmiben sem szenvedtek szükségét. Ővük volt az egész Peloponnészosz minden gyümölcse, vetése. Ők uralták a hegyeket és völgyeket, utakat és katonai sáncokat, s aki elhagyta a polis falait, nyomban megölték. A katonákat újra és újra visszaszorították az éhező városokba, egyre többet pusztítva közülük.

Cygnolas kezdte belátni, hogy a helóta valóban nem rabszolga; ennyi fegyelemre, tervezésre, körültekintő végrehajtásra csak szabad ember képes. Egyik szótlan ebédjük alkalmával felajánlotta Pólosznak, hogy tárgyal Kurgossal.

- Kinek a nevében tárgyalasz? - érdeklődött Pólosz nyugtalanul.

- Spárta nevében - válaszolta Cygnolas. - Természetesen Spárta nevében.

- S mit fogsz ígérni?

- Az attól függ, mit akarnak kérni.

- Ha kérni akarnak egyáltalán! - lökte közéjük Themisz.

- Úgy van - ismételte nyugodtan Cygnolas -, ha kérni akarnak egyáltalán. De nem az a fajta. Pontosan így vélekedett róluk Lydos is. Úgy képzeli, a sajátjukat védik, amit mi elvettünk tőlük. Minek kérjék tehát, ami az övék! Fogalmuk sincs a civilizációban uralkodó törvényekről, nem ismerik az erőszakot, sem az erőt és a hatalmat.

- S ezt mondod akkor, amikor kezükben a félsziget!

- És nem tudnak mit kezdeni vele. A lázadás tetőpontjára jutott. Az még lehetséges, hogy egy-két polis kezükre kerül, de nem tudnak mit kezdeni vele! Állítom, hogy nem!

- A testvérek hitetlenül néztek rá. Meghaladta értelmüket, hogy valaki nem tud a hatalommal mit kezdeni.

- Jól van - legyintett Pólosz -, menj csak, és beszélj Spárta nevében, magad nevében, ahogy akarsz. De Stymphalost hagyd ki. Mi nem alkuszunk hordákkal!

Amint egyre zordabbá vált a meredek, eszébe jutott a Tygetos. Ötéves volt, mikor Helena domna gyönyörű lánykának adott életet, de a gyermek vak volt. Az augur elvitte, és sosem látta többé a húgát. Mikor maga is látta már, miként nyeli el a Tygetos az életképteleneket, megértette, hová tűnt a gyermek, de végiggondolni sohasem merte. Hisz a rabszolgák közt nemcsak vak, de nyomorék is akadt!

No, persze büszke volt rá, hogy minden spártai hibátlan testű! Ez a megkülönböztető jegyük, a tökéletes test tökéletes harmóniája. Athénben jártakor azonban nem egy sánta polgárt látott, akik nagy tiszteletben állnak honfitársaik előtt. Ismert megnyerően dadogó aranyíjjút, és ismerte a vak költőnőt, Rorát, az athéni csalogányt. Különösen Rora megismerése után vert gyökeret benne a gondolat, hogy húgának nem kellett volna meghalnia. A testi hiba nem azonos az életképtelenséggel.

Hirtelen dárda fúródott előtte a földbe.

- Állj! - kiáltotta egy csengő, vidám hang, mely valahogy ismerős volt, de mégsem az.

Cygnolas felnézett a sziklára, s meglátta a botjára támaszkodó Kurgosz mellett Lykurgoszt. Nem lehetett más. Ilyen volt Lydos ifjan; így nevetett, mikor győzött a dárdavetésben, így tréfálta meg barátait, soha meg nem karcolva egyiküket sem hajszálpontosan dobott dárdájával. Erről az ifjúról akkor is tudta volna, hogy Lydos fia, ha barátja sosem árulja el a titkát.

Lykurgosz szikláról sziklára ugorva - hegyi kecskénél fürgébben - futott Cygnolashoz.

- Te vagy a spártai? - kérdezte mohón, izgatottan.

- Eltaláltad, Lykurgosz.

- Hogyan mertél idejönni, az én birodalmamba?

- A te birodalmadba? Miféle badarság ez? - Cygnolas kérdően nézett Kurgoszra, de az öregember messze elnézett a feje fölött.

- Nem badarság. Nézd csak, itt állunk most. - A fiú rajzolni kezdett a sziklákra a krétai kővel, amit felemelt kardövéből halászott ki. - Ez Megara, a félsziget kapuja. Ha bevesszük, megerősítem a falait, mert gyöngécske, és nem bír el nagyobb támadást. Ez meg itt Mikenai, a kedvencem. Lakói azonban elhanyagolják a piacot. A polis fekvése maga aranybánya, ahogy Messanáé is, de mintha ezt senki sem akarná észrevenni! Argosztól északra ezüst és réz található, oda rabszolgák kellenek. Sok-sok rabszolga. Ebből Pirgosznak több van, mint kell. Pirgoszi rabszolgákat szállítatok az argoszi bányákba, pirgoszi kereskedőkkel.

- Mi a... - Cygnolas újra Kurgoszra nézett, de az öreghez valami futárfélét vezettek, s azt hallgatta.

Lykurgosz - követve pillantását - felkiáltott:

- Bevettük Argoszt!

- Honnan tudod?

- Kék övvel jött, nem látod? Megmondtam, hogy győzelmet jelenteni anyám színével jöjjenek!

- Te mondtad meg nekik?

- Nem nekik, hanem nagyapámnak. Másokkal nem érintkezem.

Cygnolas elmosolyodott, aztán elkomorodott. Nézte a rajzot, s tudta, hogy neki negyven év alatt egyetlen hasonló gondolat nem jutott az eszébe. Lykurgosz nem poliszokban gondolkodik, hanem peloponnészoszi szövetségrendszerben. Egységnek tekinti a félszigetet, s csak úgy könnyedén átcsoportosítja lakóit, ha azt gazdaságilag szükségesnek látja. Felismerte ebben a helóta nagyapát, de a fogékony, emberbarát elrendezésben ott bujkált az apa álma a jóról. „Lydos fia, Kurgosz unokája, Lykurgosz! Legyen meg a te birodalmad, ha...”

- Spártának milyen szerepet szántál, fiam?

Lykurgosz arca becsukódott, dárdáját kihúzta a földből, s messze előremutatott vele.

- Spártának meg kell változnia. Spárta ne erő legyen, hanem törvény! Spárta emelkedjen a valóság fölé, mert enélkül a múlt vad jelensége marad! Én Spártát szeretem, tehát átalakítom majd, mert nagy feladatai lesznek a jövőben!

Kurgosz füttyére a fiú eltűnt a sziklák között. Cygnolas még hosszan kereste őket, de sikertelenül. Ha Lykurgosz rajzát nem látja maga előtt, azt hitte volna, árkádiai mesét álmodott egy helóta államalapítóról.

Több mint egy éve tartott már a háború, és a poliszok közül már csak Spárta tartotta magát. Kurgosz vaskézzel teremtette meg Lykurgosz birodalmát; ha kellett, okmánycserével, ha kellett, kivégzéssel. A helóták polgárjogot nyertek a Peloponnészoszon mindenütt, kivéve Spártát. Cygnolas immár véget nem érő vendégségben egyre komorabban járt a stymphalosi tóhoz, s megkeresve a sziklát, ahol Lydos pihent, s gyötrődve legeltette szemét a papnők szigetén. Furcsa érzés ragadta meg mindannyiszor, mintha ott a szigeten rejlene a magyarázat, mintha a halottak tudnának valamit, amiről neki fogalma sincs.

Egyszer megvárta az éjszakát, s átúszott a szentélyhez, ahol az égvilágon semmit sem talált. De a pillérekre gyújtatlan fáklyákat erősített valaki.

Ettől kezdve minden éjjel kiűszott a szentélyhez. Valósággal beleszeretett a fehér uhuba, mely már várta, s fölötte repült, amerre járt. Három pici öblöt fedezett fel, s rájött, hogy Kurgosz és Lydos a legnehezebb úton jöttek; a másik kettő a tó sík partjaira nyitott, míg a harmadik a sziklák felé.

Cygnolasban kezdett felülkerekedni a „tóvarázs”. Így nevezte, mert nem tudott rá jobb szót. Mintha nem dúlna körülötte véres háború, mintha nem élne messze anyjától, mintha sosem vesztette volna el Lydost, mintha nem is hallott volna Lykurgoszról; itt, Amphititre szigetén behunyta szemmel dúdolta vak húga, a költőnő dalait, kézen fogva sétált Alléval, s hosszan magyarázott neki a tavi madarakról; itt Kurgosz az ő ősapja volt, s kézen fogva vezette, mint kisfiút, és hatalmas szakállától megijedt a spártai augur. Itt nem az volt, akivé lett, hanem akivé szeretett volna lenni. Anélkül, hogy megmagyarázta volna valaki neki: Ez a két út van: amit várnak tőlünk, s amit várunk magunktól.

Lydos nem tudott dönteni; fenntartotta mindkét lehetőséget, de nem lépett egyikre sem. Milyen tisztán látta most pusztulásának okát! S vajon nem csinálja ő is ugyanezt? Hisz régen döntenie kellett volna a helóták és Spárta között. „Nem, csak erre nem gondolni... Hogy is van, húgom, az a dal...”

Aznap krétai kövel írt figyelmeztetést látott a Lydos-sziklán: „VIGYÁZZ!” Ennyi csupán, de ez visszarántotta a valóságba.

Óvatosan ledörzsölte az írást, s a vízbe ereszkedett. Az út felén hangos uhuval köszöntötte a fehér bagoly, de Cygnolas hallgatott, remélve, hogy pajtása megsértődik, s távozik. De a madár fölötte repült nesztelen, s csak Amphititre vállán pihent meg, ötször hurrogva mérgesen, hívogatón. Cygnolas fölpillantott rá, s meglátta a fényt, ami szórtan hullt a környező lombokra.

Kiválasztotta a fát, melyről úgy vélte, beláthat a szentélybe, és kúszni kezdett.

A szentélyben öten voltak. Vergotex, a megárai, Petros, a spártai, Pólosz, a stymphalosi vezér, az egyiptomi és a perzsa.

Cygnolas végighallgatta, s végignézte, miként adják el a helóták elleni segítség fejében a Peloponnészoszt az idegeneknek.

„Hol vagy, Lykurgosz?” - suttogta magának, s különös visszhang válaszolt: nyílveesszők suhanása. Az összeesküvőket úgy érte a halál, ahogy idejöttek: észrevétlenül. Torkukból nyílveessző ágaskodott.

Lykurgosz és testőrei megvárták, míg Cygnolas közéjük lép, s csak ezután léptek a szentélybe. Lykurgosz átfutotta az adásvételi szerződést, majd átadta Cygnolasnak.

- Ha jól tudom, Petros után téged illet a vezéri cím. Te vagy Spárta feje!

Cygnolas gondosan eltette az árulás bizonyítékát, s így válaszolt:

- Addig, míg meg nem nyitatom előtted a kapuit...

Lykurgosz spártai bevonulása teljesen eltörpült azon nemzetközi bonyodalmak mellett, amit Egyiptom és Perzsia támadása okozott. A meggyengült dór-acháj szövetség képtelen lett volna az ellenállásra, ha nincsenek a helóta seregek.

Az északiak nem értették mi folyik délen, éppen ezért nem segítettek. Kurgosz a tegeai síkon csapott össze az egyesült egyiptomi-perzsa hadtesttel. Cygnolas azt a feladatot kapta, hogy katonáival vágja el a visszavonulás lehetőségét a hajókhoz. A tegeai mezőn több helóta pusztult el, hogysem népük fennmaradhatott volna. Itt esett el Kurgosz is, s Lykurgoszról az a legenda járja, hogy hátán hurcolva nagyapja holttestét harcolta végig a csatát; nem akarta, hogy kedves halottját széttapossák.

Lykurgosz első rendelete pedig így kezdődött: „Halállal lakol minden augur, aki halált oszt. Az élet mindenkié, aki megszületett. Ne dobassék többé ember a Tygetoszba semmilyen hibás testtel, mert a test halandó úgylis, tehát nem tökéletes semmi. Én üzenem ezt nektek, a spártai Lykurgosz.”

Aznap éjjel, ahogy a rendeletet kihirdették, Cygnolast sikoly és csatazaj verte föl álmából. Lykurgosz szobájába érve a fiút és testőrségét harcban találta a felbérelt orgyilkosokkal, akik majdnem elérték céljukig. Helena domna húzta át számításukat, aki fennmaradt, hogy megfesse vak leánya arcát. Felfigyelt a lopakodó léptekre, s kilépett ajtaján. Az ő halálsikolya mentette meg Lykurgoszt.

- Meg fognak ölni - figyelmeztette őt Cygnolas, amikor Lykurgosz törvénykezni indult. - Ez lesz a sorsod vagy előbb, vagy később. El kell hagynod Spártát!

- Soha! - mondta halkán Lykurgosz. - Soha. - S felemelve a felségjeleket indult súlyosan, mindig tisztelegve Héraklész szobra előtt. Sosem jutott eszébe megsimogatni a legyőzött oroszlánt, miként apja tette. Nem értette a szimbólumokat, vagy csak nem szerette - Cygnolas sosem tudta megfejteni.

Gyengének érezve magát, Cygnolas Árkádiába utazott. Themisz villájában szállt meg, mint mindig, ha Stymphalosba látogatott. Szerette az asszony arisztokratikus nyugalját, éles nyelvét, nyitott házat, mely fészke lett mindenkinek, aki idillt keres. Az asszony egyedül élt, mivel lánya átvette Ithá örökségét messze a Sunionon túli Androszban. Fia nyomtalanul eltűnt a tegeai ütközetben.

Themiszt vendégek körében találta.

Az öreg spártai láttán Themisz szeme felragyogott, s máris hurcolta őt vendégtől vendégig. „A nagy ember - mondta -, aki a helótában felismerte a törvényhozót!”

- Hogyan? - csodálkozott Reno, számos pásztorregény divatos szerzője. - Lykurgosz nem spártai?

- Drága barátom - nevetett Themisz -, maradj te az árkádiai pásztorlányoknál, politikához nem értesz! Lykurgosz annyira nem spártai, amennyire nem is helóta. Valamilyen regényes törvénytelenység áll mögötte, ezért van belebolondulva a törvényekbe!

Themisz szavait a bohémek megtapsolták, Cygnolas lusta-öregesen mosolygott.

- Ha te tudnád, Themiszem - engedte meg magában ezt a bizalmas birtoklást -, ha te tudnád, amit én tudok!

- Hanem - fordult hozzá egyenesen az asszony - annyit megmondhatnál Lykurgosznak, hogy egyszer megölik. Nem mindenkinek tetszik, amit csinál, nekem pedig végképp nem. Nincs kedvem kimozdulni a házamból, odakinn ugyanis csupa félhülyét, púpost, vakot és sántát találok. Kinek öröm ez? Nekik? Nekünk? Lykurgosznak?! S attól tartok, a csürhe még csak ezután következik!

- Úgy van - bólintott rá bensejében egyetértően Cygnolas -, de hát miért nem érted, milyen izgalmas ez? Hanem az, akit te nagyon jól ismertél, bizony értené, hiszen ő volt az egyetlen ember, aki megsimogatta a legyőzötteket, és szabadítót álmodott nekik! Milyen későn értettem meg én is, hogy nem lehet a tökéletes legyeket jobban szeretni a tökéletlen embereknél!

- Lykurgosz alkotmánya - folytatta Themisz - megszünteti a krypteiát, a achájok, dórok, helóták helyett egységesen hellénekről beszél. Ez a nyomorultak szószólójává teszi őt, ami az én szememben kétes pozíció, mert csak az beszél egységről, aki maga sem tudja, mélyről vagy magasról érkezett!

- Amphititre mélységeiből, Árkádia magas hegyeiből - mondta utolsó sóhajával Cygnolas.

A bohémek elragadottan vették tudomásul ezt a nyugodt halált. Themisz saját kriptájába helyeztette hamvait, s az amphórára - a spártai különös természetének szimbólumaként - egy fehér baglyot vésetett.

A FÉLISTEN

Az alábbiakat Philippos udvarában nevelkedett perzsa Szogdianész jegyezte föl, aki Alexandrosz tolmácsa volt a nagy hadjárat idején, s a hódító halála után Kassandros - miként Alexandros családját is - kivégeztette.

A makedónok, akik parányi nép voltak hozzánk képest, tudatosan készültek a világ meghódítására. Ennek oka nem Philippos és nem is Alexandros, hanem Platón. A filozófus, aki nem tehet semmiről, írt egy művet az ideális államról, úgy, mintha ez valóban létezne. Atlantisnak nevezte el. Miért, miért nem, a makedónok agyában Atlantis keleten realizálódott. Minden apró gyermeknek biztos tudomása volt Dareios hatalmas vagyonáról, a lányok keleti fátylokról álmodtak, s ezt a férfiak el akarták hozni nekik...

Philippos kénytelen volt mégis a görögök ellen fordulni, hogy a nyugat békén hagyja, ha keletre tart. A görögök demokráciája ebben az időben már semmit sem ért, alig várták, hogy valaki kivezesse belőle a polisokat. Nem akarom részletezni azt a demoralizációt, mellyel az egész nyugati világ küzdött. Elég, ha visszatérek Platónra, akinek máshol kellett keresnie az ideális államot. Hazájában nem találta. Philippos győzelme mégsem tartozik a könnyűek közé. Annyi árulás, a görög múlt nagyságának oly méretű demagógiája szólt bele ebbe a küzdelembe, hogy a király életébe került. De meggyilkolása fölösleges tett volt.

Fiaának, Alexandrosnak a nevelője ugyanis Platón tanítványa, Arisztotelész lett. Magam is értek a filozófiához, de amit Arisztotelész művelt, az sokkal több, mint gondolkodás. Ő teremtett. Alexandrost alkotta meg.

Ha tehettem, a közelükben maradtam, mert senkit sem csodáltam úgy életemben, mint ezt a két embert. Arisztotelész a szabadban sétálva beszélgetett Alexandrosszal. Egyik percben még valami udvari pletykáról csevegték, abból a mester váratlanul kibontott egy erkölcsi tételt, amit a tanítvány sosem fogadott el, míg minden oldalról megvilágítva, bebizonyítva, s az eddigi normák fölé emelve nem látta. Két ragadozó, két nagy ragadozó szedte ízekre a világot. De míg a mestert az ember célja érdekelt, addig a tanítványt a célbajutás eszköze és eredménye kötötte le. Érthető, hogy Alexandros trónraléptekor Arisztotelész azonnal távozott azonnal távozott az udvarból.

- Maradj! - kérte Alexandros, ki tudja, miért. Semmi szüksége sem lehetett nevelőjére. Felnőtt már, s hogy meddig növeli még önmagát, attól ma az egész világ tart.

- Az uralkodók maguknak választanak célt, s kezükben van az eszköz.

- Azt mondtad: A boldogság az emberiség egyetemes célja. De nem tudom, mi a boldogság.

Nagyon jól tudom, Arisztotelész nemegyszer elmondta, mit nevez boldogságnak. Azt is kifejtette, mennyire másfajta egy-egy embercsoporté, s miért. Mégsem figyelmeztette a királyt. Ismételten engedélyt kért az udvar elhagyására, hogy régi tervét az Athéni Akadémiát megvalósíthassa.

A filozófus utazása utáni napon Alexandros hadgyakorlatot tartott, s megelégedését fejezte ki katonáinak. A falanxok ütemes üvöltéssel követelték, vezesse keletre őket, s a fiatal király mozdulatlan arca semmit el nem árult. Nemsokára kinevezte helytartójának Antipatrost, ha „ügyei országából elszólítanak”. S egykedvűen fogadta a hírt: Dareiosz megtámadta Kis-Ázsiát.

Alexandros mozdulatlan arca nem adott, hanem szerzett tulajdonsága volt. Velem alakíttatta ki. Gyakran elnézte a perzsa foglyok kifejezésten arcát, s egyszer hozzám fordult:

- Apám levágta három lovász rabszolga félkarját.

- Tudom, Alexandros.

- Egyetlen vonásuk sem rezdült!

- Egy sem?

- Legalábbis nem látszott.

- Az lehetséges.

- Taníts meg rá, Szogdianész! Parancsolom.

Ez a parancs sok fájdalmába került, mert nem kíméltem. Váratlan ütések, felségsértő gúnyolódást kapott esetleg épp akkor, mikor a legjobbnak képzelte magát. Olympias egyszer hajsza híján fejemet vétette, mert hangosan nevettem, mikor a fiú leesett a lováról. Alexandros arca azonban mozdulatlan maradt. Akkor először. Onnan a földről intette anyját, hagyjon békén engem, mert az indiai jógi tudományára tanítom. Bennem él ez a kép, a kölyök trónörökös, elterülve a földön; nem a saját szégyenén kérődzik, hanem rabszolgája életét menti. A nevelés sikerült.

Ezt Alexandroson kívül senki sem köszönte meg nekem. A nyugatiak fegyelmeztettek, de nincs önfegyelmük. Arcuk, kezük, szemük mindent elárul, ami bensőjükben játszódik. Ijesztő jelenség lett Alexandros mozdulatlan arca, melyben olvasni senki sem tudott. Én sem. Amikor Dareiosz támadásának hírére nem indult ellentámadásra, hanem valami görög csetepatét tett helyre, s Korinthosz felé vezette falanxait, elhittük, hogy nem akar többet, mint megtartani a Makedón Birodalom eddigi határát.

Hanem Athénben élni kezdett a halott arc. A fiatal király fejére olvasta a görög demokratáknak minden bűnüket, az antihumanizmust, a közönyt az ázsiai görög testvérvárosok sorsa iránt, a széthúzást, az individuumok nagyratörését. Különösen Demosthenészt támadta.

- Nagy akarsz lenni, Demosthenész? Tedd naggyá hazádat, és az lehetsz! De ha annak *ellenére* akarod növelni vagyonodat, ha annak *árán* akarod hízlalni híredet, bizony mondom neked, Demosthenész, tégy előbb kavicsot a nyelved alá, mielőtt szóra nyitnád szádat, s jegyezd meg: ahogy a kavics kifordul a nyelved alól, úgy vet ki téged magából az emberiség!

Ennek eredményeként Demosthenész megtanult kövel a szájban szónokolni. Alexandroszt azonban nem támadta többé. Nem is lehetett. A görögök nagy része katonának állt. Alexandros katonájának. A makedón falanxok száma megtízszereződött. Filozófusok dárdatáncot tanultak. Parmenion és Philotas nyilazni és lovagolni is megtanult. Arisztotelész azonban nem csatlakozott most sem.

- Vidd magaddal Kallisthenészt. Minden vágya az ismeretlent látni.

- Miért nem jössz te, aki arra tanítottál, hogy legtöbb az ismeretlen megismerése?

- Természetesen. De minek azt látni is?

Így hát Kallisthenész jött velünk Arisztotelész helyett a nagy háborúba. Mert Alexandros most már szembefordult Dareiosszal. Hadteste zömét Ptolemaioszra bízta, s lassú menetet parancsolt, míg válogatott makedón testőrségével ő maga legelől járt. Jobbról Lysimachos, balról Seleukos biztosította az összeköttetést a két sereg között, középen pedig Hephaiston serege vonult. Olyan volt ez a felállítás, mint egy iszonyú nyíl, melynek Alexandros adott irányt.

Dareios Kodomannos nem sejthette, mekkora erő közeledik ellene. Ez a sokak által félelmetesnek tartott, hatalmánál és gazdagságánál fogva gigászinak képzelt uralkodó valójában szelíd és gyermeked kedély volt. Úgy lépett rá az útjába kerülő településekre, mint kölyökelefánt a talpa alá tévedt kígyókra, meg sem érezte csípésüket. Az, hogy a Perzsa Birodalmat megtámadják, elképzelhetőnek tetszett; megtették a szkíták, az egyiptomiak, az asszírok is. Most valamennyien tartományok.

Oly biztonságban érezte magát Alexandrostól is, hogy a vele való hadjáratra elvitte egész családját.

A két sereg a Granikosz mentén csapott össze először. Alexandros nem hagyott időt a perzsáknak semmifajta hadrendi manipulációra. Nem táborozott le, nem méregette ellenfele erejét, mivel ezt úgyis jelentették neki előretolt emberei. Ezt Dareiosz elmulasztotta. Ahogy a makedón harcmódorról sem alkotott fogalmat. Amikor közjük rontott az Alexandrosnak nevezett villám, amikor a makedónok betanított lovai patájukkal verték ki kezükből a dárdát, s a falanxok áthatolhatatlan sorai mozgó falkaként szorították őket egyre csak hátrafelé, a perzsák egy szót ordítottak: Makedón!!! S ez vereséget, halált és szégyent jelentett számukra, a falanxok katonáinak viszont győzelmet, és Alexandrost, aki győzelemre vezette őket. Ettől kezdve maguk között Makedónnak nevezték őt.

Alexandros, azaz a Makedón életveszélybe került Granikosnál. Oly mohón tört a harci szekéren védetten álló Dareios felé, hogy gyűrűbe került, s halántékára már lesújtott az első katona, mikor Kleitosz fekete ménjén sikerrel átugratott a perzsa szekereken, s ketten sikerrel védekeztek, míg a testőrök szétverték a vezérüket veszélyeztető láncot. A Makedónt elfogta az indulat; megveszekedetten tört előre, s testközelbe ért Dareioshoz, aki még mindig nem értett semmit. Az ő fogalmai szerint ez a harcmódor neveletlen, nem tudta, mit kell tennie. Kodomannos még sosem kényszerült védekezésre. Katonái pusztulása, Alexandros fenyegető közelsége, ellenfelének meglepő fiataltsága, és az a szemmel látható célja, hogy őt élve elfogja, megrendítette. Intett Mithridátesnek, s a perzsa kolosszus hátrálni kezdett.

Tudtam, hogy így lesz, mégis marokra fogta bensőmet valami. Alexandros nem a világért nyújtotta ki kezét, hanem a világ ellen. Megfordult a fejében, hogy halálra sebzem Dareioszt. Megtehettem volna, ahogy megtehették volna sokan a makedónok közül, de visszatartott Alexandros parancsa: „Aki megöli Dareioszt, az követni fogja!”

A falanxok jobban vigyáztak a perzsa király testi épségére, mint a saját vezérükre. Ez Alexandrosnak tökéletesen megfelelt. De Kleitost nem engedte el többé maga mellől. A nehezen barátkozó Makedón annyira megszerette életmentőjét, hogy nem tudott megglenni nélküle. Kallisthenész és Philotas gyakran találgatták, van-e közöttük görög szerelem? Noha az egyneműek kapcsolatát egyáltalán nem a görögök találták ki, magukénak tartották, nyíltan és büszkén beszéltek róla. A szellemi barátságokat testivel egészítették ki, ezt *harmóniának* nevezték. Nos, szerintem Alexandros és Kleitos között nem volt harmónia. Erre a kifinomult, egzaltált kapcsolatra a fékezhetetlen Kleitos aligha lehetett volna alkalmas. Ha mégis, Kallisthenész találta el az igazságot. „Ez azért történhetett így, mert Kleitosnak nem adhatott mást Alexandros, mint önmagát: a legnagyobb veszedelmet.”

Kleitos befejezte Alexandros katonai nevelését. A granikosi vakmerőség nem ismétlődött meg többé. A Makedón még sokszor került életveszélybe, de ez nem csatában fordult elő.

Issosnál Alexandros foglya lett Dareios családja. Nem hiszem, hogy látott mást közülük, mint Stateirát, a legkisebb leányt. Túlágoson szép, vad és előkelő, fekete hajú, fekete bőrű teremtes. Királylány. Lovát Achillesnek nevezte; ott ingerkedett a Makedónnál, ahol tudott, de nem nagyon tudott.

Hanem Alexandros Arisztotelésznek elpanaszolta: „Stateira Achillesnek hívatta a lovát, kedvenc hősöm nevére nevezte, hogy bosszantson. Az állatot megöltem - kár érte. Oly messzire vitte úrnőjét szárazon és vizen, hogy másik ló onnan vissza sem tér. Achilles visszatért. Nagy kár a lóért!”

Ebből a filozófus megérthette, hogy a perzsa lány elérte célját: Alexandros nem fogja elfelejteni.

Válaszlevelében egy sort sem írt Stateiráról vagy Achillesről, de annál többet Egyiptomról. Részletesen beszámolt a piramisok nagyságáról, fáraók hatalmáról, és a Makedón megértette.

A sereget a föníciai partvidék mentén Egyiptom felé irányította. Szinte sehol sem ütközött ellenállásba. Mind a kisázsiai partvidék, mind Egyiptom úgy fogadta seregünket, mint szabaddítót a perzsa uralom alól. A föníciai városok a görög demokrácia mintájára önkormányzatot alakítottak, Egyiptom a fáraók utódának tekintve Alexandroszt, átnyújtotta neki hatalmi jelvényeit.

Mindez fenséges ünnepély keretében történt. A sivatag közepén, a Sziva-oázis papjai őrizték az ureus kígyót és a háromágú ostort. Ptolemaiosz apja, Lagos ajánlkozott a közvetítésre. De nem volt erre szükség, a vezér röpült, mit röpült, száguldott a homoktengeren át, s a papok arannyal borították a földet az új fáraó előtt, amit nem győztünk később elhordani.

Ebből az aranyból épült az első város, mely a Makedón nevét viseli, a Nílus deltájában növekvő Alexandria. Lagos kapta székhelyül, s egyben az ő őrizetére bízta Alexandros Dareios családját is. Miután látta a fáraók földjét, Stateira megcsendesedett. Többször láttam, amint pillantásával a vezér fürtös fejét keresi, de Alexandros lesöpörte magáról tekintetét. Türelmetlenül vágyott tovább, de vesztünkre a Holt-tenger mentén indultunk Szíria felé, s alig léptünk Palesztina földjére, annyi váratlan, meglepő dolog történt velünk, hogy a Makedón idegei pattanásig feszültek. Hangosan nevetett, rohanva járt, álmatlanul aludt. A katonák nemkülönben.

A héberek ugyanis haládjukat legendameséléssel fejezték ki. Hallottunk a füstölgő földről Sodoma és Gomorra között, melybe nem vethető semmi, mert megfeketedik, és porrá hull. Ez egy Jehova nevű isten büntetése, ahogy az a Holt-tenger is, melyben nincs élőlény, annyira sós a vize.

Továbbá vannak itt olyan folyók, melyek tóból erednek, mint a Jordán a Genezárethből. Ezt a katonák kipróbálták; s sós víztől fehéren jöttek vissza, ruhájukra és hajukra levakarhatatlanul rásült a párolgó só.

Ezen a földön áthatolhatatlan sűrű az éjszakai sötétség; Luna istennő mintha fényét vesztené az engesztelhetetlen isten által. A folyóban sikoltó halak szöknek magasra, az egész terület szerencsétlen és szomorú. A nép egy Salamont és egy Dávidot emleget énekeiben; ha hól értem, ezek a királyaik lehettek, akiknek idején még szabadon éltek. Most sok közöttük a rabszolga, s a reménytelen, magával mit kezdeni nem tudó ember. Alexandrost főként az élelem abszolút hiánya aggasztotta; éhezünk volna, ha Lagos nem küld utánunk több élelemkaravánt.

Az asszírok első nagy városa, Thapsakos valóságos üdülést jelentett a palesztinai ínség után. Gro, a város ura elnézően legyintett terített asztala fölötti ámulatunkon.

- Földünk gazdag, rabszolgáink erősek, hajcsáraink szorgalmasak. Enni lehet nálunk. Hanem a gyémánt, az arany a Keleten van.

A Makedón figyelmesen nézett rá.

- Három éve tartok egyre kelet felé. S ez még nem Kelet?

- Csak a határa. Az Euphrates Kelet kezdete.

Egyedül ment a folyóhoz, sokáig nézte az olvadt ezüstként ömlő vizet, melyen nyoma sincs a Nílus hatalmas hullámainak. Az Euphrates furcsa, veszélyes nesztelenséggel iramlík délre, Babylon felé. A tábor rég elcsendesült, de ő mozdulatlanul állt a parton. Tudtam, mit érez. Bár gyermekkoromtól makedónok közt nevelkedtem, az egyetlen, ami megmaradt emlékezetemben Ázsiáról, a folyók vonzása volt. Hatalmas folyamok hömpölyögnek itt, melyek neve kimondhatatlan a civilizált nyelv számára, ezért nem is mondják ki őket. De a folyamok névtelenül is éppúgy iramlanak, elmossák a márványpaloták lépcsőit, elárasztják a földeket. A szegényeknek itala, a gazdagoknak útja valamennyi.

A víz vonzása erősödött, amint feljött a Hold. Az Euphrates Ázsia istennőjének fehér karjaként tárult. Alexandros ledobta ruháját, s elindult a túlsó part felé. A folyó közepén ellenállhatatlan erő lökte oldalba, de nem tudta eltéríteni az úszót. Alexandros megsimogatta a sodrást, mint elégedett nagyúr a szilaj szeretőt.

Alig ért a túlsó partra, visszakíváncozott a vízbe. A Nap első sugarai még ott találták. A fürtös fej alá-alábukott. Delfinek játszanak így Hellasz kék tengerében.

A makedón tábor egy emberként követte a vezér példáját. A fürdőzőktől kiöntött a folyó, s rossz nyelvek szerint Dareios fejvesztetten menekült Babylonból.

Mielőtt a perzsa hadsereg fantomszerűsége nyomasztóan hathatott volna, jelentkezett egy ember Seleukosnál, aki - mint mondta - személyesen szeretné látni a Makedónt, mert az ő ősei kötötték a csomót, amit Alexandros szétvágott Gordionban.

Kleitosz semmi módon nem akarta engedni ezt a találkozást, de Alexandros megjelent a szóváltásra, s magával vitte az idegent. Hogy mit beszéltek, azt senki sem tudta, de Babylon helyett Gaugamela felé indultunk.

Itt találkozott Alexandros másodszor Dareiossal.

A csata röviden és véresen folyt. A perzsák többet harcoltak a lovakkal, mint a makedónokkal, de eredménytelenül. Haldoklásuk közben a lovak lábaiba kapaszkodtak, azaz akartak kapaszkodni; a kitűnően képzett állatok széttaposták a mozgásukat akadályozó markokat. Ezért a gaugamelai halottaknak hiányzott a kézfeje, ami miatt az a hír terjedt el, hogy a Makedón meggyalázza elesett ellenfeleit. Perzsáknál s általában keleten a kéz a test legfőbb ékessége; ápolják és tisztelik szépségét. Elképzelhető, hogyan utálták most már az eddig is barbárnak nevezett sereget.

A hír hallatán Alexandros valósággal felbőszült, s ordított. Maga elé emelte hosszúkás kezét, s ökölbe szorítva engedte oldala mellé vissza.

„Barbár vagyok Nyugatnak, barbár vagyok Keletnek! S miért? Mert a legutolsó görögnek is volt egy Periklésze, s a leghitványabb perzsának is van egy Dareiosa! De én: leszek! A jövő mindig barbár, mert a csecsemők is barbárok!”

Hiába fontam karba intőn kezeimet, nem tudta fékezni magát. Dühében felgyújtatta a gaugamelai völgyet, s az erődítményt a földdel tette egyenlővé, mint egy valódi barbár.

Amikor Alexandrosé lett Babylon, az egész világ beleremegett. A fiatal hódító mindössze huszonöt évet számlált, és a földön, amit magáénak mondhatott, sosem nyugodott le a nap. Volt sok katonája és mérhetetlen birodalma. Hű katonáival megtarthatta, eszes barátaival irányíthatta birodalmát.

Mit akart még?

Nem értette senki sem.

De épp ez tette Alexandrost Alexandrossá, hogy nem állt meg ott, ahol mindenki más megállt volna, nem kezdett magyarázkodni akkor, amikor elég volt parancsnokolnia. Katonáinak, akik eddig folyamatosan nyertek ezen a háborún, elég volt a parancs. A Makedón pedig nem törődött sem Olympiassal, aki egyre gyakrabban érdeklődött fia hazatérése felől, sem a túlfáradt görög filozófusokkal, akik karikás szemekkel könyörögtek pihenőért. Még Héphaiston, a kedvenc, akit Alexandros Patroklosának neveztek, még ő is hasztalan hangoztatta, hogy beleszeretett Babylonba. A makedón unatkozott fegyvernyugvás idején. Ásítózva járt-kelt a csodálatos épületek között, egy pillantást sem vetett a városra, melyért úgy tűnt, míg előtte állt, az életét is odaadná. Katonáit minden nap keményen gyakorlatoztatta, s ha ezek a vasemberek magasan repülő dárdaerdőjükkel elsötétítették az opálszínű égboltot, akkor tűnődve fordult Kelet felé, mintha kérdezné az Ismeretlent: „Mekkora vagy?”

Azonnal jelt adott az indulásra, mikor hírt kapott, hogy a menekülő Dareioszt nem fogadják be saját városai. A király Susából Perszepoliszba, onnan Ekbatanába vágatott, és Alexandros mindenütt a nyomában maradt. Utol is érte volna, hacsak kicsit is ismeri a terepet, mely hihetetlen erőfeszítéseket igényelt. S ha kevesebb arannyal találkozunk.

Az eddig elfoglalt városok pompájába beleszédültünk. Gyönyörű hazám úgy próbált kedvébe járni a hódítónak, hogy eléje hordta mindenét, aminek eredményeként senki sem hitte el, hogy ez minden.

Alexandros szabad rablást engedélyezett katonáinak, s bár az erőszakoskodást megtiltotta, bizonyára sor került rá, ha valakinek eszébe jutott ellenállni. De a szerelemhez szokott lányok, akiknek több férje, s még több szeretője is kifáradt, örömmel várták a makedónokat. Az idősebbeké, akiket már nem keresnek meg sűrűn, valósággal csalogatták a katonákat, akik nem egyszer elámultak a Káma Szútra tudományán.

Míg a hold betegek szenvedélyüknek hódoltak, a célratörők - esősorban a Makedón személyes testőrsége - felmérték, és útjára indították a zsákmányt. Perszepoliszban a 120.000 talentom pénzhasznát több mint ezer pár öszvérre, s háromezernél több tevére kellett pakolni. Ekbatanából, ahol Dareios nem túlságosan rejtegetett kincse napfényre került, felmérhetetlen értékű karaván indult nyugatra.

Keletre pedig özönlöttek az elszegényedett görögök. Telepesek, kőfaragók, hajóácsok, kardkovácsok találtak otthonra az Euphratesen túl.

A hajósok és szállítók meggazdagodtak. Vagyonok születtek.

Alexandros hadvezérei képtelenek voltak számon tartani hihetetlenül kiterjedt birtokaikat.

A hódító minderről nem vett tudomást.

Nem érdekelte.

Állát tenyerébe támasztva levelet levél után diktált Arisztotelésznek, akinek tudásvágya külön alakulatokat foglalkoztatott. Alexandros növények, könyvek, kövek, állatok tömegét gyűjtette és küldte mesterének. A tudós kifogyhatatlan ötletekkel teli levelei érdekes módon mindig pont arról az ébenfajtáról, vagy húsevő bimbóról érdeklődtek, melyek arra teremtek, ahová Dareiosz menekült. Így a Makedónt Kodomannos ugyanabba az irányba húzta, amerre Arisztotelész tolt, s a had kettőzött gyorsasággal haladt Ázsia szíve felé.

Az Achaimenida azt remélte, kincsei megállítják, talán vissza is fordítják Alexandrost. Nem így történt. Hivatta Hephaisztont, s megbízta a kincs őrzésével. A hadvezér kétségbeesett.

- Mit csináljak én Ekbatanában? - kérdezte sápadtan.

- Szeress bele, mint Babylonba! - válaszolta Alexandros mosolytalanul.

Hephaiston belekapaszkodott a vezér lovának kantárába, s arcáról olyan könnyörgés sugárzott, mely meghatotta volna India nagy hegyeit is. Alexandros arca mozdulatlan maradt. Lehet, hogy szíve megmozdult, de előbb tépte volna ki saját szívét, mintsem parancsát megváltoztassa.

Dareios nehéz úton bujdosott észak felé. Bessos ígért menedéket számára, s valóban kitárta kapuit a hazátlan király előtt. Amint Dareios belovagolt, nyílzápor fogadta. A király lezuhant lováról, s a gyilkosok Bessost kiáltották királyuknak.

- Artaxerxes! Artaxerxes! - zúgott a sereg. Mintha „Remény! Remény!”-t kiáltottak volna. Bessos, azaz most már Artaxerxes nagy ívben Alexandros háta mögé vezette katonáit. Üldözöttből üldözővé vált, s mi minderről nem tudtunk semmit.

Mikor a makedón sereg végre utolérte Dareioszt, a király még élt. Szörnyű kínjaitól véres szemmel nézett Kleitosra, aki, mint mindig, most is elől járt, s vizet akart adni a haldoklónak.

- Mérget adj - suttogta a király.

- Nincs mérgünk - válaszolta Kleitos -, mi pengétől halunk meg! - mondta, s döfésre emelte kardját. Dareios halálközeltől sötét arcán mosoly suhant át. Királyi mozdulattal intette le őt. Alexandros látta mindezt, de a perzsa sötét birodalmakkal érintkező lelke nem látta, csak a közvetlen előtte állót. Lehúzta magához Kleitoszt, s azt kérdezte még:

- Mit tett Alexandros a családommal?

- Egyiptomba vitte őket; ott fürdőznek a tengerparton!

- Nagylelkű...

III. Dareios Kodomannos utolsó szava hallatára a vasemberek félrefordultak rejteni a könnyet, amit ellenséggé sosem vált ellenfelük halála okozott. Minden megegyezésre szólító követét a *Nagylelkű* lefejeztette, s őt, magát halálba hajszolta. De az utolsó keleti uralkodó királyian tudott veszíteni. A mosoly, mely halálában is arcára dermedt, többet ártott Alexandrosnak, mint Perzsia minden hadserege, mert elismerte az önkényt, melynek a Makedón immár foglya volt.

- Sosem lesz már ellenfelem?

Ez a gőgös kiáltás szaladt ki ajkán, mikor Dareios utolsót sóhajtott. Türelmetlen, konok és gyönyörű kétségbeesését senki sem értette meg; ezt bizonyítja, hogy Lysimachos sietve magyarázta, nem, neki valóban nincs ellenfele. „Alexandros nagy!”

- A legnagyobb! A legnagyobb! - zúgták a falanxok.

Ekkor csapott ráuk váratlanul Bessos támadása.

Nem hiszem, hogy komolyan veszélyeztette volna a makedón falanxokat, de a támadás hátulról jött, s a meglepetést legyűrni, a megfelelő hadmozdulatokhoz megfordulni idő kellett, s ez az idő végzetessé is válhatott volna, ha Alexandros csak cseppjét is elveszíti az eddig nyert időnek. De nem.

Hátrafelé, mint megdühödt vadállat, ha szemébe port hintenek, hátrafelé intette katonáit, s így taposta agyon Bessos seregét. „Artaxerxest” élve fogta el Ptolemaiosz. A Makedón együtt vitte az élő s a holt királyt Ekbatanába.

- Aki kezét emel uralkodójára, önmagára emelt kezét! Nincs törvény, mely megvédené. Az uralkodó isteni származék. Több mint ember. Vezethettek volna benneteket, makedónok, idáig, ha anyám, Olypias nem istentől nemz engemet?

Az oszlopok között megállt a csend. Alexandros vádbeszéde Bessos ellen az égre szögezte a napot, s hallgatóiba rekesztette a levegőt.

- Én, az istentől származó, nem öltem meg Dareioszt, noha számtalanszor megtehettem volna. Tiszteltem benne az egy személybe foglalt törvényt! Tiszteltem benne az emberek fölé rendelt embert! Bessos, aki nem átallja magát Artaxerxes királynak nevezni, mindezt nem tisztelte. Nem csoda. Bessos nem isteni származék!

A perzsa, asszír és parthus satrapák mögött ülő görögök álla enyhén leesett. Kallisthenész Philotashoz hajolva lehelte:

- Te tudtad, hogy az öreg Philippos isten volt?

Philotas csuklani kezdett a lenyelt nevetéstől. Alexandros átfogta őket pillantásával, de tekintete tovaröppent. Nem tudtam megállapítani, mit látott, s mit nem. Akkorát kiáltott, hogy a csendesen szundikáló Parmenidész felugrott, s mivel újra leülni nem mert, a továbbiakat állva nézte végig.

- Vádolom Bessost, mint hazaárulót, mint felséggyilkost! Vádolom, mint az istenek tagadóját! Vádolom, mint a királyok nevének beszennyezőjét! Ti, akik fölé önmagát emelni akarta, mire ítéletek?

A satrapák halált mutattak magasra emelt zsinórjaikkal. Szólni egy szót sem mertek.

- Jól ítéletek. De halála előtt vágjátok le a kezét, mellyel Dareioszt meggyilkolta. Heréljétek ki, mert képes lett volna egy isteni család ágát bemocskolni koszos ágyékával! Ez az ítéletem!

Véres történelem Perzsia története. Nem ritkaság az olajba főzött ellenfél, a méreg, a vakítás, a hátbatámadás, álomból föl nem ébredés. De ahhoz fogható megalázást, mint Bessos megcsonkítása, nem hallott egyetlen jelenlévő sem. A satrapák elszörnyedt moraja átragadt a katonákra is; már-már úgy látszott, botrány lesz, amikor Sisygambis, Dareios anyja letérdelt, s így kúszott Alexandros lábáig, hogy hálakönnyeivel öntözze azt.

A Makedónt legalább úgy meglepte ez a cselekedet, ahogy a jelenlévőket. Sisygambis büszke, királynői termete vonaglott a zokogástól, s példáját csakhamar követte a halott király egész családja. Amint Stateirát is lábainál látta, a fiatal király elsápadt, s gyorsan távozott.

Bessoson még aznap végrehajtották az ítéletet.

Dareioszt országának gazdagságához méltón temették el Perszepoliszban. Lagos mumifikátorokat küldött Egyiptomból, akik bebalzsamozták a tetemet, aztán mézbe tették, s átlátszó, ismeretlen anyagú koporsóba helyezték. Mivel a nyilakat testéből eltávolítani nem lehetett, megannyi tüskeként benne maradtak, s úgy tűnt, a nagy király lebegve lebeg végső nyughelyének teteje s alja között. Sírjához sokan vándoroltak, elsőként maga Alexandrosz, aki Kallisthenész szerint kijelentette: „Ilyen temetést kívánok magamnak.”

Én ilyen kijelentést sosem hallottam a makedóntól. Tettei inkább azt mutatják: Ilyen hatalmat kívánt magának, vagy még nagyobb.

Szép, ragadozó szemeivel újra felkereste Dareios legkisebb lányának karcsú alakját. Hephaiston kijelentette, hogy a nővér a szebbik, az igazán keleti. Nem haragudott meg barátja megjegyzéséért.

- Feleségül vesszük őket. Te a nővért, én a húgát.

- Dareios lányait?! Perzsákat?!

- Perzsákat! - visszhangozta Alexandros, de a visszhangból eltűnt a kérdés.

Ha hadizsákmányához való természetes jogaként nyújtja kezét Stateiráért, senki sem botránkozik meg rajta. Ám csendes, teljes önmagát fogva tartó szerelme, szokatlan terve felkavarta a makedónok és görögök lelkében régen gyülemelő iszapot, és összeesküvést szöttek ellene. Ellene, aki hatalmasabbá tette őket, mint az legmerészebb álmaik szögletében előfordult valaha is.

Nem sokat tudok az összeesküvésről; perzsa létemre természetesen kihagytak szerencsétlen kísérletükből. Kleitost viszont szerették volna megnyerni, s ezen buktak el. Végighallgatta a tervet, sőt tanácsokat adott, s megjelölte az időpontot, amikor segítségével ráronthatnak a Makedónra. Ott viszont a vezér testőrei vártak rájuk, amit Alexandros éppen Kleitos tanácsára rendezett így. Mert egyébként azt mondták volna, hogy alaptalan vád éri őket, de tettenérésükhöz nem fért kétség.

S ebből nem találtak kibúvót. Nem is akartak. Alexandros első kérdésére bevallották, hogy életére törtek.

- Miért tettétek? - kérdezte a vezér.

- Szabadok vagyunk! Nem fogunk térdén állva köszönteni, s a palástod szegélyét csókolgatni köszöntésül!

- Sosem kértem ezt!

- Majd fogod az esküvődön! Perzsa szertartás szerint!

Állát tenyerébe támasztva hosszan hallgatta a foglyok gyalázkodását. Egy ujjal sem nyúlt hozzájuk, próbálta kifejtetni a dühkitörésekből a lényegét, s ez nem volt könnyű, mivel vezetői a szavakhoz nagyon is jól értettek. Átaluk vált világossá előttem is: ezeket az embereket nem Alexandros „megistenülése” sérti, hanem az, hogy a keleti uralkodói rendszert magasabbrendűnek tartja az ő demokráciájuknál.

Valamennyit kivégeztette.

Köztük volt Kallisthenész, Philotas, Parmenion: szinte valamennyi görög filozófus, aki a hadjárat kezdetén ujjongva csatlakozott hozzá. Kallisthenész ezt mondta halála előtt:

- Hiába minden, Alexandros; ember vagy, nem isten! S minél hatalmasabbá válsz, annál magányosabb maradsz. S minél magányosabb leszel, annál hatalmasabb. Eljön az idő, mikor nem tudod majd: magányod táplálkozik a hatalomból, vagy hatalmad a magányodból! Akkor gondoldj arra, mi megmondtuk, mikor kellett volna megállnod!

Keserű, kemény levelében számolt be Arisztotelésznek az unokaöcs tetteről és haláláról:

„...Akik mások hibáját rángatják elő saját értéküket bizonyítani, halált érdemelnek. Vajon csak annyit érek én, mint Kallisthenész? Ha tőle függ, a görögség sosem jut túl saját határain. De én a nagy keleti hegyek lábáig hoztam gondolataidat, Arisztotelész! Görög szobrok díszítik Dareiosz sírját Perszopoliszban! A keletiek jogrendje azonban megköveteli, hogy uralkodó-jukat saját szokástörvényeik mellett emeljék trónra! Ennek érdekében, egy birodalom törvényes megtartása érdekében vajon nem hajthatnak térdet előttem a görögök?! Akárhány föbe kerül, én megtartom, amit megszereztem!...”

A levél útnak indításával egyidőben Alexandros eljegyezte Stateirát. Mintha két ember lakoznék benne; szépségek keresője és erők hordozója: a szerelem napját csak úgy tudta élvezni, ha árnyékában ott állt a halál is.

Stateira eljegyzése és az összeesküvők kivégzésének nyílt elismerése ok-okozati összefüggése volt annak: Alexandros keleti uralkodóvá akar válni. Nem Kelet urává - hiszen az volt máris - hanem keletivé. Már akkor erre készült, amikor megtanult elbújni mozdulatlan arca mögé,

mikor istentől származónak nevezte magát, mikor nem állt meg sem Babylonban, sem Dareios sírjánál. Utólag is nehéz áttekinteni tervét, s hogy ő előre hogyan tervezte meg tetteit, nem tudom. De biztos: képességei rendkívüliek, szinte nyomasztóak azok számára, akik közvetlen közelében élnek.

Villámgyors döntéseit ellenőriztette hadvezéreivel, de a leghosszabb, legkörültekintőbb gondolatmenetek sora sem ért fel az ő pillanatszülte ötletével soha.

Arisztotelésznek írt levelére - azt hittem - nem jön válasz, mert nem jöhet válasz. Alexandros döntött, és Stateira a felesége lesz. A fejeket meg úgysem lehet visszaragasztani.

A filozófusok senkinek sem hiányoztak a lakomán. Stateira fehér bőrén tompán csillogott az arany, ébenhajából gyémántcsillagok szikráztak. Alexandros át akarta adni Dareios szűkebb, válogatott drágaságokkal teli kincstárát a lánynak, aki hosszan hallgatott, s végül elutasítóan intett.

Csak egyetlen gyűrűt emelt ki magának...

Egyszerű aranygömb, talán túlságosan nagy és nehéz a fehér kézre. Amint ujjára húzta, többi ékszere hatását veszítette miatta. Alexandros megfogta azt a kezét, s magával vitte menyasszonyát. Nem várt az esküvőig, magáévá tette őt, s ezt mindenki tudta.

Amikor a legboldogabb lehetett, megérkezett Arisztotelész válasza: „Ha megszerezted, amit kívántál, s megtartottad, amit akartál, s ember maradtál, neked van igazad. De ha közben elveszíted magad, gondolj Kallisthenészre, s mérd össze vele lelked újra!”

Egy perzsa legenda szerint a Földet teremtő istenség nagy hal képében szállt az óceán vizére, hogy megteremtse az embereket. Első partraszállásakor kiköpte magából a papokat, törvényhozó bölcseket és tudós gondolkozókat. Másodszor szülte a harcosokat és nemeseket, akiknek hivatása a fegyverforgatás, a védelem és a jólét biztosítása. Közülük kerültek ki a királyok is. Harmadszorra a gyakorlati célokért tevékenykedőket, a föld művelőit, a testi munka végzőit hozta világra.

A második rend nagyobb terheket viselt, mint az első, s a harmadik még nehezebbeket, mint a második. De a második rendnek több kötelezettsége volt a harmadiknál, és legtöbb kötelezettsége az első rendnek volt.

A gondolkozókat nálunk a királyok többre becsülték önmaguknál, mert tisztánlátásukkal a jövőbe tekinthettek. Egy ország térdre borul a király előtt, de a király homlokával érinti a földet a bölcs előtt meghajolva.

Alexandros, aki mindent tudott Keletről, tudta ezt is. Érthetetlen, hogy nem számolt azzal: a filozófusok halála visszatetszést fog kelteni! Mert görögök voltak?! Annál inkább tisztelték őket a perzsa bölcsek. Mert a demokráciát védelmezték? Akkor kezdte érdekelni Keletet, mi az a demokrácia?

Míg a Makedón Stateira édes testénél időzött, hadvezérei egymás után kapták a meghívásokat. A perzsa arisztokrácia udvartartásában bölcsek faggatták Lysimachost arról, meddig terjed a demokráciában az egyenlőség. Perdikkastól azt kérdezték, honnan tudja a Makedón, „ki van a helyén”. Héphaistónból azt igyekeztek kiszedni, mi történik, ha az egyén érdeke nem azonos a társadalomével. Már is ellenség?

A legelképesztőbb esetet Ptolemaiosz élte át, akiben egy istenség reinkarnációját fedezvén föl, papi tisztséggel szerettek volna megtisztelni. A Lagoida vért izzadott, míg vendéglátóit lebeszélte a tervről. Visszatérve a táborba napokig rázta a hideg arra gondolva, mit tesz vele

Alexandros, ha megtudja, hogy keleti mércével mérve a királyi hatalomnál nagyobb elismerésben akarták részesíteni.

Selukos, okulva a hallottakból, egyetlen vacsorameghívást sem fogadott el.

Kleitos elfogadta a meghívásokat, de a hozzá intézett kérdésekre nem válaszolt. Kijelentette, hogy egyetlen filozófusról hallott, s az is hazudott, mert Keletet egyáltalán nem tartja olyan tökéletesnek, mint az illető leírta. Ennek a nyilatkozatnak eredményeként Platón bevonult Perzsiába.

Másolók tömege utazott nyugatra tanulmányozni és sokszorosítani tanait.

Szerették volna minderről értesíteni a Makedónt, de az lehetetlennek tűnt. Van egy világ, a szellem világa, melyhez ha későn jut el a szerelem, elveszíti magát. S van egy másik világ, az erő világa, melyhez ha későn jut el a szerelem, telhetetlenné válik.

- Olyan vagy, szerelmem, mint szabad folyók folyása! Olyan vagy, mint a végtelen. Minden ég, rohan bennem, de egy emlék megállt, s én megálltam veled... nálad? - mondta kissé bizonytalan perzsa tudásával Alexandros Stateirának.

- A végtelennel, ha nem hordozzuk magunkban, nem lehet találkozni - válaszolta nyugodtan Kelet lánya, amire Alexandrost elborította a vágy. Nem szokott hozzá, hogy amit megkap, mégse legyen az övé, s amikor egyetértenek, vele voltaképp ellentmondjanak. Ez volt Stateira. Hasonlítottak egymáshoz.

Stateira el tud rejtőzni szemei mögé. Mivel nem zárhatja magára szobáját, s Alexandrostól senki nem védi meg: önmagába csukódik. A Makedón előtti térdrehullásig nagyanyja volt a bizalmasa. De attól a naptól még csak nem is szól Sisygambishoz.

Eljegyzése éjjelén - alig távozott az ifjú hódító - Stateira magához hivatott engem.

Sok minden látszott rajta, de boldogság nem.

A szolgálattelvő rabnőket ki sem küldve maga mellé intett, s két ujjá hegyével homlokomat érintette, s ősi baktr nyelven, melyet a perzsa előkelők közül kevesen beszélnek, ezt kérdezte:

- Hová akar megérkezni Alexandros?

Nagy kérdés! Véleményem szerint Alexandros nem akar megérkezni sehová. Nem azért indult el, hogy megérkezzen, hanem azért, hogy menjen, amíg lehet. S meddig lehet? Ki állíthatja meg őt?!

Némaságom láttán a királylány ismét megérintette homlokomat, hogy legjobb indulatáról biztosítson.

Most láttam, hogy semmi más ékszert nem visel, mint a ma kapott gyűrűt, az idomtalan aranyabroncsot. A gömböt körkörös leheletfinom karcolás szelte át, mintha két félgömb zárulna egymásra. Átsuhant agyamon egy gondolat, de elvettem rögtön. Akit a világ minden asszonya irigyel most, miért hordana ujján méreggel teli gyűrűt? A csiszolt felületen különben sem látszott zár vagy bármi, ami zárta volna.

Stateira figyelt engem. Meggyőződése, hogy olvasott gondolataimban. Mosolygott.

- Aki ragyogni akar, nem a nap árnyékába kell állnia. Ezt hagyd azoknak, akiknek elég a visszfény! Most menj, Szogdianész.

Mintha megkapta volna a keresett választ, elbocsátott. És azóta a nevemre sem emlékszik már. A fülem hallatára kérdezte felőlem Alexandrost...

Az eljegyzés a hódító köré vonta a perzsa előkelőket. Nem múlt el nap, hogy hintázó elefántok hátán, vagy gyaloghinton ne érkezett volna valaki feltétlen hódolatra. Ezek a színarannyal borított elefántok kivívták a makedónok csodálatát. Előfordult, hogy Alexandros semmit sem fogadott el a térdeihez csúszótól, viszont maga kérte az elefántjait, amely közönséges teherhordó állat lévén Keleten, így hát ajándékként itt senkinek eszébe nem jutott.

A makedón aztán harci elefántokat csinált a teherhordó jószágokból.

Ez mérhetetlen pénzbe és emberáldozatba került. A hatalmas álatok az idomítók keze alatt végrehajtották a parancsokat, de a harci zajban, a lovak dübörgésétől megriadva s a makedónok kegyetlenségétől feldühödve nem figyeltek semmiféle parancsra, hanem ormányukat megmerevítve, vadkan módjára száguldottak előre, eltaposva maguk előtt mindent, ami élt. S nem biztos, hogy épp ellenség volt előttük.

- Ezek ostoba állatok! - hangoztatta Ptolemaiosz.

Sem ő, sem Perdikkas nem akartak elefántos osztagot vállalni, s a többi hadvezér is bizalmatlanul kezelte ezeket. Pedig az elefánt a legokosabb állatok egyike, csak hogy természete békés és barátságos. Hiába vastag a bőre, idegrendszere érzékeny, s ellene szegül minden durvaságnak. S bár vannak harci elefántok Keleten, de azok nevelését kicsiny korban kell kezdeni, valósággal küzdelemhez kell szoktatni őket, mert a nagydarab állatok szeretik a kényelmet, a csendet és a szabadságot.

Ezek az állatok egyedül Kleitost szerették meg, aki órákig játszott velük, vagy ha ráért, elhevert köztük a napon. A szabad levegőtől s a tűző sugaraktól így valósággal fekete lett, mint egy néger, ezért Fekete Kleitosnak becézték.

Alexandros gyakran elnézte ébentestű barátját, amint az elefántok hátán lovagol. Egyedül neki engedte át az elsőbbséget; senki mástól nem tűrte, hogy előtte járjon. De Kleitos és az elefántok szórakoztatták; megpihent fékezhetetlenségük láttán, s nyergében felállva figyelte útjukat.

Amint az Oxos völgyében nyomultunk előre, hirtelen hatalmas sereg körvonalai bontakoztak ki a hegyek csúcsa felé emelkedő ködből. Nemcsak a völgy bejáratát állták el, hanem a sziklák oldalát is elborították, miként a hangyák. S az ormon, felhőkbe vesző magasságban fehérhajú aggastyán nézett a messzeségbe. Ahol állt, onnan napok óta látnia kellett vonulásunkat.

Alexandros magához intett.

- Milyen sereg ez, s miért nem kaptam róla hírt?

- Ruházatukat nézve ezek a katonák baktrok és szkíták, ami nem jó jel számunkra. A két nép között évtizedek óta háború dúl. A baktr satrapák ezen kívül még egymással is harcban állnak. Az, hogy most valamennyien itt állnak ellened, a lehető legrosszabbat jelenti. A hadsereg számlálhatatlanul nagy.

- Körülbelül hányszorosa az enyémnek?

- Nem tudom. Ezen a földön mindenki katona.

- Az asszonyok is?!

- Főként az asszonyok.

- Hm. És hol vannak?

Az asszonyok valóban sehol sem voltak láthatók. Bár én nem kerestem őket, meglepett, hogy ebben a helyzetben Alexandros a nőkre gondol. Más meglepetés is ért: a sereg megállt. Feladva eddigi harcmodorát a Makedón nem rohant ellenfeleire, hanem letáborozott.

A köd feljebb szállt, s látni engedte az aggastyánnal átellenbeni csúcsot, ahol szoborként ült lován Spitamenés. Őt azonnal megismertem a sisakján hordozott érc lángcsóváról. Népem jelképe ez, a szogdok tűzimádók. Spitamenés a Tűz Fia.

- Mit jelent ez? - érdeklődött a Makedón. - Talán isten?!

- Nem isten, hanem tűz. A szogdok azt emelik vezérüknek, akiben megtestesül a tűz minden erénye: haszon, erő, irányítás!

Kleitos, aki hallotta szavaimat, lovára pattant, s kivágtatott a táborból. A szélesebben közelgő lovas láttára szemközt megfeszültek a nyilak. Még egy perc, s a vakmerő holtan bukik le, ha meg nem áll. De megállt, s kiáltott:

- Spi-taaaa-meeee-nész!!! Gyere le!!!

- A tűz fia összerezzen, s lova oly közel lépett a peremhez, hogy mellső lába megcsúszott. A két tábor egy emberként kiáltott föl, szinte láttuk a zuhanást. Hanem a szogd nem zuhant le; hihetetlen erővel visszafogta, mintegy felemelte lova testét. A mén megtalálta a menekülés útját, s két lábra állva addig forgott, míg egyensúlyát visszanyerte.

Amint lova újra négy lábon állt, Spitamenés lekiáltott Kleitosnak, amit az nem értve, visszatért a táborba.

- Mit mondott? - kérdezte tőlem Alexandros.

- Hogy mire ő lejön, mindnyájunk testéből keselyűk csapnak lakomát...

A Makedón arcán tetszés suhant keresztül.

Ám minél jobban tetszett a helyzet neki, annál kevésbé a katonáinak. Egyre csak hátrafelé tekingettek, ahol még szabad út várt rájuk. Nem sokáig. A harmadik hegycsúcson karsú, apró figurák ezüstösen kantározott lovairól verődött vissza a felkelő nap fénye. Nők voltak, Ázsia legendás amazonjai. Mire fejünkre merőlegesen tűzött a nap, bezárult az egérfogó.

A makedónok dühe nem ismert határt, amint felfogták a kelepcebe csalásukat. Lysimachos emberei egyszerűen megtagadták az engedelmisséget, Hephaistont megtámadták a katonái.

A kedvenc a nyaka és válla közé kapott ütéstől véresen támolyogva esett be Alexandros sátrába, aki éppen levelet írt, s mit sem tudott a külső pánikról.

- Ki bántott? - nézett összehúzott szemmel Hephaistonra, s mivel az nem válaszolt rögtön, megértette, hogy egyáltalán nem külső támadásról van szó.

Baljába kapta éles dárdáját, s kilépett a sátorból.

A makedónok nem vették észre rögtön; marakodtak a le nem strapált lovakért, s a könnyen hordozható értékekért. Mindez szükséges volt a visszaforduláshoz. Alexandros nem vesződött parancsosztással. Aki útjába állt, leszúrta. Utat vágott Kleitoshoz, s intett, hogy kövessék. Éles dárdájával addig vadította a vezéreléfantot, míg arra nem fordult, amerre a lázadók vívtak. Jómaga eddig nem ült elefánton, de semmi félelmet nem láttam rajta a böszült állat hátán. Hephaiston csapata hamarosan alig rángó masszává gyúródott a rettentő talpak alatt. A katonák dermedten húzódtak egymáshoz.

- Én - mondta Alexandros - megbüntetlek benneteket, mert szembeszálltatok az akaratommal. Minden harmincadikat szúrják agyon a társai. Ha van eszetek, minden harmincadik lázadó lesz! Rajta!

Az ellenség szeme láttára történt mindez.

Az aggastyán immár nem tekintett a semmibe, hanem a völgyben történeteket figyelte. Harmincadolástól máglyarakásig a holttestek számára. Ahogy leszállt az éjszaka, a makedón tábor nem csendesedett el; a katonák mély hangon dörögtek társaik búcsúénekét. S a hegyilakók elgondolkozva hallgatták.

Mielőtt történetemet folytatnám, ki kell térnem a Makedón nem mindennapi testi vonzerejére, ami kétségkívül bensőjéből, és nem külsejéből áradt. Mert szépnek nem nevezhető; ez ott, ahol tömegben élnek a szép testű férfiak, nemcsak nyilvánvaló volt, hanem feltűnő is.

Középmagas termetén izmos és rövid nyak hordozta a fejet, amit rendezettnak nem láttam soha. Csigásan hulló fürtjei szanaszét röpködtek feje körül, időnként távoleső szemei pillantását zavarva. Viszonylag kurta termetéhez hosszú kezét és lábat kapott örököül, s fantasztikusan rugalmas izomzatot.

Hanem ez az átlagos alkat átlagon felüli akaraterejével rendelkezett; saját testét is úgy tekintette, mint nevelendő burkát belsejének. Mintha állandóan két embert látnánk magunk előtt, amikor serege előtt állt; katonái kardja hegyén ott vibrált az elhatározás: nem társaikat, hanem őt ölik meg, s akkor végre vége ennek a kiszámíthatatlan végű kalandnak, melybe *közülük egy* belehajszolta a többi. Csakhogy Alexandros mögött ott látták a másik Alexandros, akit nem lehet megölni, mert egyedül ő ad értelmet tetteiknek, mert a kaland épp általa nem kaland, hanem életforma, amit ő adott nekik. S ez az Alexandros nem közülük egy volt többé, hanem több náluk; aki vezette őket, és ezt rajta kívül nem tudta megtenni senki más.

Vajon egyszerűen arról volt szó, hogy a sokfajta akarat közül Alexandros akarta a legnagyobbat? S míg ezért hajszolta a többieket, addig a többiek is meg tudták sütni a maguk pecsenyéjét, tehát hagyták magukat hajszolni...

Hogy miként hatott a lenti látvány a hegygerincen állókra, megmutatta az, hogy reggelre a szogdok elküldték Alexandrosnak Spitamenész fejét és négybe vágott testét.

Ismerem népemet, s tudom, azért tették ezt, mert már nem tartották a Tűz Fiának. Megismertek egy tőle hasznosabb és derűsebb irányt mutató hatalmat.

A falanxok döbbsen nézték a babonás félelemmel közelítő barbárokat, akik a sereget mintha meg se látnák, egyedül a Makedónnak hódoltak.

Alexandros nagyot hallgatott, s hagyta őket térdepelni. Szemeivel a környező hegyeket pásztázta, látja-e a másik két eszeveszett, hogy immár szabad az út. Hogy szövetséges nélkül maradtak!

Látták.

Az aggastyán túlköt fúvatott meg, amit sokszorosra nagyítottak a meredek szirtfalak. Vékony sípszó felelt rá. A szogdok feje a földhöz lapult, ami nem kerülte el Alexandros figyelmét.

- Kérdezd meg, Szogdianész, ki vezeti a két sereget.

- Az agg hadvezér, Oxyartés, s az asszonyokat lánya, Roxane, Póros király jövőendő hitvese.

Nearchos, a Makedón gyerekkori pajtása, aki azért jött Keletre, mert látni akarta Indiát, felkiáltott örömeiben.

- India bejáratánál vagyunk! A hegyeken túl Póros birodalma van!

- És hadserege! - tette hozzá Kleitos.

A nehezen helyreállított rend újra felbomlott. A katonák megsejtették, hogy a hegyeken túl lapuló veszedelem, mely nem mutatkozik, melynek csak elővédje is legyűrhetetlennek látszik, nem hoz számukra nagy jövőt. Az abszolút zülléstől azonban megóvta a makedónokat

Oxyartés és Roxane támadása. Elkövették a hibát, melyre Alexandros előző nap este óta számított. Elhagyták a magaslati helyeket, s közelharcot kezdtek a makedónokkal.

- A folyóba! - parancsolta Alexandros, látva, hogy katonái képtelenek egyszerre védekezni Oxyartés fegyverei s Roxane kőzápora ellen.

Valószínűleg azalatt dolgozta ki a védekezés tervét, míg a katonák társaikat siratták. S ez volt az egyetlen megoldás. A hullámok felfogták a kövek halálos erejét, s a két parton - egymás hátát biztosítva - viszonylag védetten fogadhatták ellenfeleiket.

Iszonyú küzdelem kezdődött. Alig pirkadt összecsapáskor, és nyugodni készült a nap, mikor Oxyartés nyilat kapott bal szemébe, s a halálos sebesültet őt makedón dárda szegezte földhöz.

- Apám!

- Roxane kiáltása elért Alexandroshoz, s ezt nem kellett számára lefordítani. Mintha a kiáltás kétségbeesett mélye szívét a lányhoz húzta volna, éppúgy a holttesthez rohant, mint Roxane.

Ott állt a lány fölött, s védte tulajdon katonái ellen, míg a csata végét jelző parancs a vértől ködös agyakba eljutott. Az oxosi csatamezőnél szomorúbbat nem láttam, pedig aki Alexandrost kíséri, láthatott eleget. Itt nemcsak férfiak, hanem nők tömege vesztette életét. Mosolyra született arcukat vér szennyezte, karcsú testüket dárda járta át.

A legyőzöttek letették fegyverüket a győztesek elé, de a győztesek arcán ezúttal nem láttam megelégedést. Ez csak akkor következett be, amikor meglátták a kézzel fogható nyereséget: Baktria hegyormokra épült várait, tóparti városait, csodálatos méneseit s a hegyek drágaköveit. És az asszonyokat...

Mindazt, amit Stateirában keresett, Roxanéban találta meg a Makedón. Oxyartés lánya fegyverrel támadott ellene, de tekintetével nem alázta le; s bár apját éppúgy elveszítette, miként Stateira, a veszteség nem keverte fájdalmába származása gögjét. Míg Stateira egyre nyugtalanabbá tette, Roxane megpihentette őt. Dareios lányára büszke volt, de Oxyartés lánya órá volt büszke; hevesen fogadta, és féktelenül viszonzta Alexandros szerelmét.

Roxane lett az a kulcs, amit eddig hiába kutatott; ő tárta ki számára kelet ablakait, elhívva udvarába Zarathustra papjait s a hegyek bölcseit.

Állát tenyerébe támasztva Alexandros hosszan hevert Roxane párnáin, s mozdulatlan arccal hallgatta a Zend Aveszta tanításait.

És hirtelen félelem fogta el: veszíthet is; Roxanét vesztheti el.

- Ne félj! - kacagott kedvese. - Száz életünk van, s mindben találkozunk! Elmúlt életemben krokodil voltam, s úgy fájtál nekem, hogy megtanítottam sírni a krokodilokat!

De Alexandrost nem vigasztalta az újjászületés. Most akarta Roxanét, és örökre akarta őt. Tőle kívánt örököszt monumentális birodalmának. Feleségül vette Oxyartés lányát, de újjáról nem vette le Stateira gyűrűjét.

- Nem értem - töprengett Ptolemaios az esküvői lakomán. Azt hittem, hogy értem, de nem értem. Csak nem veszi feleségül Roxanét is?!

A szigorú monogámiában élő görögök felháborodtak annak lehetőségétől, amit Roxane nemcsak tudott, hanem tanácsolt is Alexandrosnak.

- Több asszony több gyereket szül számodra! Sok fiú kell, hogy szövetségeseid legyenek öregségedre...

Az esküvőn Alexandros nem Roxanét figyelte, hanem Kleitosz, aki válogatott társaival kitűnően szórakozott a házasságon általában. Csípős adomákat meséltek egymásnak Herodotosz és Platón történeteiből. Mindez jó hangosan történt, mert sokat ittak. A kedvenc valószínűleg nem gondolt arra, hogy kedve bántó lehet. Épp Gyges pásztor történetén derültek, mikor a Makedón felállt felesége mellől, s közéjük lépett.

- Min szórakoztok ilyen nagyszerűen?

- Királyom - nevetett rá Kleitos -, Platón nagyobb író, mint filozófus! Ez a pásztor, aki gyűrűje által király lesz, csodálatos figura!

A Makedón pedig lassan ökölbe szorította kezét, melyen három gyűrűt hordott: Stateiráét, Roxanéét és az apjától kapott királyi gyűrűt. Ez az utóbbi a Makedón személyes parancsainak hitelesítésére szolgált, a legfőbb hatalmi jelvénynek számított. Ezzel pecsételte le Kallisthenész és társai halálos ítéletét is, ezáltal zártan küldte utasításait Antipatrosnak, Olympiasnak, Lagosnak, s ahol helytartót hagyott maga helyett.

Amíg az öklén csillogó gyűrűt nézte, a hatalmas termet hűvös fuvallat járta át. Mindenki megérezte ezt, kivéve Kleitost, aki tovább kortyolta a bort.

- Kleitos! - szólt halkán a Makedón. - Meg fogsz nősülni!

- Soha!

Alexandros félelmetesen elsápadt erre a jókedvű ellentmondásra. Keze, melynek egyetlen ütésével meg tudott ölni egy oroszlánt is, vaskapocsként fonódott kedvence nyakára. A gerinc egyet roppant, s Kleitos halott volt.

A tettnek hatása leírhatatlan volt. A vezérek egy része menekült, más része Alexandrosra akart támadni, ismét mások testükkel védték a Makedónt.

A menekülők pillanatok alatt megvitték a hírt a katonák közé is, de azok nem értették, hogy ki kit ölt meg. Alexandros és Kleitos összeforrt a szemükben, az egyik csakúgy előttük járt, mint a másik. A lydek falanxához már úgy ért a hír, hogy Alexandrost meggyilkolta Póros egyik titkos embere.

Mivel azt hitték, vezér nélkül maradnak, a katonákból kitört a lefojtott indulat, s ordítva követelték, hogy forduljanak vissza, mert elég volt Keletből.

A tomboló tábor láttán a vezérek belső harca alábbhagyott, de minden ízükben remegve önkénnyel vádolták a Makedónt, aki a forrongás tetőfokán sem mozdult a holttest mellől. Roxane ölébe vette Kleitos fejét. Az asszony hosszú, vörösbarna haja beleakadt a halott szempilláiba, s a fennakadt szem a hajsátor résein élő csodálkozással meredt a rettentő barátára, ki saját életéért cserébe megölte a megmentőjét.

- Miért tetted? Miért tetted?! - suttogta Roxane.

Lélekben felkészültem mindnyájunk halálára. Nem tudom, a többiek mit éreztek, de hasonlóképpen lehettünk valamennyien. Még Hephaiston is, aki a testőrök élén saját testével védte Alexandrost a harc idején.

Csak Perdikkas, aki a teremben a legidősebb volt, csak ő ment Alexandrosig, tenyerén hordva törét.

- Vagy ölj meg, mint Kleitost, vagy adj magyarázatot, Uram!

Az utolsó szónál habozott kissé. Első estben szólították az övéi Úrnak a Makedónt. Perdikkas tudtán kívül - vagy nagyon is tudtával! - kimondta a szót, melyre Alexandros vágyott, mely keletivé avatta, megkülönböztette, s megnyilvánulásának kétes értékét is szentesítette. A

vezérek feszülten felkapták fejüket. Mit fog tenni Alexandros? Újra öl? Magyarázatot ad a megmagyarázhatatlanra? Elutasít? Elzárkózik?

- Én - emelte súlyos szemhéjait, melyek nem huszonnyolc, hanem kétszáznyolcvan éves ember tapasztalatait takarták -, én nem tűrök ellentmondást. Menjete a táborba, s hirdessétek ki: Aki perzsa, thrák vagy bármilyen keleti nemzetség családjából választ feleséget, letelepedhet, és adómentességet élvez. Ez alól ti sem vagytok kivételek. Elvárom, hogy vezéreim kövessék példámat, és katonáim a vezéreim példáját. Póros, akinek menyasszonyát feleségül vettem, s akit felszólítottam a behódolásra, feltételeimet nem fogadta el. Holnap megindítom a támadást India ellen. Aki eltűri, hogy Póros király nagyobbnak képzelje magát Alexandrosnál, aki királyok unokája, isten származéka, fáraók utóda vagyok, azt küldjétek el seregemből. Aki velem együtt akarja bírni Indiát, annak lázadását megbocsátom, és mai napját elfelejtem.

Kétségkívül: Alexandros jobban ismerte embereit, mint azok önmagukat. Nem adott választ, de adott kegyelmet, s az új parancsot mint korlátlan lehetőséget csillogtatta előttük.

Mire megjelent Baktra várának csúcsán, a sereg örömmámorban úszott, s éljenezte. A perifériákon már nem láthatták, de nem is volt erre szükség. Alexandros oly messzire került katonáitól vezéreinek udvartartása, majd a vezérek vezéreinek udvartartása, a meghódított területekről csatlakozók udvartartása és egyéb közbülálló tisztségek és tisztek újabb tisztségei miatt, hogy csak parancsa lett megfogható valóság.

A sereg örömmámorban kezdett készülödni az indiai hadjáratra. Kleitost még aznap elfeledték, kivéve a Makedónt, aki parancsot adott a második Alexandriának építésére barátja sírja körül. Az építkezéshez embertelen tempót diktált, de mivel ott bennszülöttek dolgoztak, nem törődött vele senki sem.

A kényszermunkára fogott törzsek lázadása villámcsapásként érte a Makedónt. A szaka és masszagéta hordák Marakandában gyülekezve szervezeten zúdultak a makedónokra. A éjjeli támadás megsemmisítette a táborban alvókat. Mire a városban levő derékhad megmozdult, a barbárok eltűntek.

- Kiirtani valamennyit! - parancsolta hidegen Alexandros. Erre nagy kedvük támadt a katonáknak, csak idejük nem maradt, mert Spitamenés fia mozgósította a szogdokat, s az új lázadók északkeletről fűrték magukat az állam testébe. Alexandros fogóba került, immár másodszor az Oxos mentén.

Bár most ott állt mellette a hűséges Roxane, s általa egész Baktria, mégis egy év kellett hozzá, míg az északi törzseket leverte, és térdre kényszerítette.

A szakákat valóban kiirtotta, embertelenül megkínózva őket haláluk előtt. Az asszonyok emlőjét levágva, kutyáknak dobatta eledelül, a férfiakat medvékkel tépette széjjel.

Láttam, amint az érzékeny és ideges Hephaiston öklendezve hátrált a látványtól. Szemében értetlenség ült és borzalom.

Ptolemaiosz és Lysimachos - akik időközben rokonságba kerültek, mert Lysimachos elvette feleségül Ptolemaios lányát, nehogy keleti asszonyt találjon egy nap az ágyában - egymást faggatták: Miért? Ki érti, miért a szakákat semmisítette meg a haragvó nagyúr, s nem a szogdokat, masszagétákat? Miért kegyelmezett ezeknek, s azoknak miért nem?

Az önkénynek, ha vannak is törvényei, mozdítóerői kiszámíthatatlanok. Láttam Stateira kérdésére egyre több arcon visszaverődni: Hová akar megérkezni Alexandros, mert az embereket ez érdekli, akár kicsinyek, akár nagyok. A megérkezés. A Makedón mellett azonban mindjobban elvesztették a reményt, hogy tényleg megérkeznek valahová.

Massaga, az utolsó város az Indos előtt, ahol Póros birodalma kezdődik. Már itt kiderült, hogy az elmúlt időt az ellenfél nem töltötte haszontalanul. A várost lerombolták, az élelmet felégették, a lakosságot hátrairányították. Régi fogás ez, Herodotos is beszél róla. S mindig beválik.

A zsákmány elmaradása kihozta sodrából a hadsereget. Ezen kívül a terep annyira nehéznek bizonyult, hogy jócskán utánpótlásra szorultunk volna lovakból, melyeknek lába tört el az úton, s le kellett szűrni a vergődő jószágokat.

Az elefántoknak Kleitos halála óta nem akadt megfelelő gondviselője. Mire a Hegyek Ura lányának - ahogy az indek mondják -, a Himalájának lábaihoz értünk, az elefántok elfogytak szép csendesen. Élelmet rég nem hordoztak utánuk, mivel tartalék élelem már nem volt.

Ha láttam csodát, akkor az volt csoda, hogy ez a sereg Alexandros szavára eljutott a Hydaspésig. Az óriásfolyam aztán ellátott bennünket úgy ahogy élelemmel. De pihenésre idő nem maradt, Póros serege itt várt ránk; illat lengte körül táborukat, a jóllakottság, frissesség illata. Talán ennek köszönhető, hogy a makedón falanxok még egyszer, utoljára megemelték dárdáikat, s eszeveszett rohammal törtek az indekre.

Enni akartak. Pihenni akartak. S mikor győztek, lerakták dárdáikat Alexandros elé.

- Nem megyünk tovább, nagyúr! Vezess minket haza!

„Vezess minket haza!” - kiáltották ütemesen, nem egészen úgy, mint amikor azt kiáltották: „Vezess minket Keletre!” Alexandros megérezte, hogy nem az eddig szerzeteket birtokukba venni akarók türelmetlensége, hanem az elfáradtak kiábrándultsága ez.

- Nézzétek lovamat - mondta nyugodtan -, s nézzétek meg lovaitokat! Ők hódították meg Föníciát, Palesztinát, Egyiptomot, Asszíriát, Perzsiát, Baktriát! Ők hozzánk tartoznak, de ti nem tartoztok senkihez. Ők tudják azt, hogy lefelé menni nehezebb, mint fölfelé! Az én lovam pedig soha vissza nem fordul!

A Makedón egy ugrással lent termett Bukephalosról, és hosszú pengéjű fegyverével szíven szúrta a pompás paripát. A hadsereg sóhaja egybevegyült Bukephalos utolsó sóhajával. Ez a nemes állat sohasem hordozott mást Alexandroson kívül; saját maga nevelte magának, s a ló úgy értette őt, miként egy ember.

Bizony sokan megsiratták Bukephalost, de a Makedón nem. Hanem arra a kérdésre, ki akar itt maradni, birodalmának legszélső pontján, főként baktrok jelentkeztek, akik lótenyésztők, s náluk jobban senki sem értékeli ezeket az állatokat.

A jelentkezők megkapták Alexandros magánpénztárának javát, és letelepedve várost alapítottak itt, melyet Bukephalának neveztek el a lóról, aki nem fordult vissza.

Hanem az emberek visszafordultak, és megtanulták saját bőrükön, hogy lefelé menni nehezebb, mint fölfelé. Mire Patalába értek, ahol a terv szerint kettéválnak, hogy fele hajón, fele szárazon tegye meg az utat, a makedón hadsereg önmaga negyedére fogyott, de a megmaradtak is betegséggel küszködtek.

A Hyphasis mocsarai, a trópusi eső áradása, melyben hetven napig gyalogoltunk, örületbe kergették a makedónokat. Sokan végeztek magukkal, hogy megszabaduljanak szenvedéseiktől. Akik tovább meneteltek, hallucinációkat kaptak, s nevetőgörcsben fetrengve állították, hogy ők igenis fölfelé mennek, fölfelé! Ekkora hatása volt a Makedónnak. Kezében tartotta a lelkeket.

Mióta megkorbácsolta őket szavaival, és többre értékelte náluk lovaikat, a katonák folyton ittak és mulattak, holott a sereg elveszett állapotban vánszorgott kilenc hónapon át az Indos deltájáig, ahol Nearchos vezetésével hajóra szállt a had előkelőbb része. Hanem Alexandros a szárazföldön maradt, és Gedrósia sivatagjain, Karmania pusztáin át szinte nyílegyenes vonalban indult Babylon felé.

A sereg a legkülönbözőbb rongyokban tengődött, görög öltözéke nem volt már senkinek sem. A fegyvereket eldobálták, amit megtartottak, védekezésésként használták a vadállatok ellen. Az elejtett vadak bőrével takaróztak, ettől legtöbbjük bevarasodott és elhullt, de a túlélők tovább használták a bűzös darabot. A ragály megtizedelte a legyengült katonákat, akik vigyáztak, hogy fertőzött sose kerüljön Alexandros közelébe.

A hódító észrevette ezt, s a következőket mondta egy halottégető máglya fölött.

- A világ bolondjai vagytok, mert olyasmi ellen kerestetek menedéket, ami ellen nincs menedék. Itt végezzük mindannyian, ahol ők, de nem mindegy, hogy ezt a máglyát visszafelé úton rakják meg alattunk, vagy célunk felé haladva ér utol a Párkák ollója! Sosem fogom elfelejteni nektek, hogy miattatok kellett visszafordulnom India kapujából! Sosem fogom elfelejteni, hogy akaratomnak ellenszegültetek. Ezért nem kérek kíméletekéből. Csak arra kellek nektek, hogy kivezesse rongyos és züllött árnyaitokat a sivatagból! Csak arra, hogy általam saját céljaitokhoz jussatok, melyek kicsinyek, és bepiszkítják a földet. Ezért nem kérek sem hűségletekből, sem szeretetelekből. Az utókor ne csak azt tudja, hogy Alexandrosnak vissza kellett fordulnia, mert katonái megtagadták az engedelmességet, hanem azt is, hogy Alexandros igazságot szolgáltatott, és valóban visszavezette azokat saját apró igazságaikhoz, akik egy világalakító igazsághoz kicsinyek! Ezen az úton hangtalanul pusztuljon, aki pusztul, és énekeljen, aki él! Díszítsétek föl bátorsággal és örömmel, hogy az teljesül, amit ti akartok!

Míg beszélt, a katonák az ő szemével látták magukat, és ettől nem állt bennük helyre az egyensúly. Ittak és énekeltek most már vég nélkül, de nem jókedvükben. Mégis, mintha maga Dionysios kísérte volna menetüket; a gyászos vonulás helyett egy örömmámorban úszó had benyomását keltették külső szemlélők számára. Ha csak egyetlen támadást kapunk, az egész elcsigázott embertömeg megsemmisül. De egyetlen kar sem emelkedett föl ellenünk, inkább elláttak élelemmel bennünket is és Nearchos hajóit is; asszonyok sodródtak közénk, s ott is maradtak...

Susában díszkapuk várták a győzteseket.

A városban tizenkét napig tartott a sereg tombolása. A harchoz és viszontagságokhoz szokott emberek egyszerűen nem fértek el a hatalmas városban; a Makedón palotája körül kóboroltak, mint gazdátlan ebek, s lesték, mikor lép ki a kapun. Sokan újra jelentkeztek katonának, mert az a hír terjedt, Alexandros Arábia ellen készül, s nincs is Susában, hanem Babylonban épített hajóhadat.

Bár az új hadjárat terve valóság volt, Alexandros nem hagyta el Susát, ahol négy év után újra találkozott Stateirával. Ám csak futólag karolta át a karcsú vállakat, és máris Roxane felé sietett, akinek szemében tényleg akkora könnyek izzottak, mintha rejtett életében krokodilus volna.

Amint elzárkózott Roxanéval a Makedón, Stateira fehér-fekete alakja meggörnyedt, mintha láthatatlan kezek kettétörnék gerincét. Csak egy pillanatig tartott, aztán Hephaiston felé fordulva nővéréről kezdett vele beszélgetni.

A menyegzők napján esett az eső, és éjszaka holdhalál borította sötétségbe az eget, de Susában fények ragyogtak mindenütt. Stateira és Alexandros nászán több mint tízezer katona követte a hódító példáját. A hadvezérek közül városokat kapott, aki keleti nőt tett asszonyává. Hephaiston Stateira nővérét vette el, ő ült közvetlen Alexandros balján, és a mellettük emelt trónon Dareios két lánya.

Roxane az ünnepség idején háttérbe szorult, mégis őt keresték a messziről érkezett vendégek. Olympias, akinek értékrendszere ugyancsak magasnak bizonyult, első látásra megszerette Roxanét, míg Dareios fekete-fehér tündöklésű lányát csak messziről figyelte. A fenséges négyeshez egyébként sem lehetett közelíteni, sűrű kordont vontak körük az eunuchok és a testőrök.

Harmadnap Stateirának vissza kellett vonulnia egy előre kiválasztott rabszolgával, aki elvégzi a deflorálást. Keleten szokás ezt az ízléstelennek és fárasztónak tartott műveletet rabszolgákkal elvégeztetni, hogy az asszonyához való közeledés ne legyen megerőltető a nagyúr számára. Mindenki tudta, hogy Stateiránál erre nincs szükség, de ha a többi formalitást betartotta, ezt is be kellett tartania a Makedónnak.

Kassandros, Antipatros fia, aki nem vett részt a hadjáratban, s így évtizeddel látszott fiatalabbnak a vele egykorú hódítótól, a rabszolgaválasztás pillanatában arcra borult a trón előtt.

- Engem válassz, Nagyúr! Ki lehetne hűségesebb rabszolgád gyermekkori barátodnál? Ki lehetne némább Antipatros fiánál?

A Makedón kérdőn nézett Stateirára, s ő bólintott. Az eunuchok elvezették őket, s amerre mentek, zúgott az ámulat a fejedelmi emberpár láttán.

Két latin utazó, Titinius és Prebuis, azt gondolván, senki sem ért nyelvükön, aggódva nézett egymásra.

- Mi történik, ha ennek az önkényúrnak eszébe jut, hogy Róma még nem az övé?!

- Úgy hallottam, a nyugat nem érdekli. Szerintem addig fog próbálkozni Indiával, amíg...

Mintha szavaira maga a sors kívánna választ adni, szenzációs hírt jelentettek: Póros király kívánja hódolatát tenni a *perzsák királya* előtt! Óriási pillanat volt. Az ind uralkodó, aki ellenállt Alexandrosnak, míg az fegyverrel támadt rá, a Stateira kezével Dareios törvényes utódjává lett Makedón előtt önként meghajolt.

A Makedón mozdulatlan arcán kifürkészhetetlen Buddha-mosollyal nézte a lábaihoz kúszó uralkodót. Egy intéssel megállította félútján Stateirát és Kassandrost, s ezekkel a szavakkal emelte föl Pórost a földről.

- India királya nem alattvalóm, hanem szövetségesem. Felejtsd el, hogy Roxanét feleségül vettem helyetted... Jóindulatom jeléül megengedem, hogy Stateirát te kísérd nászszobába!

És Alexandros megölelte Pórost, amivel kiemelte a hódolók közül. Az indus mélységes zavarban fordult Stateira felé, s menten lesütötte hosszú szempilláit a csaknem meztelen, főként gyöngyökbe és drágakövekbe öltöztetett szépség láttán. A királylány viszont kigyúlt, Issos óta nem láttam így ragyogni őt. Tudtam, ha bármire készült is Alexandros ellen, ezért a pillanatért elejti tervét. Mert hiába volt Dareios lánya, apja mellett sosem éri meg, hogy India királya a rabszolgája legyen, hacsak egy éjre is.

Az eunuchok tánclépésben folytatták a megváltozott nászpár elvezetését. A fantasztikus fordulat mindenkit lenyűgözött, csak Titinius súgta társának:

- Sokba fog kerülni ez a cserebere a nagyúrnak, ahogy Kassandros arcából olvasom...

Az öreg Perdikkas, aki éppúgy értette minden szavukat, miként én is, feléjük fordult.

- Tisztelt idegenek! Helytelenül szemlélik mindazt, amit látnak!

A latinok nem ijedtek meg leleplezésüktől, s nevettek.

- S hogyan kellene látnunk, amit nézünk?

- Észre kellene venniük, Alexandrossal olyasmi jelent meg a társadalmi formában, ami eddig nem volt.

- Ez aztán igaz, mivel a művelt világ köztársasági vagy demokrata államrendre épült! Ő viszont önkényúr!

- S miért ne lenne az, ha ezt a világot csak az önkény tartja össze? Alexandros éppúgy lehetett volna Periklész utóda, ahogy most Dareiosé. De birodalmának nem Periklészekre van szüksége. Alexandros nagyságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy mindnyájunk előtt felismerte ezt!

A latinok tűnődve túrtak szakállukba. Titinius most már gúnyolódás nélkül beszélt.

- Nem szeretnék olyasmit mondani, ami annyira átlag, hogy csak átlagon alul válaszolhatna rá. De annyit megjegyzek, hogy szörnyű lehet egyetlen ember döntésétől függeni, és feladatul csupán annyit kapni, hogy amit ő elhatároz, azt úgy állítani be, mintha egyezne a közakarattal.

- Ha a köznek van akarata, uram, akkor szörnyű, valóban. S ha alattvalói közül csak egy is többet érne, mint az uralkodó, talán szörnyű lenne annak az egynek. De ebben a birodalomban senki sem ér föl Alexandrossal, s ez olyan szerencse, amit a latinoknak is kívánok, ha köztársaságukat királysággal akarnák fölcserélni!

- Ez sosem fog bekövetkezni! - nevettek a latinok.

- Igyunk rá együtt! - ajánlotta komolyan Perdikkas.

Hozzá tartozott a menyegzői ünnepekhez Hephaiston búcsúztatása. Alexandros nagyon nehezen vált meg barátjától; hosszú úton elkísérte, s amint nem látta többé, mély melankólia fogta el. Hephaiston sem úgy ment el, mint a többi büszke tartományúr. Valószínűleg odaadta volna nemcsak a rábízott országrészt, hanem feleségét és minden kincsét is, ha a Makedón mellett maradhat. De éppen azért, mert szerette Alexandrost, sosem mondott ellene, és személyes példáján keresztül támogatta mindenben.

Amint Hephaiston és kísérete eltűnt, a Makedón elhatározta, hogy végrehajtja régi tervét, és megkoszorúzza Achilles szobrát a Fekete-tenger partján. Engem most is magával vitt, és útközben különböző történeteket mondatott velem, hogy gyorsabban menjen az idő. De az idő nem múlt számára, s bekövetkezett, amitől félttem: újra türelmetlenül rugdosta a márványlépcsőket, meg se látta feleségeit és kíséretét.

- Iszonyúan kicsi a világ, Szogdianész!

- Ó nem, Uram! Te vagy hatalmas.

- Arábiában, úgy hallom, ezer titok van még, amit nem láttam.

- Ha akarod, bizonyára látni fogod, Uram.

- Nem tudom, akarom-e látni. Nyugaton a latinok a görög szellem örököseinek vallják magukat. Mi a véleményed, tehet valaki többet a hellének kultúrájáért nálam?!

Elmondtam neki Titinius és Perdikkas vitáját. Mélyen meghatották Perdikkas szavai, így hamarosan hívatta őt, és ünnepélyes keretek közt ujjjára húzta a legfőbb hatalmat jelentő gyűrűt.

- Téged teszek teljhatalmú örökösömmé, s mivel új hadjáratra készülök, akarom, hogy mindenki tudja ezt. Ha valami érne, a birodalom vezetése körül ne legyen vita. Vigyázz Roxanéra, aki gyereket vár tőlem. Te neveld ezt a gyermeket, ha fiú.

Perdikkas, aki csaknem kétszer annyi évet számlál, mint a harminchárom éves Alexandros, tiltakozva emelte fel a kezét.

- Ha valami baj érne...? Téged? Éveid...

- Az én életem nem fér évekre, Perdikkas. Menj Babylonba, és vidd magaddal Roxanét!

Így hát Roxane is távozott, s helyén betölthetetlen űr maradt. Alexandros most a másik végletbe esett. Orgiát orgiára halmozott, s ezeken Stateira vezette a nők, Kassandros a férfiak táborát. Ők ketten az egykor megsemmisült nászt azóta többször is elhálták, de Alexandrost mindez nem érdekli.

Elérve Achilles szobrát, megkoszorúzta azt, s a félistennel együtt figyelte a nagy mélységeket sejtető hullámokat.

Amikor így láttam a Makedónt, félelem fogott el. Nem tudtam elúzni a sejtésemet: katasztrófa előtt állunk. Alexandros mintha csúcsa lenne mindannak, amit görög szellem elérhet; gigászira nőtt individuumának súlyát nem bírja. A világ kevés neki, de ő sok önmagának. Egyedül van, ahogy ezt Kallisthenész előre megmondta. Ahogy a többi rovására növekvő óriássejt nem esik szét soha, úgy ő is másokat pusztít el, hogy növekedéséhez tér legyen.

Vajon meddig teheti?

Minél közelebből ismerem Kassandrost, annál jobban látom, a Makedón ellenfele jelen van és készen áll. Minden tette számítás: Stateira elzüllesztése és maga mellé állítása, Alexandros tanulmányozása (talán már az is az volt, hogy a hadjárattól távolmaradt, s erőit őrizte.) Ő nem kutat, hanem elvesz. Kassandros tudja, hogy a Makedón lelke széthullt a keresésben, mint Platón lakomájának társtalan lelkei. Arcon csúsznak előtte, s ő egy szoborhoz vándorol megpihenni. Nincs eszme, amit hordozhatna, tehát engedniük kellett, hogy felfalja helyette a világot.

Korinthosban egy ősz hajú aggastyán fényes nappal lámpással kezében szaladgálva hangosan kiabálta:

- Ember keresek! Embert keresek!

Alexandros sosem hallott a cinikus Diogenésről, s elhűlve állt meg az ágyékkötőjén kívül csak saját szőrzetét viselő ember előtt.

- Ne vedd el előlem a napot! - förmedt rá a robosztus öregember, és a hódító engedelmesen utat nyitott neki.

- Te nem tudod, ki vagyok én? - kérdezte tőle.

- És te tudod, hogy ki vagy? - emelte rá csipás szemét a vénség.

Alexandros elgondolkozva próbálta megfogni, ki hát ő valójában, s végül ezt mondta:

- Én mindent megadhatok neked, amit kérsz.

- Csakhogy én akkora úr vagyok, hogy nem kérek semmit - felelte Diogenész.

A nagy Makedón elragadtatva kiáltotta a tovaszáguldó nyomában maradva:

- Ha nem volnék, aki vagyok, akkor te szeretnék lenni!

- Ha az volnál, aki vagyok, sosem szeretnél más lenni - kiáltott vissza a gondolkodó, s eltűnt egy hordóban.

Alexandros megragadta Kassandros karját, mert szinte megtántorodott.

- Ki ez a filozófus, akit egész életemben kerestem?

- A szinopei Diogenész, aki a boldogságot a mindentől való függetlenségben keresi.

- S igaza van! Én mondom nektek, az ő gondolatai fogják úgy alakítani a világot, ahogy én akartam!

Még aznap éjszaka Alexandros belázasodott, és reggelre meghalt.

Temetéséhez fogható pompát nem látott eddig a világ.

Szükség volt erre a pompára, hogy eltakarja a vezérek marakodását a hatalomért. Lysimachos, Ptolemaios, Lagos, Seleukos, Antipatros, Olympias, Stateira sorba kinyújtotta kezét Perdikkas gyűrűjéért. De valamennyiüket legyűrte Kassandros, ez a gátlástalan epigon, aki sosem fogja hatalmához keresni az igazságot, de mindig meglesz a maga igaza.

Kassandros most Roxanét üldözi, aki Póróshoz igyekszik Alexandros fiával. De nem fog odaérni, tudom. Kassandros utoléri őt... És aztán én következem. Aztán mi következünk.

NIKÉ

TIBERIAS

Rövid ideje tartózkodtak Galileában, de Titus máris utálta ezt a háborút. Annyi váratlan, meglepő történt velük, hogy sokallotta. Idegei pattanásig feszültek, hangosan nevetett, rohanva járt, álmatlanul aludt. Mintha várna valamire.

Különösen az éjszakáktól félt. Luna istennő minden fényét elvesztette ebben az idegen országban; csak hideg fehérsége maradt meg, amint egykedvűen haladt a furcsaívű falak fölött. A Genezareth-tóból sikoltó halak szöktek magasra, lezuhantak, és ismét magasba szálltak. Némelyik piros volt, mint a vér, s Titusnak úgy rémlett, a hulláktól híznak, s örömben táncolnak. Képtelen volt megízlelni az itteni halpeccsenyéket.

A hajókról jelentették, hogy éjjelente a tó közepén evezők nélküli apró csónakok suhannak, de Vespasianus kinevette katonáit. Titus elment megnézni a kísértethajókat, s beleborsózott a háta. A kis sajókák örült sebességgel rohantak a mozdulatlan tó felszínén; bennük se ember, se evező. Ekkor látogatta meg híres foglyukat, a zsidót, ki apjának császárságot jósolt.

Josephus megörült látogatójának. Titus volt az első ember, aki nem a városok erejéről, falak vastagságáról faggatta. Megmagyarázta, hogy a Genezarethen keresztülfolyik a Jordán, ez a sebessodrású, vad folyó, amely délen a Holt-tengerbe ömlik. Miért Holt-tenger? Mert nincs benne egyetlen élőlény. Vize sűrű a sótól, átsétálhatna felszínén, aki úszni nem tud, ha nem ölné meg a nap és a szomjúság. Halászok próbálták kifogni a hatalmas sósziklákat, miket helyenként feldob a víz, de hajukra, szakállukra rásült a párolgó felszín visszacsapódó sóesője. Mire partra vetődött hajójuk, testük megkövesedett és megfehéredett.

A nép hite szerint a láthatatlan isten úgy rendelte, hogy ezen a vízen se alul, se felül ne legyen élőlény. Titus megborzadt a hatalmastól, aki ennyi furcsasággal bélyegezte meg választott népét. Ugyanakkor máris látni vágyta a gyilkos tengert, de nem mozdulhatott apja és a sereg mellől most, mikor a jóslat kezdett valóra válni.

Nemcsak Néró ért hirtelen véget, hanem a szemfüles Galba is. A szép Otho császár csak két hónapig ült a trónon, s most, hogy Vitellius kaparintotta meg a bíbort, Vespasianus komoly szervezkedésbe kezdett. Futárt küldött kisebbik fiához, Domitianushoz, és utasította, hogy vegye föl a kapcsolatot nagybátyjával, Sabinussal. Feladatuk a római légiónok behódoltatása. Tiberius Alexander, az egyiptomi helytartó és Licinius Mucianus, a szíriai helytartó egyszerre tisztelgett Vespasianusnál. Kezeskedtek légiónokért. S mivel saját csapatait ismerte jól, Vespasianus markában érezte a császárságot. De lelkiismeretes katona volt, aki semmit sem csinált félig. Feladatává tették, hogy verje le a zsidó lázadást, és még csak Galileát teperte sarka alá. Ez bosszantotta. Judea városai bezárták kapuikat, s továbbra is fittyet hánytak Rómának. Márpedig Jeruzsálem megvétele nélkül innen elmozdulni nem lehet.

Vespasianus úgy gondolta, idősebbik fia éppen alkalmas erre a feladatra. Érzéke van a zsidókhoz. Katonái szerint minden éjjel a Genezareth kísértethajóit figyeli, amint Északról Délre siklanak. „Nyilván rájött - vélte a gyakorlatias Vespasian -, ezen az úton érintkezik Galilea Júdeával! Ideje lezártnom a tó alsó partját!”

Miután ezt megcselekedte, elhatározta, hogy vonzó, de hasznos feladatot ad Titusnak. Tiberiasba küldte Agrippa királyhoz, a bölcs zsidóhoz, ki nem avatkozott népe és a rómaiak háborújába, hanem visszavonulva tiberiasi palotájába, egymás után letette a hűségesküt Galbának, Othonak és Vitellinusnak, ugyanakkor nem zárkózott el Vespasianus követétől sem.

Titus kíváncsian szemlélte a királyt, akit nem tudott megingatni a körülötte tajtékzó világégés. Agrippa karcsún és feketén állt hófehér palotája lépcsőjén. Szemmel láthatóan mulattatta Titus megdöbbenése a környezet királyi pompája fölött. Tudta, hogy a Flaviusok plebejus származásúak, így nem sokat forogtak a császári palotában, melyről egyébként is meg volt a véleménye. Izgalmasnak találta, hogy ez a huszonhét éves fiatalember Keleten ismerkedik meg az uralkodóházak pompájával. Ha Vespasianusból császár lesz, nyilván császár lesz ebből az ifjúból is, és Júdea számára nem mindegy, hogy ez az ifjú hol járta ki a hatalom iskoláját.

Szeretettel tárta karját ölelésre, s magához szorította a fiatalembert. A római meghökkenve tapasztalta, mekkora erő rejlik Agrippa törékeny alakjában. Esetlennek és vaskosnak érezte magát mellette, pedig apja és öccse súlyos kövérségétől alaposan elütött. Bajtársai irigyelték hosszú lábait, előkelően megnyúlt nyakát, melyen úgy ült okos feje, mint a fáraóké a régi egyiptomi pénzeken. Agrippa megérezte Titus zavarát, s első nap magára hagyta, hadd pihenjen. Nem sürgős itt semmi, Galileában már béke van. Így történt, hogy Titus magára maradt a tiberiasi palotában, míg Agrippa király vadászni ment szépséges hűgával, Berenikével.

Titus a kertbe igyekezett, Bereniké csodálatos ligetébe, melyről azt hallotta, szebb, mint Semiramisé volt. Vékony árnyék könnyű lépteire lett figyelmes. Fiatal lány állt mögötte. Tágra nyílt szemeiből zavar sugárzott.

- Nem szabad sétádat bántanom, uram - mondta folyékony és hibátlan latinsággal -, de vigyáznom kell rád, nehogy eltévedj. A kert nagy.

- Ki vagy te?

- Bereniké rabszolgája, uram.

- Úgy hallottam, a zsidók közt nincs rabszolga. Valamennyien szabad embernek tartjátok magatokat.

- A zsidók igen. De én görög vagyok.

- Egy szép görög kislány. Mi a neved?

- Atalante.

- És melyik? - nevetett Titus a saját tréfáján. Annál inkább meglepődött, mikor a lány komolyan válaszolt.

- Az árkádiai, uram.

- Ez igen! Tehát a zsidó királynak a rabszolgái is ismerik a görög mítoszokat!

- Úrnőm megköveteli, hogy tanuljak. Ő adta nekem ezt a nevet húsz évvel ezelőtt, mikor mint kétéves csöppséget vásárolt meg számára első férje.

Titus hallgatott, nehogy elárulja belső háborgását. Bereniké mesebeli szépségéről éppen eleget hallott, s elégszer elképzelte, főleg az unalmas hosszú úton, a közeli találkozást festegetve maga elé. Fiatal, szőke lány képe lebegett előtte, hasonló korán meghalt hűgához, Domitillához. Tudott róla, de elkerülte figyelmét, hogy Bereniké férjes asszony. Atalante közléséből az derült ki, nem egyszer ment férjhez. Ez valahogy bántotta Titust. Neki két feleséget kellett eltemetnie. Tertullát el bírta felejteni, Furmilla arca azonban lelkébe vésődött. A bátor kis asszonyka gigászi küzdelmet folytatott életéért. Az orvosok tanácstalanul álltak ágyánál, s elfordították arcukat a könnyörgő szemektől. Furmilla elsorvadt, elfogyott, mint a fény alkonyatkor. Titus azóta nem nézett nőre. Bántotta, hogy Bereniké esetleg hasonlót élt át. Bántotta, hogy Atalante húsz évről beszél az első házassággal kapcsolatban.

- Hány esztendőtl számlál úrnöd? - kérdezte leplezetlen nyersséggel.
- Negyvenet - válaszolta szelíden a rabnő.
- Hány férje volt? - faggatta tovább csak azért, hogy csalódását leplezze.
- Engem Marcus vásárolt számára, aztán Chalcis királya, Heródes lett a férje. Az ő halála után Polemon, Cilicia királya választotta feleségül.
- Polemon is meghalt?
- Cilicia királya él, de úrnóm elhagyta őt.
- Miért?

Atalante habozva nézett maga elé, mintha nem tudná, mit feleljen. Titus már-már rákiabált, aztán vállat vont. Mit bánja ő, miért hagyta ott harmadik férjét a negyvenéves zsidó királynő. A Domitillához hasonló Bereniké-kép tökéletesen szétfoslott, hogy helyt adjon egy anyjához hasonló Bereniké-képnek. Örült, hogy a testvérek távol vannak, s övé a kert. Lassan elindult, s a rabnő árnyként követte.

- Nos, Atalante - nevetett indokolatlan vidámsággal a lányra -, mit érdemes megnézni ebben a labirintusban?
- A Hesperidák almáit - könnyebbedett meg a lány. Örült, hogy nem kell folytatnia a megkezdett témát.

Fürge lábakkal vezette Titust Bereniké narancsligetéhez. Valóban káprázatos volt a sok terhétől roskadozó fa. Lombjukat különböző formájúra vágták, a narancsok színe és nagysága szerint változtak a sorok.

- Ez Aigle istennőé - mutatott Atalante egy csoport fára, melyek hegyesre nyírt csúcsaikkal váltak ki a többiek közül. A „pompázók” láttán Titus elismerően mosolygott.
- Ez Arethusa istennőé - mutatta a patak körüli ligetet Atalante. A narancsok nem egyesével, hanem fürtökben lógtak a fák. Mind a patak, mind a fák arról a tiszteletről beszéltek, melyet Bereniké a „patakozónak” nevezett istennő iránt érzett. Egyedül itt látott pihenőszéket is.
- Ez Erytheia istennőé - mutatott Atalante a „pirosló” narancsokat hozó fákra. Vervörös rubintból sem lehetne különbeket faragni. Titus szakított egyet a nevető gyümölcsből. Atalante nem nevette ki.
- Úrnóm is ezekből eszik legtöbbször. Apróbbak a többinél, de édesebbek.

Most hosszabb út következett, Erytheia ligete jóval nagyobb volt a többinél. Titus feltételezte, hogy Bereniké gusztusa billentette így a mérleget. Az út emelkedett is kissé. Hirtelen bukkant elő a dombtető, melyről lefelé tekintve Titus felkiáltott meglepetésében.

- Ez Hesperia istennőé - mondta Atalante, s hangjából érződött, egyetért úrnőjével, aki szemmel láthatóan Éjszaka urának negyedik lányát, az „alkonyulót” szereti legjobban. Hesperia narancsai nagyok voltak; oly nagyok, hogy egyetlen fán sem volt háromnál több. A gallyak így is szelíden meghajoltak terhük alatt. A gyümölcsök opálössárgán fénylettek a zöld levelek között, és mögöttük átsillant egy tó tükre.
- Az a Genezareth? - kérdezte Titus tudva jól, hogy Tiberias a tó partján fekszik.
- Nem, uram. A Genezareth tó éppen ellenkező irányban terül el; megkerülted, amikor jöttél. Ez itt csak egy medence, amit úrnóm csináltatott, hogy legyen hol úsznia, halakat tenyésztenie, kagylót nevelnie. Itt szokott csónakázni is, ha kedve tartja.

- Ha kedve tartja - mormolta Titus szórakozottan inkább, hogy mást ne mondjon. Szerette volna tudni, mennyibe kerülhetett a „medence” megépítése, melyben úsznak, csónakáznak és halakat tenyésztene. Hirtelen eszébe jutott az apja, s elnevette magát a gondolatra, hogy mit szólna a takarékos Vespasianus, ha látná mindezt. „Telik neki fiam” - mondaná öblös hangján. „Királyok unokája, királyok gyermeke, királyok testvére, királyok felesége...” A hangot hallotta, de a vaskos testet sehogy sem tudta Hesperia ligetébe képzelni. Lesétált a tó partjára, melynek csak homályosan látszott túlsó vége. Keskeny, de hosszú víztükör feküdt előtte, egyik oldalán a narancsligettel, másikon egy sportpálya körvonalait vélte látni, harmadikon valamilyen szentélyféle emelkedett, a negyedik pedig elsüllyedt a távolság ködében.

- Hűvös van itt, uram - figyelmeztette udvariasan a rabnő. Kifogástalan modora kissé idegesítette Titust. Hirtelen átérezte a testvérek tapintatának minden megalázó mozzanatát. Egyedül hagyták a mesepalota mesekertjében, hadd kíváncsiskodja ki magát kedvére. Így a legközelebbi találkozásuk alatt nem sérti meg kényes ízlésüket. Hirtelen fordult sarkon, és engedelmesen sietett visszafelé a sötétbeborult narancsligetben. Fázott, éhes volt és elkeseredett. Nem a testvérek kirándulása bosszantotta, hanem saját gyengesége. Luna hidegen sétált a palota hatalmas köpilléreire; ezer nesz visszahangzott mindenfelől. A testvérek reggeltől estig lovon ülve mit éreznek ilyenkor a vadonban? Titus tudta, hogy Agrippa és Bereniké élvezik azt az ideges csöndet, rejtőzködő sötétet, halott fényt, mely őt szívéig borzongatja. Szégyellte, de jólesett a fáklyafény, a nyüzsgő szolgasereg, mely ápolásba vette elfáradt testét.

Hunyt szemmel túrta a fürdőt, a masszázst, az öltöztetést. Vacsora közben elaludt a heverőn, s Agrippa hatalmas fekete szolgája ölben vitte lakosztályába az alvó római. Agrippa és Bereniké még jóval ezután érkeztek, s elszórakoztak a személyzet jelentésén. Azután zenészeket parancsoltak elő, és dúdolván-táncolván mulattak reggelig.

Titust másnap délig hagyták aludni. Bár a testvéreknek egy rövid délelőtt jutott pihenőül, Agrippa még így is hamarabb készült el, mint Titus, s heverőszékén olvasva várakozott. A fiatalember kialudta magából minden bosszúságát, csak lelke mélyén maradt némi kényelmetlen óvatosság, melyet akkor szokott érezni az ember, ha olyan vendéglátásban van része, melyet viszonzni nem képes. Agrippa csontropogtató ölelése ismét lefegyverezte.

- Jól érzed magad, Titusom?

- Egyedül hagyatok, de nem baj. Sétáltam, bámultam és ettem. Jobb, hogy nem láttatok. A kíséretemet azonban hiányoltam! Hol vannak?

Agrippa szívből nevetett. Tetszett neki a római szókimondó nyersége, katonafegyelme, mely mögött a Flavius-gőg parázslott. „Nem ti hiányoztatok, hanem a kíséretem!” - ezt jelentette Titus válasza. Agrippa volt olyan úr, hogy nem felelt a kérdésre, hanem a vadásatról beszélt. Arról, hogy ma csupa vadat ebédelnek; csupa olyan vadat, amit ők lőttek tegnap.

- A húgom jobb nyíllövő, mint bármelyik katonám. Hihetetlenül szereti a lovakat, fegyvereket és az erdőt. Kész Diána!

- Mesélte Atalante is. S ez a név: Atalante - szintén erre vall.

- Igen, Bereniké kedveli a görög és latin irodalmat. Atalante és Meleager történetébe egészen belehabarodott. Szobája falait csupa ilyen tárgyú freskó díszíti: Atalante lovon, Atalante kutyaikkal, Meleager az isteni tűzben, Meleager elejti a vadkant, Meleager meglátja Atalantét. A Diána hypodóniai vadászatáról szóló képet ő tervezte, s az ő vezetésével festették. Nem azért mondom, mert a húgom, de félelmetes fantáziája van! Márpedig tudod, mit mondott Caesar, mikor elhagyta Kleopátrát?

- Szégyellem, barátom, de nem tudom!
- Sose szégyenkezz, te valószínűleg többet tudsz a zsidók történetéből, mint én! Egyetlen uralkodó sem kíváncsi elődeire.
- Nem vagyok uralkodó!
- Majd leszel, Titusom. Szóval Caesar azt mondta Kleopátráról: „Voltaképp nem elhagyom, hanem utol sem értem! Túl sok benne a fantázia!” Ilyen asszony az én húgom is, sajnós.
- Sajnós?!
- Sajnós! Egyre késik Antoniusa. Szeretném boldognak látni, bár sosem mondta, hogy boldogtalan. Mi, zsidók, inkább érezzük az ilyesmit, érzéseinkről viszont hallgatunk. Na, itt van végre! Azt hittem, Niké, sosem ebédelünk! Ez a fiatalember: Titus. S ő: Bereniké. Most pedig jöhet a galambleves.

Titus és Bereniké szótlanul menekültek evőeszközeik mögé. Agrippa beszélt kettőjük helyett is. Titus nehezen bírta legyűrni meglepetését. Ez a karcsú, fiatal nő lenne a negyvenéves asszony? Elképzelései közül egy sem hasonlított a valódira. Bereniké szép volt, de hideg. Öltözkéből hiányzott a keleti pompa; egyszerűbbnek hatott Agrippánál is, bár pontosan utána tudott számolni, mennyibe került ez a keresetlen választékosság. A karcsú test nem árulkodott három férjről és két felnőtt gyerekről, annál inkább a hosszú lovaglásokban szerzett rugalmasságról, úszás-edzette kitartásról és erőről. Titus Agrippa ölelésére gondolt, s belesápadt az elképzelésbe, hogy Bereniké ugyanígy ölelhet.

Lopva szemlélte a lustán elnyúló testet, mely alig pihegett. Bereniké teljes közömbösséggel feküdt; belépte óta meg se szólalt, a fogások nagy részét egyetlen legyintéssel továbbküldte. Titus látta, hogy fekete haja kékesen csillog, kék szeme viszont feketére sötétül egy-egy mozdulatra. Látta, hogy a hamvas bőr fehérsége vetekszik az Olympos havával, s az izmok tömörségét a gazellák érzékenysége teszi idegessé. Nézte a magas, domború homlokot, s tudta, Agrippa igazat mondott: Bereniké bölcs, mint a sibillák, megközelíthetetlen, mint az istenek, és szomjúhozza a boldogságot, mint minden ember. Megközelítőleg sem sejtette, hogyan közelíthetne hozzá. Az előbb még nagyon idegen Agrippa tapintható valóságnak tűnt húga mellett. Fanyar öngúnnal vetette magát a királlyal való társalgásba. Agrippa kiváló társasági ember lévén könnyedén elhitette partnereivel, hogy ők irányítják a társalgást. S mivel mindketten Bereniké előtt akartak remekelni, mindketten kedvenc szórakozásukról vallottak. Ennek az lett a következménye, hogy csakhamar nyakig merültek abba a jellegzetes férfibeszélgetésbe, melynek alapja a politika.

Bereniké nyugtalanul figyelte a „barbárt”. Jól ismerte Vespasianust még Rómából: Tudta róla, faragatlanságával vívta ki Néró haragját annyira, hogy lépten-nyomon veszélyes megbízásokat kapott. Csakhogy a veszélyes megbízások hatalommal járnak, légiók és tartományok feletti uralommal, s Bereniké feltételezte, hogy Vespasianus egyáltalán nem véletlenül aludt el Néró áriái alatt... Gyűlölete tetőzött, mikor Vespasianus lett a zsidók elleni büntetőhadjárat vezére. Elhatározta, hogy megöleti a parasztot, aki egyaránt fertőzi a levegőt hangos röhögésével és akadályt nem ismerő terveivel.

Míg egymás után hullottak el a galileai erődítmények, Agrippa hosszú éjszakákon át vitatkozott húgával bizonygatva: császár császárt követ. De Bereniké csak akkor nyugodott meg, amikor Josephus Hasmonaeus, a rokon főpap Vespasianus fogságába került. Valahogy megnyugtató érzés volt, hogy Josephust nem bántotta a barbár, sőt maga mellé vette tanácsadónak. Josephus jelenléte a római táborban Bereniké számára a kultúra jelenlétét jelentette. Ennek ellenére tele volt viszolygással, mikor megtudta, hogy vendégük lesz a másik barbár, Vespasianus fia. Magabiztos röhejeket, szemtelen fölényt, plebejus ravaszságot és a fiatalság

minden kegyetlenségét várta Titussal. Első pillantásra tudta, tévedett. Titus fiatalságát kegyetlen tapasztalatok fosztották meg kegyetlenségétől. Okosabb volt annál, hogy ravasz legyen, s nagyravágyóbb annál, hogy fölényeskedjen. Amellett semmitől sem félt úgy, mint a nevetségességtől. Nemcsak maga nem nevetett tehát, hanem kínosan vigyázott, nehogy alkalmat adjon másnak a nevetésre. Láta szemében a szépségének szóló bámulatot, s annál többre értékelte, hogy azt nem fejezte ki semmivel. Nem tolakodott, sőt meg tudott felejtkezni róla! Tapasztalatlanabb asszony megsértődik ilyenkor - Bereniké megnyugodott. Lehet nevelni ezt a kölyköt, igaza van a bátyjának.

Szó nélkül hagyta el a társaságot, s a két férfi rossz lelkiismerettel nézett össze. Hibásnak érezték magukat. Elég volt Berenikének felállnia, s kezdődő barátságuk szertefoszlott. Mielőtt ezt éreztették volna egymással, Atalante jelentette: úrnője a lakosztályában kívánja szórakoztatni az urakat.

- Nincs semmi baj - derült föl Agrippa. - Tetszel Berenikének! Én is ritkán tehetem be lábamat a szobájába. És hogy első nap vendégül hívjon valakit...! Gyerünk, míg nem küld egy másik üzenetet!

Titus röpiült Atalante nyomán, Agrippa nevetett, de a római nem törődött vele. Néhány pillanat telt csak el, amióta nem látta Berenikét, s máris üresnek érezte a palotát nélküle. Megbabonázta az asszony, aki fehér, mint a hó, fekete, mint az éjszaka, titokzatos, mint a hazája, s hallgatóg, mint a sír.

Vakító világosság csapott a szemébe. A teremben minden fáklya égett, középen rabnők táncoltak. Titus félresöpörte Atalantét, Berenikéhez sietett, a káprázatoshoz azzal a biztos elhatározással, hogy megcsókolja a kezét, mely olyan fölényesen intett, mutatott, küldött felé minden szolgát ebédkor.

- Üdvözöllek, Titus - nézett rá Bereniké mosolyogva -, érezd magad otthon nálam is. Bátyám teljesen elrabolt; már-már féltékeny lettem. Igen, te haszontalan - fordult a belépő s mindig nevető Agrippához -, csak neved, neved! Úgysem nevedsz sokáig, ha nem adom vissza vendégedet. Ugye velem maradsz, Titus?

A hang, a szavak megszédítették volna, ha nem látja hozzá a testvérek mosolygó arcát, mely kedves tréfává szelídített mindent. A hang befonta mélységével, a szem visszataszította józanságával. Viharos tengeren is biztonságosabban érzi magát az ember, mint Bereniké közelében. A kéz lebegett előtte, melyet meg akart csókolni, s mely most Agrippa karján pihent, mint egy virágszirom. Titus így válaszolt:

- Maradok, Bereniké, ha megcsókolhatom a kezedet!

Hangjában a testvérek játszi könnyedségével mondta ezt, így ha az asszony akarta volna, tréfával is elüthette volna. Ám Bereniké nem akarta, s mindkét kezét odanyújtotta a fiatal-embernek. Titus ráhajolt, s amint szája Bereniké bőréhez ért, elpirult. Bereniké viszont oly kedvesen, hogy annak közömbössége sértésnek is beillett, azt mondta:

- Kedves Titus! Ezennel fogolynak nyilvánítalak...

„Vajon tréfált volna-e, ha tudná, mennyire igazat mondott?” - tépelődött a fiatalember egész este, miközben tanulékonyan leste a keleti éjszaka pompáit. A szórakozás hosszúra nyúlt, Titus mégsem fáradt el. A hajnal nyitott szemmel találta.

Harmadnap reggel Atalante közölte Titussal: úrnője az irbidi romokhoz kíván lovagolni vele. Egész nap kettesben lenni Berenikével - hinni sem merészelte. Gyanúsán szép volt, mégsem gondolkodott. Bereniké már lovon ült a görög nők rövid, kényelmes tunikájában. Szépségének nem ártott a napfényes reggel; az este sejtelmes volt, most a vonalak tökéletes összhangját

csodálhatta. Bereniké azonnal ugratott, amint Titust meglátta. Igyekeznie kellett, ha nem akart lemaradni. Őszintén örült a lovaglásnak: legszívesebben hangosan nevetett volna, de érezte, hogy Bereniké nem követi a gondtalanságban. Beszélt, beszélt, de minél tovább haladtak, annál jobban lehűlt, szinte lecsapódott jókedve. Tehetetlen volt Bereniké hallgatásával szemben. Észre sem vette, s éppoly szótlanul haladt, mint társnője. A lovak nehezen bírták a kapaszkodást - Bereniké türelmesen simogatta kancája nyakát. Titust éppúgy felingerelte a ló sörényében matató fehér kéz, mint a szolgáknak intő finom ujjak vagy az Agrippa karján pihenő virágszirom. Hatalmas, meleg tenyerét ráfektette a parányi kezecskére. Bereniké arcán vonás se rezdült, csak vágatni kezdett hegynek föl. Csöppet sem érdekelte, vendége követi-e, vagy elnyeli őt az erdő. Titus követte, bár fogai összeszorultak. Nem így képzelte a kirándulást.

Bereniké megállt a csúcson, s bevárta Titust, aki felkiáltott elrémültében. A hegy túlsó oldala csupasz volt, mint ahogy csupasz volt a környező hegyek összes völgyre nyíló oldala. A völgy fehéren vakított; csak közepén, kis halmon magaslottak a romok, Irbid romjai. A völgy csontvázaktól volt fehér. Itt-ott, mint óriási teknőc háta, egy-egy pajzs sötétlett. Bereniké nem fordította el fejét a látványtól, s ahogy múlt az idő, Titus is bővölten tekintett a fehér völgyre.

- Évszázadokkal ezelőtt Irbid csodálatos erőd volt, a zsidók büszkesége - hallatszott tompán, mintha maga a föld beszélne -, Dávid király építette a mi városunknak, elsőnek, melyre büszkék lehetünk. Falai vastagságát nem lehetett megmérni, pompáját nem lehetett utolérni. Irbid erős volt és fenséges.

Titus nem nézett Berenikére, nem jutott eszébe sem a haja, sem a keze, sem a teste. Megérezte, hogy az asszony többet ad most, mintha kezét nyújtaná. Figyelt.

- Tőlünk keletre kincsre és embervérre buja királyok ültek trónon, nyugatra Athén igazta le a tengert. Délen Egyiptom fáraói fenyegettek, de Irbid erős volt és fenséges.

Bereniké hangjának ritmikus lejtése papnók jósszavaira emlékeztetett. Még szót sem ejtett a tragédiáról, de Titus már közeledni érezte.

- Athén és Spárta szövetségesünk lett; megértették kultúránk nagyságát, s mi méltányoltuk törekvéseik távlatát. Perzsia nem tűrhette ezt a tiszta szövetséget. Megtámadták Izraelt, és leigázták. Irbid a perzsa szultán székhelye lett. A város lakói elköltöztek - házaikat lerombolták, vetésüket felgyújtották egyetlen éjszaka. Irbid kopár lett és fekete, csak a vár állott fenségesen.

Titus fázott a verőfényben. Az időtlen idő lehetét érezte.

- Miután szövetségeseink között belharcok dúltak, őket is leigázták. A makedónok királya a világ ura akart lenni. Alexander Athénben, Dárius Irbidben készült az ütközetre. Alexander előretört, Dárius hátrált, míg visszatért Irbidbe. Csaléteknek szánták a várat; úgy képzelték, hogy a szűk völgy a makedónok veszte lesz. Dárius a hegyoldalba akarta bújtatni katonáit, hogy bekerítsék és megfojtsák a makedónokat, de Alexander már a csúcsokon állt, s irtatta az erdőt. Már látszottak a csupasz csúcsok, mikor a perzsák felfedezték az egérfogót. Alexander felgyújtatta az erdőt. Hét napig égett a völgy, de Irbid falai megvédték a perzsákat. Még csak meg sem repedeztek a hőségtől. Ezért nevezik tűzállónak.

- Gaugamela! - kiáltott Titus. Végre tudta, hol áll. Le akart szállni a lováról, de Bereniké megfogta a kezét.

- Tisztátalan a föld, ahol temetetlenek tömege fekszik. Alexander rálépett, és vesztét okozta. Gondold meg, mit cselekszel!

- Folytasd! - kérte, s a lován maradt.

- Mikor a perzsák és a makedónok között nem maradt más, csak a zsidók letarolt földje, Alexander megindította falanxait. Nem menekült egyetlen perzsa sem, halottak tízezrei feküdtek itt. Irbid ilyen megcsúfolására nem volt példa. Jehova karja lesújtott, s a föld meghasadt. Az éghetetlennek hitt kövek szétmállottak az isteni tűzben. A makedónoknak menekülniük kellett. Isten forró sóesőt bocsátott a várra, s Irbid völgye örökre a halottak völgye lett. Királyaink délre vándoroltak, s felépítették maguknak Jeruzsálemet. Ekkor patakok és folyók mosták ki a földből a sóesőt, s elvitték a jeruzsálemi nagy tóhoz, melyben elpusztult minden, ami élt. Így keletkezett a Holt-tenger. Jehova nem akarta, hogy Jeruzsálem megfeleldjezen Irbidról. Galilea sem feledheti Júdeát. A zsidók országa Izrael.

A nap rég eltűnt. Az irbidi völgy fehéren emésztette halottait. Titus arra gondolt, hogy Berenikének valóban félelmetes fantáziája van, de meg se próbálta kivonni magát a hatása alól. Elhárította hallgatag hölgyének útjából a túl hosszú ágakat, melyek karomként karcolták arcát. Örült, hogy szolgálatára lehet, örült a hosszú útnak, a messziről fehérülő palotának; örült az alacsonyan repülő lusta madaraknak, mert jöttükre Bereniké közelebb léptette lovát. Az egész furcsa, idegen ország Bereniké révén a barátja lett.

Agrippa türelmetlenül várta őket: küldönc jött Vespasianustól. Thrax cézárnak járó tisztelettel üdvözölte Titust, s közölte, hogy a légiók császárnak kiáltották ki Vespasianust. A császár Titusra ruházta a júdeai hadak főparancsnokságát. Caesareába kéri fiát, hogy mihamarabb megtörténhessen a légiók felesketése.

A testvérek őszinte örömmel gratuláltak. Nem titkolták, hogy Titustól több kíméletet remélnek Júdea számára, mint amennyit Galilea kapott Vespasianustól. Titus hosszan Bereniké szemébe nézett, aztán elindult.

JERUZSÁLEM

Vespasianus alighogy magára terítette a bíbort, sietett borsot törni az isteni Urbs orra alá. Köztudomású volt, hogy nem szerette Rómát. Szenátor korában csak akkor ment a Palatínusra, ha odarendelték. Gaius császár idejében, mikor még aedilisi tisztséget viselt, nagy megszégyenítés érte. Egy alkalommal elfelejtett gondoskodni az utcák seprtetéséről, ezért Caligula a katonákkal összegyűjtetett sarat tógája öblös redőzetébe öntötte. Vespasianus elhatározta, hogy kardjába dől, s ezt kellőképpen hangoztatva Cosába utazott nagyanyjához.

Tertulla rajongással szerette unokáját, s félig sabin, félig umber létére ő oltotta Vespasianusba a latinok iránti ellenszenvet. Mikor meghallotta a mocskos tóga történetét, így szólt. „Jusson eszedbe egykor, amit most mondok. A császárok által bepiszkított, s a katonák által öledbe szórt föld nem más, mint a Római Birodalom, mely egyszer ugyanígy az öledbe hull...”

Vespasianus tehát nem dőlt a kardjába, hanem ládába zárta sáros tógáját. Az évek teltek, s a zsidók háborúja ismét megtépázta Vespasianus nyugalmát. Fantasztikus háború volt ez, felülmúlt mindent, ami józan ésszel felfogható. A zsidók kővel harcoltak a faltörő kos, nyíllal a catapulta ellen. Forró olajat öntöztek a rómaiakra, s a katonák megfőttek tulajdon páncéljukban. Frissen nyúzott ökörbőrrel állították meg a ballisták lövedékeit, főtt szénát szórtak a rohamozó katonák elé, s azok elhasalva egymást taposták. Megtörtént, hogy mire a kos áttört egy falat, a zsidók másikat építettek mögötte. Nem csoda, hogy Vespasianus nem tartott hadifoglyot; kivégeztette, aki a kezébe került. Kivétel volt Josephus Hasmoneus, aki császárságot jósolt neki. S mivel Tertulla régen meghalt, Vespasianus maga mellett tartotta a zsidó jóst. Mikor először szólították császárnak, összetörette Josephus bilincseit, és visszaadta vagyonát. A zsidó kérésére kegyesen engedélyezte azt is, hogy az Flaviusnak nevezze magát. Ez volt

Vespasianus első császári cselekedete, s az utolsó a zsidókkal kapcsolatban. Megfeküdte gyomrát ez az ország, s eltökélt szándéka volt Titusra bízni a háború befejezését.

Ám a szerelmes cézár láttán gondolkodóba esett: helyesen teszi-e, ha kitart az elhatározása mellett?! Hiszen ez olyan, mintha Agrippa királyra és Berenikére bízna légióit! Vespasianus töprengett, s egyre halogatta utazását. Róma tombolt, pletykák keringtek, melyek szerint Vespasianus áthelyezi a birodalom székhelyét valamelyik provinciába. A szenátus ülést tartott, és felszólította a császárt, jelenjen meg a fővárosban. Vespasianus fütyült a szenátusra, s tovább figyelte Titust. Tudta jól, hogy a parthus veszedelem oly nagy, hogy az egész birodalmat elveszítheti, ha rossz kezekre bízsa a júdeai háborút. Elég egy zelóta-parthus szövetség, s lőttek Rómának. Ekkor jutott eszébe Josephus, az ő okos zsidója. Hivatta a legújabb Flaviust, s megbeszélte vele mindent; őszintebben, mintha Titussal beszélne. Josephus nem becsülte le a problémát. Ismerte Berenikét, s felmérte már Titusra gyakorolt hatását.

- Császárom, Titus herceg és a birodalom egyetlen diplomatikussal megmenthető. Hívjuk ide Vologaesust, a parthusok királyát. Vologaesus ravasz király: amint megismeri felségedet, maga keresi majd a szövetséget. Ő a trónviszályt akarja kihasználni, felséged szemében viszont fel fogja ismerni azt az embert, aki megtartja a bíbort. S mivel ő a legkeletibb uralkodó, akit valaha láttam, biztos vagyok benne: nem marad el Titus hercegre gyakorolt hatása. Ez majd semlegesíti a Tiberiasban látottakat, s a herceg kigyógyul.

- Zsidóm, ha terved sikerül, római polgárjogot adok neked, s hozzá birtokokat!

S Vespasianus Caesareába hívatta Vologaesust. A parthus király habozás és félelem nélkül indult a császárhoz, aki előbb kívánt tárgyalni vele, mint látni a fővárosát. Óriási elefántjait aranypáncélba borította, s minden katonája mellé egy zenészt állíttatott. Hihetetlen értékű ajándékot cipeltek tevéi, s hihetetlen mennyiségű élelmet pakoltak az útra. Így vonult be Vologaesus Caesareába, aranyba borított elefántokon, táncoló katonákkal, drágakövek alatt roskadozó tevékkel, illatosan fűszerezett lakomák illatával. Vespasianus mosolyogva súgta fiának: „Íme, ez az ő diadalmenete, ez a napkeleti király neki jött hódolni, mert ismeri a fegyverek erejét.” „De te külön diadalmenetet tarthatsz Rómában, ha legyőzöd Jeruzsálemet” - tette hozzá mellékesen. „A templom katakombáinak kincseihez képest Vologaesus minden drágasága csepp a tengerben!” Ezek után Vespasianus egész véletlenül mindvégig mellőzte a fiát, míg Vologaesus Caesareában tartózkodott.

Titus nyitott szemmel járt, de ábrándokba merült. Elképzelte, hogyan élne Berenikével a jeruzsálemi győző. Most cézár, tehát rangja van már; mint hadvezér, lenne hatalma is. Igaz, Bereniké kíméletet kért Jeruzsálem számára, de nem kérte, hogy ne győzze le a várost. Hiszen királynő léte lábat sem teheti Jeruzsálembe, míg ott a zelóták uralkodnak. Voltaképpen kik ezek a zelóták? Titus Josephushoz fordult, aki pontosan olyan képet festett a zelótákról, amilyen a császári tervbe illett.

- Ismered Róma proletárjait, cézárom? Nos, a zelóták Jeruzsálem proletárjai. Képzeld el, ha Róma a proletárok kezébe kerülne, mi történne a szenátussal, a császári udvarral, a birodalommal? Nekünk zsidó arisztokratáknak, érdekünk Róma győzelme Jeruzsálem fölött, hiszen ez a mi győzelmünket jelenti a zelóták fölött. Agrippa és Bereniké hálája nem fog elmaradni...

Titus ragyogó arccal távozott, Josephus pedig beszámolt a császárnak a beszélgetésről. Vespasianus másnap átadta Titusnak a júdeai hadak parancsnokságát, s végre Rómába indult. Titus cézár erőltetett menetben vitte légiót Jeruzsálem felé.

A főváros kapuin mocskos rongyokba burkolt emberek ezrei áradtak a szent ünnepre. A szentélyek szentélyében éjjel-nappal égett a tömjén. A papok nem tudták hol tárolni az

áldozati bárányokat. A készülődés vakká és süketté tette az embereket. Senki sem hitte, hogy Titus hadai megindultak. Simon ben Gioras, a zelóták vezére hiába parancsolta, hogy csukják be a város kapuit: a főpapok megtagadták az engedelmisséget. Erre Simon leszúrta Ananiást, a legfőbb áldozatok papját. A város meghunyászkodott. Jeruzsálem kapui döngve becsukódtak, de a szentély ajtaja magától kinyílt...

A főpapok hörögve szórták átkaikat Simonra, aki elűzte templomukból Jehovát. Simon lemészároltatta a papokat, s a városban csend lett. Titus halott némaságú falakkal állt szemközt. A vakító fehér bástyák izzottak a napfényben. Titus lelkében felgomolyodtak Irbid sófelhői, s Bereniké legendás szavai: „...Ilyen megcsúfolásra nem volt még példa... Jehova karja lesújtott... a föld meghasadt...”

Titus sokszor hallotta, hogy a zsidók istene más, mint a római istenek, de hogy neki valami összetűzése lehet vele, az most jutott eszébe először. Nem parancsolt rohamot, nem mutatott meglepetést az öles falak láttán. A római sereg nyugodtan letáborozott. Titus sátrán büszkén lobogott az emberkölyköket szoptató aranyfarkas, hegyes füleivel az ostromlott város neszeit figyelve...

Vespasianus Josephusra bízta Titust, és Titusra bízta Josephust, mielőtt távozott. Titus saját sátrát kínálta lakóhelyül a zsidónak, és Josephus elfogadta a meghívást. Egyik sem tekintette kényszerű együttlétnek a közös sátort. A Caesareából Jeruzsálemig tartó úton megtanulták becsülni egymást. Titus olyan világfi volt, aki szeretett volna tudós lenni, Josephus olyan tudós volt, aki szeretett volna világfi lenni. Azt tisztelték a másokban, ami magukból hiányzott. A földre heveredve mindketten a város fehér izzását figyelték. Josephus teljesen elmerült a szemlélődésben, Titus gondolatai viszont Josephusra fordultak. Mit érezhet egy zsidó fővárosa ellenségének sátrában? Bár Josephus azt mondta, hogy a zelóták elpusztításáért hálás lesz a zsidó arisztokrácia, Titus képtelen volt elhinni, hogy ne tudnák mindannyian: a zelóták pusztulása Jeruzsálem pusztulását kell, hogy jelentse. Csak rá kellett néznie a bevehetetlen falakra, s tudta: ezt nem lehet megmászni, ezt le kell rombolni. S míg eljut a templomig, a külsőn kívül két belső fallal kell megbirkóznia. Hogyan képzelte Bereniké Jeruzsálem kímélését? Mit értett Josephus a zelóták elpusztításán? Tűnődve vizsgálta Josephus arcát, de a zsidó rá sem hederített. Titus elmosolyodott. Római már azt se tudná, hova tegye kezét-lábát, ha ennyi ideig nézném. Színezgetné magában az éjszakát, piszkos fantáziájából többre nem telik. Josephus meg sem érzi, ha nézem. Tökéletesen el tudja felejtetni a környezetét. Ott éli a maga belső világát, ahol akarja. Van ebben valami megalázó számomra, illetve számunkra. Kultúrnépnek képzeljük magunkat, s fogalmunk sincs az önfegyelemről. Igen, ez az, most megtaláltam! Tíz római együtt fegyelmezett hadsereg, tíz zsidó - fegyelmezetlen csürhe! Ámde tégy egyetlen rómain a zsidók közé - csecsemőt raktál vadonba! Viszont tégy egyetlen zsidót Rómába: az barátja lesz a császárnak, reformokat csinál, s megírja a maga képére formált törvénykönyvet. Ez a fegyelem és önfegyelem közötti különbség! A fegyelem a jelen hatalma, az önfegyelem a jövőé!

- Mire gondolsz, Josephus?

- Jeruzsálemre.

- Én is. Hatalmas város!

- Az. S le fogod győzni, mert nem becsülöd alá az erejét...

- Szeretném megkímélni.

- Lehetetlen. Fejünk fölött a thrák hordák, talpunk alatt az arab törzsek, hátunk mögött a perzsa birodalom. Egyik ellen sem tudnánk megvédeni függetlenségünket. Tartoznunk kell valahová. Róma légiói erősek. Ti legalább megvéditek tartományaitokat.

- Apám nagyszerű ember. Új pénzt veretett Néró ledöntött aranyszobraiból, ezzel megmentette a birodalmat attól, hogy további területekkel fizessünk a parthusoknak, akik a régi rossz pénzt nem akarták elfogadni. Rendeletbe adta, hogy akinek nincs szakmája és nem rabszolga, az semmittevő szabad, tehát kötelező hadba vonulnia. Ezzel megeremtette a legnagyobb római hadsereget. Csodálom az apámat. Dominatus meg én: ketten fele annyit sem érünk!

- A Claudiusok szemétdombot csináltak a birodalomból, s a tartományok zsírjából élnek. A Flaviusoknak ki kell söpörni ezt a szemétdombot, s olyan virágoskertet teremteni helyette, melyhez csatlakozni kívánnak a tartományok. Ez az alapelv, amin apád munkálkodik.

- Büszke vagyok, hogy a barátom vagyok!

- Büszke vagyok, hogy a barátodnak tartasz. Apádnak csak eszköze vagyok!

Titus módszeresen vezette az ostromot. A légiók felével állandó tűz alatt tartotta a falakat, másik felével viszont sáncot építtetett a város körül. Az utóbbit fontosabbnak tartotta, mint az előbbi. Az egér sem bújhatott át az ostromgyűrűn Titus tudta nélkül. Josephus vezette a sáncmunkákat, megmutatta a katakombák kijáratát. Ezek mind belül maradtak az ostromfalon. A zsidók hamar rájöttek, hogy menekülésük utolsó útját is elvágták. Tudták azt is, hogy ez Josephus műve. S egy napon látványos temetést rendeztek a falon Josephus Flavius - régi nevén Josephus ben Mathias Hasmoneus - számára. A rómaiak lélegzetvisszafojtva meredtek a vakmerőkre, kik az orruk előtt ágáltak, mit sem törődve a rájuk irányuló ostromgépekkel. Titus Josephushoz fordult tanácsért: mit csináljon ilyenkor? Hiszen nyilvánvaló a gúny, s a katonák háborognak.

- Most ne bántsát őket, miattam ne lelje halálát egyetlen zsidó sem! Nem hal meg az ember attól, ha végignézi temetését... Ellenben holnap szombat lesz; nem talál szidót, ki fegyvert fog a szent napon. Indíts rohamot a külső fal ellen, s a tiéd lesz!

Titus kételkedett ugyan a tanács ésszerűségében, de nem habozott végrehajtani. Alig tapasztalt ellenállást, a zsidók visszavonultak a második falhoz, s átengedték a külvárost. Titus szabad rablást engedett katonáinak, majd lebontatta a várfalakat, s felgyújtatta a házakat. Erre az óvintézkedésre szükség volt, ha nem akarta, hogy hétfőn azt kelljen védelmeznie, amit szombaton elfoglalt. Két napig égett a külváros. A hőségtől a belső falak is megrepedtek. A zsidók lázasan tömték a réseket, s ki-kicsaptak a bámészkodó légiókra. A rómaiaknak eddig egyetlen ember veszteségük sem volt. A külváros népét felkoncolták. S mivel azonnal jelentkeztek a dögkeselyűk, Titus parancsot adott a holttestek elégetésére. Harmadnapra a belső fal és a rómaiak tábora között egyetlen füstölgő folt feketéllett csupán. Titus szorongva nézett önmagába: így kíméli Jeruzsálemet?! Ugyanakkor fogalma sem volt arról, hogyan jut el a város szívéig. Tudta, hogy még egy szombati támadás fölösleges: Simon ben Gioras az új vallás híve, s a belső falakat pedig ő védelmezi. Simon kiaggatta a falakra a főpapok holttestét, s disznót pörkölt a tábor szeme láttára, majd jóízűen falatozott katonáival. Ez a látvány jobban kihozta Josephust a sodrából, mint saját temetése. A sokat próbált férfi sírt, mint egy gyermek, s fejére borította tógáját. Titus napokig nem tudta beszédre bírni. Annál nagyobb gyűlölettel lövette a falakat. A zsidók százával hullottak a falon belülről és kívülről egyaránt. Titus azonnal elégettette a holttesteket, hogy elejét vegye a járványnak. A falon belül nem volt idő ilyesmire: irtózatossá bűz lebegett a város felett. A rómaiak a falról lehulló zsidók között nem egy olyat találtak, akin nyoma sem volt sebesülésnek. Titus feltételezte, hogy a város éhez. Beszüntette az ostromot, s hatalmas lakomát rendezett katonáinak. Ügyelt arra, hogy a falakon

jól lássanak mindent, s érezzék az illatokat. A katonák megértették a cézárt: valóságos orgiát csaptak. A tízes légió dalra gyűjtött:

*Vespasianusé a Genezareth,
Titusé az Asphaltitis,
A tízes légió a Jordánban fürdik,
A zsidóknak nem marad vizük...*

Simon ben Gioras hatalmas alakja felmagaslott a bástyákon. A csendben figyelő zsidók eltűntek a falakról. Titus rosszat sejtett, de katonái bömbölését nem tudta megállítani. Nyugtalanul sietett Josephushoz, de mielőtt bármit mondhatott volna, a táborban fejveszett láрма keletkezett. Titus és Josephus egyszerre rohantak ki a sátorból. Jeruzsálem felől piszkos vízáradat hömpölygött, elmosva a falak alól a mulatozó katonákat. „A szennyvíz!” - kiáltotta Josephus. „Sánca!” - kiáltotta Titus. A zsidók kacagva figyelték a légiók menekülését. „Nesztek Asphaltitis! Nesztek Jordán!” - kiabálták harsogva. „Fürödj Titus!” - kiáltotta Simon, s combját csapkodta nevében. A rómaiak sánca és a jeruzsálemi fal között mocskos hullámok borították a talajt. Titus elszörnyedt a látványtól. Valószínűtlen távolságból csillogott a templom arany fénye, melyről úgy érezte, sosem fogja elfoglalni. Josephus tette vállára a kezét.

- Simon eddig is gazember volt számomra, ezután ez senki számára sem lehet többé kétséges. Ez a víz, amit itt látsz, reggelre visszafolyik a katakombákba, s elpusztítja az odamenekülőket. Simon ezt éppoly jól tudja, mint én. Egy visszavágásért feláldozza zsidók ezreit. Anyám és apám is a katakombákban vannak... Figyelj Titus: Simon biztonságban érzi magát reggelig, s nem védi a falat. Mögöttük van a theokai liget. Vágasd ki a fákat, s ússzanak át a légiók még az éj leple alatt. Tiétek a belváros. Siess!

Titus késlekedés nélkül kiadta a parancsot, majd Josephushoz fordult:

- Néha azt hiszem, valami érdeked fűződik ahhoz, hogy minél hamarabb elfoglaljuk Jeruzsálemet!

Így van, Titus. Minél hamarabb esik el a város, annál több zsidó marad életben. S ez fontosabb, mint a falak. Gondold el, belül dül a ragály és az éhség. Simon megöleti, aki át akar szökni hozzátok. Kényszeríti a lakosságot, hogy tömjé a réseket; sorra pusztítja a kereskedőket, kiknek gazdag házaiban élelmet remél. Ha elfoglaljátok a belvárost - figyeld meg -, kifosztott házakat találtok mindenütt...

Mire hajnalodott, a légiók elfoglalták a második falat, és Simon a templomba zárkózott katonáival. Titus nem engedte lemészárolni a belváros csonttá soványodott népét: megtartotta őket hadifogolynak a diadalmenetéhez és eladásra szánt rabszolgáknak...

Josephus reggeltől estig a foglyok között kószált, de nem találta egyetlen hozzátartozóját sem. A kérdezettek elfordultak. Josephus képtelen volt megállapítani, hogy nem tudták vagy nem akarták megmondani, mi történt övéivel. Titus szánakozva nézte vergődését.

- Hagyd, barátom, te nem ide tartozol! Velem jössz Rómába, velem jön Bereniké is, és elfelejtitek ezt az örült népet! Én leszek az első római, aki zsidó nőt vesz feleségül, s te leszel az első zsidó, aki meg római nőt vesz feleségül. Egyszer meg kell szüntetni hihetetlenül zárt kasztpolitikákat, mert ebbe belepusztultok. Előbb vagy utóbb! Apám meg fogja adni a lehetőséget újraéledésetekhez!

- Vespasianus nagylelkűségét nehezebb elviselni, mint haragját. Berenikének és nekem talán ad lehetőséget, de hogy minden zsidónak?! Nem hiszem!

- Rajtatok áll! Aki olyan, mint Bereniké, s olyan, mint te, az el tudja feledtetni, hogy zsidó.

- Azt hiszed, mi nem vagyunk zsidók? Mennyire tévedsz, Titusom! Engem körülmetéltek, s testem természetes szőreit irtanom nem szabad... Az utolsó rabszolga is sima testű nálatok, szaga kellemes, bőre finom. Az én bőrömet nyirkossá teszi zárt ruhánk, szagom a ti szabad testetek szagához szokott orrnak kellemetlen. Nincs olyan római nő, aki ne fintorogna testem láttán!

- És Bereniké?

- Bereniké görög mitológián nevelkedett, s szebben beszél a latint, mint jómagad. De Hasmonaeus származék, aki barbárnak tekinti a rómaiakat, s kétezer éves kultúránk gögjével figyeli a világot. Vele fordított a helyzet, mint velem. Nincs az a római, aki Bereniké lelkéhez hozzáférhet.

Titus nem válaszolt. Az irbidi lovaglásra gondolt, s arra, hogy van egy római... Ránézett a templomra, és sejteni kezdte, mit akar Bereniké!

- Josephus! Mondd csak, mi köze lehet Berenikének az új valláshoz?

Josephus először életében megdöbben. Mi köze lehet a zsidók királynőjének a zelótákhoz?

- Semmi - mondta határozottan.

Ám Titus nem nyugodott.

- Gondolkozz, Josephus! Nem emlékszel esetleg valamire, hogy Bereniké találkozott képviselőjükkal, vagy hallotta tanaikat?

- Nem emlékszem - válaszolt igen határozottan a zsidó.

Titus szerint túl határozottan. Nem faggatózott tovább, de élénk fantáziája működésbe lépett. Josephus is Hasmonaeus meg Bereniké is. Josephus Vespasianus tanácsadójának számít, neki barátja lett. Ki tudja, milyen kapcsolat fűzi Berenikéhez. Ki irányítja egyáltalán ezt a háborút? Mi haszna lesz ebből Rómának? A zsidó arisztokraták nevében Josephus nyíltan háláról beszél. Tulajdonképpen mivel vívták ki a zelóták saját királyaik s a római császárok haragját? Kinek az eszköze az ő kardja? Titusban bizalmatlanság ébredt Josephus iránt, s ez a bizalmatlanság apja bizalmasának szólt. Vágy fogta el Bereniké nyugodt mosolya után, s homályosan sejtette, Bereniké válaszolni tudna minden kérdésre. Képtelen gondolatok rohanták meg: idehívni Berenikét, hadd lássa az asszony, mit művel Simon ben Gioras! Megérezte, hogy a királynő a zelóták kímélését kérte tőle Jeruzsálem kímélése ürügyén. A lehetetlent. És miért? Miért? Miért? Remegett. A római birodalomért sem hajlandó játszani ennek az asszonynak a szerelmét!

- Thrax!

- Parancs!

- Tibériásba méggy Bereniké királynőhöz! Megkéred nevemben, jöjjön táborunkba! Kiválasztasz ötven katonát kíséretül, s a királynő nélkül nem térsz vissza! Indulás!

- Parancs! Kérdezhetek?

- Kérdezz!

- Felehetek a királynő bármilyen kérdésére?

- Felelhetsz.

- Értettem.

Titus végignézte Thrax indulását, s csak utána tért nyugovóra. Josephus már aludt, s ez valahogy most megnyugtatta őt. Másnap Titus pihenőt rendelt, harmadnap szintén. A katonák morogtak, Josephus csodálkozott. Simon gúnydalokat énekelt a tehetetlen rómaiakról, s arról, hogy még mindig Rómáig villog a jeruzsálemi templom aranyfénye. Josephus felhívta Titus figyelmét a várakozás veszélyeire, a hadifoglyok élelmezésének költségeire, s a katonák tétlenségből fakadó lázadó hangulatára. Titus meghallgatta, de tovább várakozott. Lassan híre futott Thrax küldetésének s a hiányzó ötven katonának. Fronto parancsnok káromkodott a nőbolond fővezér ellen, s elhatározta, hogy beadja lemondását. Licinius Mucianus jelentette, hogy Rómából nyugtalanul érdeklődnek az ostrom abbamaradásának okai felől. S ekkor megérkezett Bereniké. A nyugtalan tábor azonnal elhallgatott. Simon gúnydalai is elnémultak. Josephusnak nyoma veszett, s Titus sátrába vezette az asszonyt.

- Köszönöm, Bereniké!

- Mit kívánsz, Titus cézár? Időm rövid, napnyugta előtt indulok vissza... Beszélj!

- Jeruzsálem elesett, már csak a templom tartja magát. Ide zárkózott Simon a zelótákkal. Sokat gondolkoztam azon, mit kell most tennem. A templom menthetetlen, ha Simon nem adja meg magát.

- S a zelóták?

- Ők mindenképpen menthetetlenek...

- S mi közöm nekem ehhez?

- Te beszéltél nekem Irbid pusztulásáról, s én úgy éreztem, Jeruzsálem pusztulásáról beszélsz. Te azt mondtad, nem Galilea fontos és nem Júdea, hanem Izrael. Arra a gondolatra jutottam, hogy azt akarod mondani: nem Jeruzsálem fontos, hanem a zelóták. Azt szeretném tudni, jól értettelek-e. Mi fontos számodra: a templom vagy Simon ben Gioras?

Bereniké hosszasan hallgatott. Olyan hosszan, hogy Titus azt hitte, már nem is fog válaszolni. Itta szemeivel a domború homlokot, melyen most konok sötéten ült a harag. A fekete hajsátort apró kövekből álló diadém szorította hátra, nyilván azért, hogy a lovaglásban ne legyen akadály. A test ernyedtt nyugodtságát meghazudtolták az ökölbesorított kis kezek. Titus elfordult, hogy rejtse sóvárgását. S akkor megszólalt Bereniké:

- Aki tudja, hogy mit kell kérdeznie tőlem, az tanulja meg, hogyan kell válaszolnia!

Titus elfordult, mint akit megütöttek. Az asszony állt, szeméből eltűnt minden harag. Úgy nézte a cézárt, mintha először látná, s valóban most látta meg benne a férfit, kinek számára az ő szava fontosabb, mint a császár parancsa, mint a birodalom érdeke, mint a maga dicsősége. Akinek oldalán a világ úrnője lehetne... De mit tud róla Titus azon kívül, amit lát? Szemében kíváncsiság lobbant, önkéntelenül közeledett a rómaihoz. Titus átfogta és megcsókolta. Bereniké eltaszította, és arcába vágott lovaglókorbácsával. „Barbár!” - sziszegte, s felvetett fejével távozott. Titus későn ugrott utána, Bereniké már kilovagolt a sáncokon. A cézár összeszorított foggal hallgatta kacagását: a királynőt Thrax szórakoztatta valamilyen adomával. Az ötven katona vágatva követte őket. Bereniké haja baljóslatú lobogóként úszott a levegőben.

- Szereted? - Josephus állt mellette. Tekintete szomorú volt és kemény.

Titus nem válaszolt. Mondhatta volna, hogy imádja, mondhatta volna, hogy gyűlöli: mindenképpen igazat mond. Izmaiban még forrt az ernyedtt test magaátengedése a csók minden örületével, fülében sustorgott a korbácsnál sértőbb szó: „Barbár!” Megszédült, ha Bereniké szemének lobbanására gondolt, s elsápadt az elutasító szavakra: „tanulja meg, hogyan kell

válaszolnia!” Lenézi, megveti, kicsúfolja ez a nő, mégis minden fitymáló megjegyzése egyre jobban ingerli: bírni, birtokolni, szeretni, csak a magáénak tudni! Acélkapocsként markolt Josephus vállába:

- Beszélj róla! Mindent! Minden rosszat! Csak rosszat! Érted, Josephus?! Nem akarom szeretni!

Josephus keserűen mosolygott, s magában elátkozta szépséges rokonát. Bereniké két szeme többet ártott Jeruzsálemnek, mint Simon ben Gioras két karja. Sötéten pillantott a templomra, s tekintete odaragadt.

- Odanézz! - figyelmeztette Titust. A cézár büvölten meredt az aranykupolára, melynek tetején mozdulatlan szoborként állt Simon, a zelóták vezére. Karjait keresztfefonva pajzs és fegyverzet nélkül figyelt a messzeségbe, merre Bereniké távozott.

- Hogy értsem ezt, Josephus? - kérdezte Titus, s hangja remegett.

- Nem tudom... Berenikéről sokmindent beszélnek. Három férj...! Gessius Florus...? Claudius Félix...? Licinius Mucianus...?

- Az én tábornokom?!

- Szíria helytartója volt. Aztán a bátyja...

- Agrippa?! - mintha hályog hullott volna le szeméről. Az egyforma ölelés! Az egyforma mosoly! Szíve jéghideg lett, aztán úgy érezte, szétveti mellkasát. A karcsú test simulása halántékába kergette a vért. Tompán felnyögött, mint a megsebzett állat. Kezével takarta kínlódo arcát.

- Nem hiszem, hogy Simon felérhetett hozzá! Bár ott volt Caesareában, mikor Bereniké kegyelmet könyörgött Pál apostolnak...

- Tudtam! - üvöltötte Titus. - Tudtam, és letagadtad! Megéreztem, hogy fontos neki Simon! Fronto! Licinius! Tiberius! Ide hozzám!

- Parancs!

A három tábornok moccanás nélkül nézte a cézárt. Titus hirtelen éveket öregedett. Végigsimított homlokán, mintha gondolatait kergetné, aztán fegyelmezetten kiadta a parancsot:

- A templom ostromát megkezdjük. Három nap alatt elfoglalandó, lerombolandó és felszántandó! Jeruzsálemből se maradjon több mint Karthágóból! A zelótákat keresztre feszíteni, kivéve Simon ben Diorast, akit élve kell elfogni. Ezért személy szerint felel Licinius Mucianus!

- Értettem! - válaszolták a tisztek.

- Válaszolk, Bereniké - mormogta Titus, míg a sorakozót szemlélte. - Ne félj, nem maradok adósod...!

- Viva Titus Flavius Imperator! - harsogták a légiók. Szemük ragyogott. Titus fölegyenesedett lován, jobb kezét tenyerével lefelé maga elé lökte a szokásos hazai üdvözlésre:

- Viva Roma!

Míg a légiók visszhangozták kiáltását, Josephust kereste tekintetével. A zsidó barátságosan bölintott a sáncokról, mintha biztatná. De Titust nem kellett biztatni.

Három nap múlva a római hírszolgalat jelzőtüzei kigyulladtak: „Elfoglaltuk Jeruzsálemet! Elfoglaltuk a templomot!”

Vespasianus fényes diadalmenetet engedélyezett fiának, Josephust pedig kinevezte udvari történetírójának. Simon ben Giorast a diadalmenet fénypontjaként halálra korbácsolták. Az ünnepek után a cézár megkereste Josephust.

- Hol van most?

- Athénban...

Nevet nem említettek.

Néhány nap múlva a jeruzsálemi győző Athén városába indult kipihenni a hadjárat fáradalmait.

A T H É N

Bereniké úgy használta a fürdőket, hogy a frigidáriumból a calidáriumba ugrott, vagy fordítva, de mindig kihagyta a tepidáriumot. A langyos víz nem felelt meg egyéniségének. Az athéni Agrippa Thermába tehát nem építettek tepidáriumot, viszont a kényelem kedvéért az egész fürdőt a villa kertjébe helyezték. Egyetlen rövid ösvény, s Bereniké otthon lehetett volna, de ehhez a rövid ösvényhez sem volt kedve a zuhogó nyári záportól. Leült a calidárium rejtett padjára, s engedte, hogy Atalante kifésülje a haját. A rabnő szétteregette a hosszú fürtöket, és eltűnt. Ismervén úrnőjét, tudta, hogy a zivatar végéig akár aludhat is egyet, senki sem fogja keresni.

Bereniké hunyt pillái mögött Agrippa kemény arca lebegett. A király nem tudta megbocsátani hűgának a jeruzsálemi utat, pedig nem tudott a sátorban történekekről. Nem szerette, ha nő avatkozik a politikába. A testvérek összevesztek. Bereniké Athénbe távozott egész udvarával. A görög polisz ősi, egészséges kultúrája megnyugtatta mindig. A zsidók sejtelmes misztériumi, félelmetes istene mellett jó volt tudni, hogy itt élt hajdan egy Anaxagoras nevű görög, aki tagadta az isteneket. A hulló meteoritokat nem az Olympos üzenetének tekintette, hanem a világmindenség egy darabjának, s alaposan megvizsgálta. Hamarosan megszületett tétele a világ anyagi egységéről. Athén számúzta az istenkáromlót, de nem akadályozta meg, hogy tanainak legyenek „apostolai”.

Bereniké megborzongott a calidárium forró vizében. Milyen boldog volt a caesareai útig! Olyan egyszerű volt minden. Szeretett és vizsontszerették... Uralkodott, mert trónon született. Élvezte a szépet, és betelt vele a lelke! Igen, a boldogság nem több, mint az élet befogadása. A szerelem, a szépség, a hatalom jellemzői az életnek. El kell fogadni, amit kapunk. Egyszer élünk!

Caesareában Drusillát akarták meglátogatni, erkölcsös nővérüket, a helytartó feleségét. Akkor már ismerte bátyja kemény testét, napsugaras lelkét... Egyek voltak, s ennél szebb összetartozást nem tudott elképzelni. Házasságai politikai érdekből kötődtek; sem érzékeit, sem érzéseit nem érintették. Sosem hált rabszolgákkal vagy idegenekkel, mert lelkét nem érték fel. A király szenvedélyesen szerette hűgát, rajongása egyformán szólt a tökéletes szépségnek, az önmagával örökké elégedetlen intelligenciának, s az élet örömeit bátran kipróbáló léleknek. Kéz a kézben mentek Caesareába.

A helytartó azonnal elárasztotta Agrippát problémáival. Akkor hallotta először Jézus nevét, a prófétáét, akit keresztre feszítettek, meghalt és föltámadott.

- És él most is? - érdeklődött Bereniké.

- Ugyan, Niké! - mosolygott Agrippa.

Félix korántsem fogta fel ilyen kedélyesen a dolgot.

- Nem tudom, hogy él-e még, vagy sem, mindenesetre, ha én vagyok Pilátus helyében, alaposabban utánanéznék ennek a prófétának. Egy tucat embert megbolondított, s ezek keresztül-kasul a világon hirdetik tanaikat.

- Egy új vallással több vagy kevesebb - legyintett Agrippa lemondóan.

- Kérlek, ez korántsem ilyen egyszerű - tiltakozott Félix. - Az apostolok, ahogy Jézus követőit nevezik, megkettőzik az emberi életet. Szerintük a halál nem az élet befejezője, hanem egy másik élet kezdete. Van fogalmad arról, hogy ez mit jelent?

- Szórakozni jöttem - tiltakozott Agrippa a várható filozófiai fejtegetés ellen. Félix meg se hallotta.

- Az egyik apostol a foglyom - folytatta, s már vezette is őket tárgyalóterme felé. - Hallgasd ki, kérlek! A legveszedelmesebb hitszónok, akit valaha láttam. „Aki aláztos, az üdvözl. Könnyebb átjutni a tévének a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyek országába.” Ilyet és hasonlókat mond Jézus nevében.

- Na és? - mosolygott Agrippa szórakozottan. - Engem nem érdekel ez az apostol. Szívesebben sakkoznék!

De Félixszel nem bírt a józan ész, Félix az erőszak embere volt. Az apostol ott várt őrei között. A két katona szeme rátapadt, az öregember a földet nézte.

- Hogy hívnak? - kérdezte Agrippa, s Bereniké megérezte hangjából, hogy érdeklődése feléledt. Festus, Félix helyettese szolgálatkészén jelentette papiruszaiból:

- Pálnak nevezi magát, de eredeti neve Saul.

- Pálnak keresztelt János a Jordán vizében; János, akinek fejét a fajtalan Salome kérte Heródestől.

Bereniké úgy érezte, ostor csattan a hátán rokonai ilyen említésére. Pedig az apostol hangja szelíd volt, szeme még mindig a földet nézte, bár nyilvánvalóan tudta, kik előtt áll. Agrippa szólt:

- Mentsd magad, Pál.

Akkor az apostol rápillantott, sőt feléje nyújtotta kezét.

- Agrippa király! Boldognak tartom magam, hogy teelőttem fogok védekezni mindaz alól, amivel a zsidóktól vádoltatom. Te nagyon jól ismered a zsidók minden szokását és vitás kérdését. Tudd rólam, hogy én a mi vallásunk szerint éltem, mint farizeus. Most az Istentől atyáinknak tett ígéret miatt állok ítélet alatt.

- Azért állsz ítélet alatt - vágott közbe Festus - mert hirdetni merészeled, hogy a holt felébredhet!

- Micsoda? Hihetetlen dolognak tetszik néktek, hogy Isten halottakat támaszt fel?

Pál eltűnődött, s még szelídebben folytatta, mintha gyermekeknek magyarázna valami fontosat.

- Mit megcselekedtem az Ő neve ellen Jeruzsálemben! A szentek közül sokat börtönbe vetettem, megölettem. Nem egyet magam kergettem idegen városokig!

- Ez kötelessége minden farizeusnak - szólt ismét Festus.

- E dologban voltam éppen útban Damaszkusz felé, mikor napnak fényénél nagyobb világosság sugárzott körül engem, és az általam űzötteket. És hallék szózatot, mely így szólt hozzám: „Saul, Saul, miért kergetsz engem? Nehéz neked az ösztön ellen rugódoznod.”

- Az ösztön ellen! - fordult Félix figyelmeztetően Agrippához. De a király elnézően bólogatott, nem kívánt vélemény nyilvánítani az ösztönökről. Az apostol folytatta.

- Leborulva kérdeztem: „Kicsoda vagy, Uram?” És Ő ezt felelte: „Én vagyok Jézus, akit te kergetsz. Kelj fel, és menj a pogányok közé, mert azért jelentem meg neked, hogy bizonyossággá rendelelek mindazokban, amiket láttál. Nyisd fel a szemeket, hogy sötétségből a világosságra, a Sátánnak hatalmából Istenhez térjenek, és elnyerjék bűneik bocsánatát az énbennem való hit által.”

- Sátán hatalmából Istenhez térni tehát annyi, mint világosságot választani a sötétség helyett? S mi lesz azzal, aki kedveli a pihentető éjszakákat? - érdeklődött Agrippa őszintén.

Pál maga elé meredt.

- A pogányoknak hirdetem mindezt - mondta lassan -, ezért akarnak a zsidók megölni engem.

- Bolond vagy te, Pál! A sok tudomány téged örülségre visz - szólt Festus, de az apostol nem törődött vele, hanem ismét bátyjához fordult.

- Tudom, hogy hiszel, Agrippa király, a prófétáknak.

- Még ráveszel, hogy kereszténnyé legyek - tréfált Agrippa.

Bereniké tiltakozóan emelte föl kezét.

- Nem, nem akarom, menjünk innen!

- Csillapodj, Niké, semmi halálra vagy fogságra méltó dolgot nem cselekszik ez az ember! Szabadon fogjuk bocsátani.

- Nem a bilincsektől szenved ő - hadarta Bereniké lázasan -, nézz rá! Hívó farizeus volt, s most talán saját meggyőződése ellenére új igét hirdetni kénytelen. Mert hisz! Hiszi, hogy halála után az ő lelke is tovább él, de csak akkor él tovább, ha hisz!

- Úgy van - mondta Pál tompán -, s kívánom, hogy mindazok, kik ma engem hallgatnak, lennének olyanok, minő én is vagyok!

- Nem hiszek a hitben, a te hitedben a legkevésbé - mondta Agrippa nyugodtan Pál szemébe nézve. - Küldjétek Rómába, a császárhoz. - S hogy ne halljon többet, kisietett a teremből.

Nem látta, hogy Bereniké eszméletlenül hullt a földre. Az egyik katona, Simon ben Gioras kapta karjába, és vitte Félix parancsára Drusillához. Ekkor kezdett elidegenedni bátyjától. Felháborította Agrippa közönye az ő félelme iránt, az új hittől való nyugodt tartózkodását pedig nem értette. Bereniké szerint valami jóvátehetetlen indult el Pál hajóján Róma felé. Nem ujjongott, mikor megtudta, hogy hajótörést szenvedtek, de csöppet sem csodálkozott, hogy Pál megmenekült Simon ben Giorassal; éppen azzal a katonával, aki karjában tartotta őt. Figyelemmel kísért Pált és Simont, látta elhullni a zelóta lázadás magvait, előretörni a hit-áttal-tudást, mely megsemmisíti a tudatot, és az értelmetleneket előnyben részesíti.

Az utolsó pillanatig remélte, hogy nem fog elesni Jeruzsálem, s mikor bekövetkezett a vég, rettegés fogta el. Úgy érezte, nem a rómaiak ereje, és nem is a zsidók gyengesége döntötte el a hadjáratot, hanem az új próféta ítélete, mely bűnösnek mondta a farizeusok városát. S ha bűnös volt Jeruzsálem, akkor ő is az! Ha valóban van feltámadás, az ő sorsa kiszámíthatatlan, mert józan esze hevesen tiltakozott az alázat és önmegtartóztatás apostolainak minden tanítása ellen - egészséges teste vadul kívánta az élet örömeit, és finom ízlése nem tűrte a harmonikus

antik istenek helyettesítését ezzel a szenvedésben tetszelgő fakír prófétával. Ugyanakkor megmagyarázhatatlanul gyötörte a tudta, hogy Pál állításai ellenőrizhetetlenek, mégis hatásosak. Saját magán mérte le a hatás erejét, s utána nem merte végiggondolni, hogyan hat majd az új ige az évszázadok óta csak várakozó, a kultúra ellenállásával nem rendelkező agyakra.

Bereniké megborzongott a calidáriumban. Tudta, hogy lelke kettészakadt, és hosszú idő óta egyetlenegyszer érezte magát biztonságban: Titus karjaiban.

Titus! A jeruzsálemi győző! A júdeai imperátor! Aki eleve politikusként kezel minden prófétát, tehát immúnis ellene! Barbár fia, aki barbár módra megrohanta! Barbár módra?! Tizenhárom évvel idősebb, mint Titus. Azt jelentené ez, hogy öreg már?

Kiugrott a calidáriumból, s a tükrözött fal elé állt. Elefántcsont fehérségű, tökéletes formájú, sima testét aprólékos bírálat alá vetette, de hibát nem talált. Hátha megszoktam csak képmásomat?

- Atalante!

- Igenis, úrnóm!

- Vetközz le...

A lány szó nélkül lekapcsolta tunikáját. Szemében csodálkozás ült.

- Állj mellém, Atalante, s most beszélj őszintén: öreg vagyok én?

Atalante rá se nézett a tükörré, átkarolta Bereniké térdeit.

- Úrnőmnél szebbet sosem láttam. Bár boldog lenne!

A lány hangja remegett. Bereniké felemelte az állát, s csodálkozva nézte könnyes szemeit.

- Te bolondos lány, te! Honnan szeded, hogy nem vagyok boldog?

Atalante lehajtotta fejét. Hallgatott. Bereniké megsajnálta és rámosolygott.

- Nézd csak, elállt az eső! Kapd föl a ruhád, hívjál zenészeket, táncosokat, szívem! Ha lehet, a legjobbakat! Szaladj, felöltözöm egyedül...

Aulosz-fúvókat hozott, Dionüszosz isten zenészeit. Az Aulosz nem görög hangszer, de rikoltó érzékiségével legjobban megfelelt a vidám isten szívének. Az 568-i delphii versenyen Szakadasz, az argoszi virtuóz egy aulosz-darabbal aratott diadalt.

Zorion kecses meghajlással köszöntötte Berenikét, s ajkához emelte a kettős sípot. A zenészek átvették a ritmust. A táncosnők gyümölcsrel telt kosárral a fejükön léptek be. „Kalathosszal kezdik” - mosolygott Bereniké. Szerette a kosártáncot, bár jobban szerette volna, ha most fátyoltánc a bevezető. Van valami a dús redőzetű peplosz nehézkessége s a fátyol könnyűségének ellentétében, ami mindig magával ragadta... „Vagy a felfedett mellek hullámvázát kívánom látni?” - töprengett, és torka összeszorult. „Titus... Titus!” Bereniké lázat érzett, s nem titkolta.

- Bibasis! - parancsolta tagoltan.

Kronisz kedvtelve ugrott a porondra. A bibasis a meztelen férfi groteszk szerelmi vágyának paródiája táncban. Vértorbácsoló tánc ez, általában próbára teszi a legjobb táncosokat is. Persze nem csak tánc, hanem az általa keletkezett vágy kielégítése is. Az úrnők ritka kivétellel magát a táncost használják erre a célra. Ám Kronisz tudta, hogy Bereniké a kivételhez tartozik, s táncát műértő szemek figyelik, melyek élesebbek az éhes szemnél. Úgy magasodott fel a nő előtt, mint ragadozó hím, kezét markolásra tárta. Így képzelte el a latinokat, amint

elrabolják a szabin nőket. Bereniké és Atalante megigézve meredtek a pompás férfitestre. Ekkor rogyott eléjük az öreg Orségosz, Bereniké házőrző eunuchja.

- Úrnőm, Titus cézár közeledik...!

- Hogyan? - szikrázott fel Bereniké szeme.

- Hiába mondtam, hogy fürdesz; félretolt, s berohant a kertbe. Ha az ösvényt megtalálja, bármely pillanatban itt lehet...

- Jól van, Orségosz, semmi baj, a cézár a vendégem! Szállásold el a kíséretét.

- Egyedül jött - nyugtalankodott Orségosz, nem tudva, miként szállásoljon el egy nem létező kíséretet.

Bereniké felkacagott.

- Egyedül jött a cézár?! Atalante, a szobámba két személyre készíttess vacsorát! És hagyjatok magamra a táncosokkal!

Felugrott a pamlagra, s fejét hátravetve parancsolta Zorionnak:

- Cordaxot!

A sípok felüvöltöttek, a tánc meggyorsult, a meztelen testek szenvedtek és vonaglottak a mámortól, látványos érintkezések kényszerítették a nézőre a kéjt, s Bereniké szeme lecsukódott, miközben józanul mondogatta magában: „Jöjj, nézz és láss, Titus cézár, ki megölted Simont! Halljam, mit szólsz Berenikéhez, aki szemedben nyilván rosszabb, mint Sodoma és Gomorra minden asszonya! Ha belesápadsz abba, amit látsz, Kronisszal töltöm a éjt, és minden éjt mindig mással!

Mikor kinyitotta szemeit, Titus ült lábainál, és mosolygott. Amint pillantása találkozott az asszonyével, bólintott, s megcsókolta lelógó kezét.

- Szép tánc... Rómában nem láttam ilyet. Több van benne, mint élet... Talán életörömnnek nevezném!

Bereniké a pamlagra hullt, a párnákba fúrta a fejét. Titus szelíden az ölébe vette, ringatta, csillapította zokogását, ezer apró csókkal halmozta. Zorion és Kronisz intett társainak, s csendben távoztak, Titus pedig azt súgta Bereniké fülébe:

- Szeretlek, pedig nem akartalak szeretni!

Atalante reggel még a fürdőben találta őket. A vacsorához nem nyúlt senki.

R Ó M A

„A Forum szája rosszabb volt, mint a százéves öregasszonyoké már az én időmben is. Ne törődj Rómával, irigy város! Hallom, a Colosseum felépült, s méltó kifejezője Róma hatalmának. Te azonban ne feledkezz meg arról, hogy az athéni Niké-templom szobrai rólad mintázták! Niké vagy te is, nevedben hordozod a győzelmet minden közönséges és alantas fölött... Az én húgom szeretheti Rómát vagy megvetheti, de nem hallgathat rá: ez Titus dolga! Te önmagadé vagy, annyira önmagadé, hogy ennyi tökéletesség kötelezettség nélkül is ad jogokat! Legalábbis így látja ezt örökké rád gondoló bátyád!”

Titus összesodorta a tekercset, s komoran meredt Josephusra. A zsidó állta pillantását.

- Mit bizonyít ez? - ropogtatta ujjait a trónörökös. - Nem mondtál vele semmi újat!

- Talán mégis.

Josephus sajnálkozva nézte a cézár vergődését. Akkor is szánta volna, ha semmi köze hozzá. Titus szinte összeroppant az utóbbi napok súlya alatt. Vespasianus haláltusája a legszörnyűbbek közé tartozik, talán a legszörnyűbb, amit valaha látott.

És Titus veszít a legtöbbet, bár látszólag nyerni fog. Tíz évig uralkodott a vaskezű öregember, s ez az évtized a boldogságot jelentette Titus számára. Athéni találkozásuk óta Titus és Bereniké nem váltak el egymástól pillanatra sem. Ha Bereniké látni kívánta a szfinxet, akkor Titust is Egyiptomba szólították az állam ügyei. S ha Titusnak ráncba kellett szedni a lázongó germánokat, akkor Berenikének vált szükségessé egy északi fürdőzés. Vespasianust nem érdekelte a fia magánélete.

- Feleségül nem veheted - közölte szárazon. - Részben, mert zsidó, részben, mert királynő! A római plebs demokratikus érzelmeit éppúgy nem tanácsos megbántani, mint felszítani faji gyűlöletét. Ha vele élsz, már azzal is kardélen táncolsz, ám azt teszel, amit akarsz, de nem veheted feleségül. Az utódom te vagy.

Titus tudta, hogy semmi sem kötheti hozzá úgy ezt a hatalomhoz szokott asszonyt, mint maga a hatalom. A diadém azért kellett volna számára, mert a trón Bereniké természetes eleme volt. Attól kezdve, ahogy apja feltételeit kénytelen volt tudomásul venni, rettegett a naptól, mely a világ urává teszi. Nagyon fáradtan nézett a tudósra.

- Josephus, találj valami megoldást!

- Nem tudok segíteni, Titusom! Nemcsak Berenikének kell távoznia Rómából, de rövid időre nekem is. A világ urát nem csúfolhatják a zsidók királyának!

- Nem tudom elhinni, hogy Róma ne túrné mellettem Berenikét!

Emlékezz csak, mikor először jöttünk együtt haza, diadalmenet volt az utunk Ostiától Rómaig!

- A plebs a szerelmes asszony bátorságát ünnepelte, aki érted feláldozta nemzeti önérzetét. Szép volt a nagy római császár árnyékában a kis nemzetközi szerelmespár: Titus és Bereniké.

- Még mindig a zsidóháború!

- Nem, cézár, amiről beszélek, az a római béke.

- Nem egészen értelek, Josephus. Emlékezz vissza: Antiochiában szobrot mintáztak rólunk: megfestettek olajban...!

- Világos, hogy bármely provinciális nagyváros boldog lenne, ha Bereniké ülne melletted a trónon annak jelképeként, hogy a legkisebb provinciád is feljuthat a trónig. Nem juthat fel, ezt te tudod a legjobban.

Titus ismét szétterítette Agrippa levelét:

„Te önmagadé vagy...” - olvasta hangosan, aztán ingerülten gyűrte össze a papiruszt. - Nem bírom! Josephus, értsd meg, képtelen vagyok rá! Tudni azt, hogy visszamegy Tibériásba, és ott van Agrippa!

- Agrippa ötvenhat éves. Öregember. Azt hiszed, Bereniké vak? Arról nem is beszélve, hogy téged szeret!

- Szeret, míg napról napra megtartom, visszaszerzem, nem engedem el! Azt hiszed, nem tudom, hogy én tartozom őhöz, s nem ő énhez?

- Azt mondd, Agrippa ötvenhat éves? És Bereniké? Mond csak ki, barátom, nyugodtan: ötvenegy! Aztán nézz meg engem, és hasonlíts össze velük! Ó, most is látom a tibériási palotát, látom Agrippát elegánsan a narancsligetben; talán megőszült kissé, de bőre egész

biztos, hogy ráncatlan, mint a hűgáé... „Niké! - fogja mondani - Leopárdot jeleztek a hajtók!” És mennek Irbid erdőibe vadászni, mert kell egy kis izgalom a gondtalanság mellé... Félek, Josephus, félek, hogy nem bírom ezt a látomást elviselni!

- Titus, térj magadhoz! Apád téged jelölt utódjának, és Vespasianus akarata törvény a szenátusnak, Rómának egyaránt! Száz és ezer Irbid ura leszel, a világ ura!

- Lemondok az utódlásról a Domitianus javára, és feleségül veszem Berenikét.

- A lemondásodat nem fogják elfogadni, s arról már nem is szólok, hogy Nikének az lesz az utolsó napja, melyen ezt az örökséget megkíséreled.

- Nem mernek hozzányúlni - mondta lázasan a cészár -, ne félj! Menj, és mondd meg az öcsémnek, hogy ő lesz a császár! És mondd meg Berenikének, hogy együtt utazunk Tibériásba! Ez lesz az egyetlen helyes megoldás. Veletek megyek!

Josephus egy lépést hátralepett, mintha jobb perspektívából szeretné szemügyre venni a cészárt.

- Miért nem vetted eddig feleségül? - kérdezte lassan.

- Elég! - kiáltotta Titus. - Döntöttem!

- Miért nem vetted eddig feleségül? - kérdezte újra Josephus.

Titus elfordult.

- Megmondom én, ha te nem mered. Bereniké nem menne soha feleségül a jeruzsálemi győzőhöz! Neki Rómáról Jeruzsálem jut az eszébe, Tiberisről a Jordán, Colosseumról Salamon temploma... No igen, a szerelemről te jutsz az eszébe, de ez kevés, Titusom! A szerelem nem életforma.

- Életöröm - suttogta Titus. Életöröm!

- Amit minden mással hamarabb előidézhetsz, mint áldozatokkal! Bereniké büszkébb annál, hogy áldozatot fogadjon el, s kultúráltabb annál, hogy Rómától kolduljon alamizsnát. A ti útjaitok szétváltak.

- Soha. Veletek utazom!

- Legfeljebb velem utazol. Bereniké már nincs a városban.

- Hazudsz!

- Én vittem Vespasianus parancsát. S én kértem Vespasianustól parancsot!

- Hazudsz!

- Tessék, itt van. Nem volt rá szükség. Bereniké egész udvarával távozott tegnap, miután elbúcsúzott tőled. Mit gondolsz, honnan vettem volna Agrippa levelét, ha nem az elhagyott szobájából? Nem véletlen, hogy ez az egyetlen „itt felejtett” holmi! Bereniké visszatért önmagához...

...Vespasianus halála után Titus Flavius ült a császári trónra. A fiatal császár uralkodása alatt hatalmas természeti erők támadták a birodalmat. A föld meghasadt Massiliától Jeruzsálemig, s rengése hatalmas városokat döntött romba. Rómában tűzvész támadt, s a fenséges Urbs porig égett. Pompei fölött kigyúlt a vulkán, s izzó salakja elnyelte a várost és lakosait. Kortársai azt jegyezték fel rövid, de vészterhes uralkodásáról, hogy a császár magára vonta az istenek haragját. A császár minden erejével igyekezett pótolni a veszteségeket, s bár fiatal volt, beteg szervezete nem engedte két évnél tovább népe javán munkálkodni. Ismeretlen kór sorvasztotta

a hatalmas imperátort, s életének negyvenedik évében mindenki számára váratlanul meghalt. Sem kortársai, sem az utókor nem tudta eldönteni, irigyelje vagy sajnálja őt. Csak Josephus jegyezte föl finom betűivel a császár halála napján: „Boldogok, akik korán és szeretve halnak meg!”

A PRAETORIANUSOK

Cisius nevetett. A zsák aranyat rabszolgái közé rúgta, s azok vele röhögtek, nyerítettek, bömböltek örömben. Egyikük a ráeső résszel meg akarta váltani szabadságát; ezt a praetorianus leköpte, karját kitárta a világ felé, s még mindig nevetve vállára ütött a kérelmezőnek, a leköpöttnek, aki nem tudja, hogy mellette a legszabadabb.

A praetorianus lóra ült. Gyönyörködve nézte ugyan az érte küldött hordszéket, de szerette a sebességet, a füle mellett száguldó szelet. Vágtában tette meg az utat, ám az ifjú már tudott érkezéséről, s hirtelen félelem fogta el, amely nőttön-nőtt a találkozásig.

- Aranyat ígértél minden szavamért - fürkészte a mozdulatlan arcot Cisius. - Megbízhatok bennem, uram, míg fizetsz. Ez nem fenyegetés, hanem szerződés. Tudom én, hogy nincs minden szónak értéke, nem is fizetnek minden szóért. Te azonban béna vagy és unatkozol. Hiába van pénzed dögvével, sosem láttál semmit. Rajtam keresztül akarsz látni. Szerencséd van, uram, én szelíd vagyok; csak akkor ölök, ha mondják. Több vágást adtam, mint kaptam, de nem vadságból; csak hát erős vagyok. Kedvelem a jó xeresit meg a csendet, ezért tudok elmesélni olyasmit is, amit mások meg se láttak, jöllehet éppúgy ott voltak, ahogy én.

- Nem biztos, hogy el tudlak viselni - mormogta a keleti. - Nem szeretnek, praetorianus!

S közben egyetlen vonása sem rezdült. Cisius kedvtelve figyelte a rabszolgákat, akik mohón jegyezték minden szót; mozgásuk mögött felsejlett a gördülékeny szervezet, melyben mindenki tudja a maga dolgát. Biztos lehetett benne, hogy már kimérték valahol azt az arany-mennyiséget, ami eddigi szavaiért jár.

- Mert nem ismerjük egymást, uram, csak egymásnak azt az oldalát, amelytől félni lehet. Ki vagyok én? Praetorianus. Azt is mondhatnám, a világ ura. Ha aranyat akarok, nem kell semmit sem adnom érte. Tudod te ezt jól. Mégis kihívtál erre a versenyre, kockáztatva, hogy mire megszűnök beszélni, neked nem marad sem pénzed, sem borod. Van tehát valami, ami jobban érdekkel saját vagytonodnál. Amit én hordozok magamban. De én sem tudom talán, ha te nem kérdeznéd meg tőlem, s azt fogod hinni: el akarom titkolni... Kérdezz, főpap. Csakis kérdések után döntöm el, akarok-e neked beszélni.

Az ifjú válasz helyett arcába öntötte a bort. Cisius kitörölte a szemét, s közben fejét csóválta.

- Hogy a fenébe lehet, hogy közben pillád se rezdül? És hol a kérdés?

- Ez volt a kérdés. Leöntöttelek, de meg nem aláztalak. Ha letérdeltetlek, vagy kézcsókot követelek tőled, minden bizonnyal megteszed, s utána te vagy újra te, a megalázhatatlan. Olyasmit hordozol, amit uralkodók sem engedhetnek meg maguknak. Mi az?

A praetorianus fürkészve nézte őt, aztán elnézést kérve hazament „szárazba öltözni”. Csöppet sem sietett, s füttyölt borfoltos köpenyére. Időnként hátrafordult, s töprengve mosolygott maga elé a nyomában kígyózó sor láttán. Vendéglátója nyilván azt tekintette az elszámolás legegyszerűbb módjának, hogy minden szavát más-más rabszolga cipelte aranyban. Cisius azt hitte, mindent tud a gazdagság erejéről, most mégis hevesebben vert a szíve, mikor felfogta: lábon járó szavainak rabszolgasora összeköti a két palotát.

- Miért nem tud járnai urad? - kérdezte a felügyelőt.

- Az én uram tud járnai - felelte méltósággal a núbiai, és rámutatott ugyanarra a sorra, amin Cisius elámult.

- Azon a napon születtem, amelyiken a jó Marcus Aurelius császár fia, Commodus - kezdte másnap szavait Cisius -, s mivel az uralkodó tíz aznap született fiút akart fia mellé testőrnek, kilencedmagammal a palotába kerültem. Együtt nevelkedtem Commodussal, de nem sokáig, mert a császárfi ki nem állhatott bennünket. Néhányat vízbe fojtott, néhányat megettetett kedves leopárdjával. Négyünket, akik megmaradtunk, a császár a praetorianusokhoz küldött vízfordónak. Úgy nőttünk a katonaiéletbe, mint fa az erdőbe. Sosem kerestük szüleinket, azok se minket. Olyan neveket viseltünk, ami mindent megmagyaráz. Marcus Sal, Nonnus Pons, Pullo Mons és jómagam - Cisius Far. Szüleink a só, a híd, a hegy s a kenyér előállításai vagy vámjogát kapták értük. És nyilván igazuk volt: jobb ma egy kenyér, mint holnap egy fiú... A császár nem feledkezett meg rólunk: viselte a költségeket, s maga elé rendelt négyünket, mikor jelentkezünk a praetorianusok közé. Már gyengélkedett, állandóan csak feküdt; fehéren, mint a papiruszok, melyek szinte elborították. Olyan kicsinek tűnt, hogy idegesített saját talpam csattogása - messziről észrevettem, hogy összerezzen minden lépésre. Elpius, az öreg bakkecske orvosa mondhatott neki valamit rólunk, de ő szelíden ellenkezett.

- Ugyan, Elpius, hiszen először viselnek egyenruhát!

Valóban, első utunk hozzá vezetett. A tizenkilenc évesek örömeivel közeledtünk felé, akik hisznek az uralkodói kegyben. A császár egy mozdulattal elsöpörte az adorációt, s felült: úgy tekintett ránk mosolyogva.

- Tudjátok, hogy ti az én rabszolgáim vagytok?

- Igen, uram! - válaszolta katonásan Nonnus.

Én nem tudtam, s majdnem felordítottam a kétségbeeséstől, hogy oda a kard meg a szabadság. A kettő együtt ivódott belém, és a császár szeme láttára dőlök pengébe, ha szabadságomat elveszi. De ő papiruszokat adott nekünk, s tovább mosolygott.

- A szabadságleveletek. Tudtok olvasni?

- Nem, de ezt értjük! - feleltem a megkönnyebbüléstől teljesen szabálytalanul. A császár leintette fölhorkant udvaroncát, akik ott lapultak minden márványoszlop mögött.

- Örülök, hogy katonák akartok maradni. Ha tanulni akarnátok, még jobban örülnék.

Ezen kissé elgondolkozott, mi meg sem pisszentünk. Látszott, hogy fáradt, de előttünk nem akarja mutatni. Ő volt az egyetlen igazi dominus, akit láttam, de sajnos gyenge volt már szegény: talán ha nagyot sóhajtunk, le is repül fekhelyéről. Erőtlen kezével a papiruszait gyűrögette, míg akadozva elmondta a formulát, melynek alapján az első légióba léphettünk. Nemsokára hallottuk, hogy a fürdők sem segítettek uralkodónkon, s még az évben meghalt messzi idegenben. Mi voltunk a soros cohors a palotában, s mindenki lábujjhegyen járt, mintha Aurelius legalábbis a szomszédban üldögélne kedvenc könyvei között. Aztán hirtelen zaj töltötte be a termeket, s felhangzott az ősi kiáltás:

- Meghalt a császár, éljen a császár!

Commodus hajlongott, tengernyi aranyat szórt a népnek. Egyáltalán nem látszott rajta, hogy apját elvesztette. Miért is látszott volna, mikor nyert helyette egy birodalmat? Kitérte karjait a gladiátorok felé, de felénk nem volt tekintete. Pedig ott is állt valaki, aki akkor veszítette el apját, Salvis Laetust, s helyette átvette a praetorianusok vezetését. Aemilius Laetus megtette kardjával a hagyományos tisztelgő mozdulatokat, de dühödten sziszegte foga között az öntelt, új császár felé, aki azt sem tudja, hol az igazi erő: „Vigyázz, Commodus, vannak még parthusok!”

No, azok nem vártak magukra sokáig; addig sem, míg Commodus megszokja a diadémot. Még a koronázási ünnepek alatt megingott az egész keleti határ: a parthusok pelyvaként özönlöttek az Euphrates felől. Aemilius Laetus parancsára mi nem mozdultunk; állt az egész praetorianus gárda - moccanás nélkül tízezer válogatott katona - míg a császár a hivatásosokkal tartotta úgy, ahogy vissza a barbárokat. Tíz évig nem is mozdulhatott a határok mellől; ezzel a tíz évvel fizetett Commodus azért, mert elfelejtett bennünket aznap, mikor császárrá kiáltottuk.

Parancsnokunk lett Róma igazi ura, az első praetorianus vezér, aki nagyobb hatalmat bír a császárnál. Körüludvarolta a szenátus, félt tőle az udvar, s Lucilla, a császárlány hamarosan a szeretője lett. Mire Commodus hazavergődött vég nélküli hadjáratából, készen állt számára a csapda. Aemilius a gladiátorok egy részét megnyerte tervének, s a vasöklűek nem engedték ki markukból többé Commodust. Bibus, a szigonyos még aznap is aranyat sajtol ki belőle, mikor megölték.

Tél volt, az év utolsó napja. Emlékszem, mérhetetlenül meglepett, mennyire nem érdekel senkit Commodus halála. Tíz évig szinte saját testével védte Rómát, s halála napján Róma kitűnően szórakozott. Csak a „Meghalt a császár, éljen a császár” nem akart elhangzani mindaddig, míg rá nem dörrentünk a szenátusra, hogy mi lesz már. „Ha nem javasolnak utódot, akkor majd mi fogunk” - jelentette ki Nonnus barátom, s uram, azonnal lett császár. Pertinax Publius Helvius, ez a hetven és a halál között botorkáló, művelt, grammatikus tanár. Mikor megjelent a szenátus ajtajában talpig bíborban a sok halálsápadt tógás közt, belőlem kitört a nevetés. Ez császár? Talán újraéledt a hülye Claudius, vagy mi? Aztán megláttam Preszpát, a legtehetségesebb kurtizánt, akit valaha az ölemben tartottam. Az ünnepi osztástól dagadt szatyorral jött, s rajongva nézett rám. Örült, hogy új császárt „csináltunk”.

Elsőként üvöltöttem Pertinax nevét, diadalmasan és boldogan. Furcsa nem? Egy lotyó szeme ébresztett rá tulajdon hatalmamra. Uram, attól kezdve tudtam, hogy nélkülem nincs császár, de nem törődtem vele még - loholtam Preszpa után.

Pertinax császár pedig visszabotorkált a susmus-odúba, és addig súgtak-búgtak, míg összenyálaztak egy csomó halálos ítéletet. Átsuttogták a másvilágra Aemilius Laetust is. Eclectus, a császári kamarás inkább a mérget választotta. Lucillát „nyomtalanságra” ítélték - befalazták elevenen. A Commodus által felszabadított gladiátor-kedvencek, az eleven csapda tagjai vadállatok elé kerültek. Úgy tisztogattak ez a szikkadt öregember, hogy csak néztük.

Néztük, míg a gladiátorok vére folyt. Ám Terentius Dux, akit Aemilius Laetus halála után magunk közül választottunk vezérnek, egy nap így szólt:

- Bajtársak, a gladiátorok után mi következünk!

Tudtuk persze, Dux csupán kimondta, amit gondoltunk. De voltak más sérelmek is. Quirinus csendesen megjegyezte, hogy Laetus halála óta bizonytalanságban élünk, a zsoldunkat összevissza fizetik. Marcus Sal ugyanolyan mértéktartó hangon bejelentette: „Nem császáralom ez már, hanem szenátoruralom.” Pullo, akit Dux saját megüresedett helyére az egyes légio parancsnokává nevezett ki, ő emelte föl először a hangját, és okoskodás meg elemzés helyett azt mondta ki, amit mindnyájan éreztünk.

„Elég volt!”

„Le Pertinaxszal!” - kiáltotta Dux.

„Le Pertinaxszal!” - zúgott végig a táboron. Vezényszó nélkül rohantunk a szenátus felé, az utcákról sietve behúzódtak az emberek, de a császár kijött elénk. Hangjában gúny csendült, mikor megszólalt:

- Mit akar ez a csomó tudatlan, bujálkodó pimasz?

Gondolod, uram, hogy megalázható az egy kis arcába locsolt borral, térdepeltetéssel meg kézcsókkal, akit porig aláztak saját lényegével? Bennünket akkor ott Pertinax megölt. Mert túl sokáig éltünk a római paloták árnyékában, túl sokat láttunk ahhoz, hogy tudjuk: igaza van. Ünnepek nekünk a lotyó meg a hal, s amíg a szenátorokon múlik, az is marad! Ilyennek akartak bennünket: nincstelennek, tehát kiszolgáltatottnak; tanulatlannak, tehát sérthetőnek; érzékeinknek alávetett ösztönlénynek, aki örökké kapaszkodónak tűnik egy jószellemű üzletasszony előtt is. Nekünk nem volt családjunk, mert nem maradt időnk rá, nekünk nem volt szerelmünk, mert csak a szervek játékát ismertük.

Nonnus sújtott rá először, de izgalmában elhibázta, s mi felmordultunk. Pertinax csodálkozva fordult feléje, szemében láttam, hogy komolyan hisz a császár sérthetlenségében. Ó, Pertinax szemei! Fordulj szembe egy sziklával, uram, és nézd hosszan. Nézd, amíg megérted sziklavoltát, hogy rajta csak szétmorzsolódni lehet. Igen, igen, szétmorzsolódni vagy rálépni. Ez az. Pullo sújtott másodszor, s ez a vágás halálosan ült. A császár tudálékos feje kettévált, mint egy öreg tők, de még mindig állt, uram, immár saját halál módja magasából megvetve bennünket, s mi rárohantunk és szétvágtuk. Nem maradt belőle semmi máglyára való.

A „diadalmas háromszázakról”, a császárolókról sok badarságot beszélnek, annál is inkább, mert néhány szenátor követte a szenátorcsászárt. Ne higgy a mendemondának, uram. Neked fontos, hogy tudd: az igazságot hallod!

- Mindig féltem attól, hogy az igazság egyszer utolér! - mondta mozdulatlan arccal a fiatal főpap. - Legalább marad itt!

Cisius hahotázott a komolytalan válaszon. A meghívást azonban elfogadta, s mulatott a papnőkkel, míg a nyomorék álmodott.

Elegabal isten „imádatába” Soemias vezette be a praetorianust. A főpapnő fiatalabbnak látszott, mint a fia, bár arcát következetlen éjszakák viharai szántották. De emberi maradt, és Cisius felszabadultnak érezte magát mellette. Hajnalban a mulatozást érthetetlen szertartás váltotta föl, amelyből Cisius annyit értett meg, hogy a főpap, aki Elegabálnak, a fölkelő napnak földi helytartója, a Heliogabalus nevet kapta mindaddig, „míg az isteni orca látható”.

- Minden nap más neve van? - mulatott Cisius kissé nyugtalanul arra gondolva, hogy netán össze fogja keverni a neveket.

- Minden nap ugyanaz a neve van, de éjszakára nincs neve - világosította föl Soemias. - Hiszen nem lehet helytartója valakinek, aki nincs jelen.

Fogalma sem lehetett róla, szavai mit indítanak el Cisiusban. A praetorianus aznap saját jószántából meghajolt a szerencsétlen ifjú ember előtt, akitől éjszakára még nevét is elveszik. Heliogabalus mozdulatlan arca semmit el nem árult. Rabszolgái még az előző nap aranyait hordták, de biztosította vendégét, hogy ma duplán fizet neki, hiszen a fáradtság is nagyobb az átmulatott éjszaka után.

- Nagyszerű! - kiáltotta önkéntelenül Cisius. - Ma egyébként a pénzről beszélek, uram, ugyanis Pertinax halála után áruba bocsátottuk a Római Birodalmat... Magunkkal vittük a felségjeleket a táborba, és Dux kihirdette a sáncról, hogy a Római birodalom nyilvános árverésen eladó.

Róma reagálása meghökkentő volt. A szenátus tógás lovagjai sorra beültek fürdőkádjaikba, s felvágták ereiket. Asszonyaik és leányaik a templomokba zárkóztak, és bonyolult szertartások között nyelték a mérget, mint a cukrot. Polgárok és kereskedők, kik csak szavalni tudtak a hazafiságról, avult díszkardokba dőltek.

A táborig hallatszott az Urbs hörgése. Kérdelem én, uram, miért tették? Hiszen nekünk nem kellett a bíbor, meg sem kíséreltük, hogy valaki magára öltse, holott egész nap ott hevert Decimus sátrában. Emlékszem, Decimus irtó mérges volt, mert nem tudott hová menni Paulinnel, végül is a bíboron háltak. De ötletük bevált, s csakhamar megjelent Bassianus Marius Sulpicianus, és bejelentette: árverezni kíván.

- Mit kértek, praetorianusok?

- Mit ígér, kormányzó úr? - kérdezte vissza parancsnokunk, akinek fogalma sem támadt arról, mennyit kérhet.

- Négyezer drachma fejenként.

Uram, nekünk elállt a lélegzetünk. Addig a mi zsoldunk fejenként 200 drachma volt! Most tudtuk meg, mennyit ér a kardunk, mely a bíborra vigyáz.

- Négyezer-ötszáz! - mondta próbaképpen Bubus, a szőke fenevad, a kettes légio parancsnoka.

- Ötezer! - kiáltotta egy csengő, vidám hang, melynek hallatára azok is a sáncre rohantak, akik eddig füttyültek az árverésre.

És jól jártak. A gyaloghintóból olyan nő szállt ki, uram, aki homlokán a szelíd holdat hordozta, de szeme napként perzselt, csípőjéről eszünkbe jutott Astarte, ruhájáról Dárius kincse. Locunda volt, a nagy kurtizán. Vagyonáról fogalmat alkothat, aki tudja, hogy meg akart vásárolni egy birodalmat. Egy pillanatig megdermedtünk, aztán felcsapott a hahota, mely elnyelte a város hörgését. Felőlünk vergődhetett már a sok „tisztes” arisztokrata, kik idáig juttatnak egy szajhát, hogy az játszva megveheti fejük felől az uralkodót, talpuk alól a földet.

- Servus, Locunda! - kiáltott le Terentius Dux, neki elég pénze volt hozzá, hogy két évben egyszer meglátogassa Locundát. - Rajta, ígérj még rá! Neked szurkolok!

A lány elbiggyesztette a száját, de tovább licitált.

- Ötezer kétszáz drachma, fiúk! S enyém minden éjszakátok is!

Bizony, mondom, legszívesebben neki adtuk volna a diadémot...

Decimus néhány társával már-már ledobta, ám Dux figyelmeztetően intett. A sánc alatt ott lihegett Marcus Didius Salvius Julianus, a híres jogtudós unokája, tömérdek provincia kormányzója, bankárszenátor, kinek jelenlétével megszemélyesült a Pénz, testet öltött az Arany.

- Hatezer! - lihegte nehezen asztmájától, s erre a számra Locunda visszaült hintójába, Sulpicianus pedig sietett gratulálni.

- Lassan a medve bőrével - szólt rájuk Dux -, a végső ár hétezer!

Áhítatos csend támadt, uram, de nem hosszú, mert Didius sietve rábólintott:

- Megadom.

Húszezer torokból hallatszott egyszerre Didius neve; lehajítottuk neki a felségjeleket, s ő kísérőivel azonnal aranyat szóratott, szóval tisztességes csere volt ez. Sőt, ha utánaszámolsz, uram, hogy voltaképp mennyiért adtuk el a császárságot, s a praetorianusokhoz hozzáadod - persze csak számban - a palota hatezer léhűtőjét, akiknek szintén fizetnie kellett a jó Didiusnak, ha nem akart első nap „gyomorrontásban” kimúlni, akkor rájössz, hogy ez az egész nagyon olcsón lett megszámlálva, hiszen alig tett ki többet hárommillió aranypénznél. Mégis, az ügy annyira felháborította a provinciális katonákat, hogy a hadsereg ellenünk fordult. Egyszerre három császárt kiáltottak ki három helyen, hogy azok ellenünk vezessék őket.

Clodius Albinus, a britanniai légiók vezére egy lépést sem tett; hagyta, hogy császárnak nevezzék, de esze ágában sem volt ujjat húzni velünk. A szíriai légiók Pescennius Nigert tekintették császárnak, akit szerencsére visszatartott a tenger, s eltartott kis ideig, míg átvergődött a Hellespontoson. Az illír-pannon légiók ellenben Septimus Severust találták ki maguk fölé, ezt a sötétbőrű afrikai párducot, ki habozás nélkül Rómára tört.

Akkor Didius immár harmadik hónapja uralkodott, és a saját hatalmától teljesen meghülyült. Hiába figyelmeztettük Severusra, csak legyintett és dorbézolt, s akkor sem volt józan, mikor Bubus lefejezte. Kissé sajnálkozva álltuk körül a fejetlen testet, hiszen Didius mérhetetlen pénze mindannyiunk szerencsáját megalapozta. Mégsem tehattünk másként; itt elvről volt szó, a praetorianus elvről, mely szerint a bíborért folytatott küzdelem örök és folytonos - a diadém napról napra eladó. Didius akkor árulta el, hogy nem ért ehhez a küzdelemhez, amikor egyszer s mindenkorra kívánta megvenni azt, amiért mi napról napra kívántuk a bért, s mivel az adásvétel mindig eredmény, ő ezt sikernek könyvelte el, s ez okozta állandó mámorát.

Severus hosszan nézte kitűzött fejét a városkapun. Didiuson holtában is látszott a gőg; megvetett bennünket ráruházott tekintélyénél fogva, s még el is hitte, hogy ehhez joga van. Severus, mintha csak kitalálta volna, mennyit pusztított emberségünkön ez a fő, szavait oly ravaszul forgatta, hogy mindnyájan lépre mentünk. Elszámolást ígért, ami számunkra aranyat jelentett, de mikor császárrá kiáltva megnyitottuk előtte a várost, többé nem léphettünk be oda. Severus leszámolt velünk, s a limesekre száműzött. Megtörtént, ami a császárság kétszáz éves fennállása óta soha: az uralkodó feloszlatta a rendet, mely őt képviselte, melynek a hatalom az önmeghatározása.

„Meghalt a Birodalom, Róma nincs többé!” - kiáltotta Terentius Dux, s hatalmas erővel szíven szúrta magát. Megértettük őt, uram. A sas nem fogdos legyeket, s ha egy véletlenül a torkába száll, megdöglik az undortól.

Cisius olyan hirtelen hagyta abba szavait, hogy Heliogabalus - ismeretségük óta először - lehullatta arca mozdulatlanágát, s fegyelmezett, bölcs szemében felderengett a szánalom.

- Sajnálom - mondta -, sajnálom őt!

- Őt?! - Cisius valósággal fölhorkant dühében, önfeledten járkálni kezdett faltól falig, s öklével olyat vágott egy pillérfejre, hogy levált az oroszlán fejdísz.

- Csak nem kívánod, hogy titeket sajnáljalak - feszítette tovább a keleti a feszült hangulatot -, a világ urait?

- Akkor még nem voltunk azok, uram, ez a cím Severust illette. Csakhogy viseléséhez hiányzott az elégséges alap. Mi hiányoztunk! Mi, akik vállunkra vettük a halott vezért, és hátat fordítottunk Rómának. Eldobáltunk minden jelvényt, csak a sasost tartottuk meg, és Dux máglyájánál megfogadtuk, hogy visszatérünk még, ahogy a sasok visszatérnek sziklafészkükre. Vezérnek Pullo Monsot választottuk, s az ő helyére Nonnus Ponsot. Gratuláltam barátainknak, s valami jókedv kezdett kerekedni bennem. Az ember ismeri cimboráit, tudja, mit várhat tőlük. Nos, én Pullo megválasztása óta nem szerettem volna Severus bőrében lenni. Nem csak barátainkat, ellenségeinket is meg kell válogatni, uram! Mit tudott rólunk Severus? Hogy iszonyú erőt képviselünk, semmi többet. Katonacsáládból származott, katonaként mérlegelt, azaz mennyiségileg képzelte el az erő fogalmát. Biztos volt benne, hogy előbb-utóbb képes létrehozni egy olyan egyesült sereget, amely erősebb a miénknél. S hogyan láttam én, egy praetorianus a tízezerből a vezért és vezéreit? Pullo Mons gyakorlatilag kiszámíthatatlan cselekedeteiben: amit tesz, mindig meglepő, s a váratlanság erejét hordozza ellenségeinek, barátainak egyaránt. Gondolhatod, uram, mit jelent az, ha egy kiszámíthatatlan elme türelemmel, sőt körültekintéssel párosul!

Cisius természetesen nem várt választ, mégis kapott.

- Nem bírnak vele - mondta Heliogabalus, és elgondolkodott.

- Meg fogod ismerni! - rikkantotta Cisius tetszéssel, s úgy szemlélte az ifjút, mint kedvenc lovát szokta, azaz a tőle telhető legnagyobb gyengédséggel. - És a többieket is! Nonnus Ponsot, aki ravasz, mint a kígyó, s úgy is támad: lesből és kivédhetetlenül. Aztán Bubust, aki kegyetlen és hideg: maga a lábon járó halál. Demicus fékezhetetlen, s bár buja, de harcban senki meg nem előzte még. Az ötösöket Firmus Lollus vezette, a tréfacsináló, aki nevetve öl. Gad ereje borzalmas, s az még borzalmasabb, hogy mindig pusztá kézzel harcol, kardja csak díszként fityeg az oldalán. A hetesek parancsnoka Marcus Sal volt, aki nemcsak olvasni és írni tanult meg, hanem hadtörténeti könyvekre pazarolta Didius mesés zsoldját. Quirinus szerencsés kezű, következésképp kíméletlen, mintha valóban isten lenne, aki előtt nincs akadály. Ketta király lehetett volna valahol a chattusoknál, de többre tartja, hogy praetorianus. Tutor volt a legidősebb közöttünk, katonapapnak járó tisztelet övezte. Leggyengébb pont talán a négyeseket vezető Valens, de kiterjedt rokonsága és diplomáciai kapcsolatai nemegyszer tettek számunkra felbecsülhetetlen szolgálatot. Ők tizenegyen hozták az alábbi határozatot:

„Mivel a mi császáruk, Lucius Septimus Severus dominus felszólított hősiességünk bizonyítására a határokon, ez azt jelenti, hogy a császár tulajdonképpen segítségünket kéri a Niger és Albinus elleni harcban, s mi hűségünk bizonyítására a segítséget megadjuk.”

- Te csak mosolyogsz, uram, de mi annak idején hahotáztunk. Tetszett a nagy húzás, hiszen jól látszott Severus lépéseiből, hogy Nigerből és Albinusból szövetségeseket akar faragni. Nos, mi hűségünk ürügyén megszabadítjuk ellenfeleinktől, de voltaképp - mint igazi ellenfelei - megfosztjuk szövetségeseitől. Nem tartott sokáig. A két fej láttán Severus megtanulta, miként lehet Rómából egérfogó, ha kívülre vannak a praetorianusok.

Severusnak föl kellett tennie a szokásos kérdést:

„Mit kívántok, praetorianusok, hűségetekért?”

Göndör tincsei öszültek már, de fahéjszín teste izmosabb volt, mint valaha. Sárga szeme összeszűkülte résből figyelt minket, s én arra gondoltam, Pullo nem tud kérni olyan tartományt, ahol békén maradhatnánk Severustól. Ismeretlen katonák álltak körülötte; valami vastag kékes szőrt viseltek, arcuk sima és kifejezéstelen volt. Önkéntelenül az jutott eszembe, hogyan harcolhatnak ezek, hogy sehol egy vágás a pofájukon.

„Kezességet - hallottam Pullo hangját - és kezest!”

„Én! Én megyek a praetorianusokkal!” - kiáltotta ekkor Severus fia, aki kölyök volt még, csipetnyi emberke. Nevét se tudtuk, csak bokáig érő gall köpenyét fogtuk fel, melyben Pullo felé röpült. Lelkesedése ránk is átragadt, s kitört belőlünk az ujjongás:

„Vivát, Caracalla! Vivát, Caracalla!”

Így neveztük el köpönyegéről, s ez a név rajta is maradt. Caracalla büszkén viselte, hiszen közülünk minden másodikat csizmának, fegyvernek, ételnek vagy ruhadarabnak hívtak.

Caracalla lépése váratlanul érte Severust, Pullo pedig nem hagyott neki időt töprengésre. A fiú velünk hagyta el a várost, s velünk maradt tíz éven át, apja haláláig. Ez az évtized alapjaiban rázta meg a Birodalmat; mondhatnám nyugodtan, a Birodalom halálosan megbetegedett. Severus kék hordái rászabadultak a békés polgárookra, s beleráncigálták őket abba a küzdelembe, mely eddig sem mutatkozott egyszerűnek. A bundások lázadásba borították a Birodalmat a germán erdőktől a hispán hegyekig, a gall tengerektől a pannon folyókig. „Kék iszonynak” nevezték Severus velak hadseregét, kiknek maga a császár természetesen sosem

állt élére. A nagy háborút nekünk kellett végigharcolni, hiszen nekünk készítette az uralkodó azt remélve, hogy belepusztulunk.

És belepusztulhattunk volna! A velakok nem győzni akartak, hanem ölni; céljuk nem a hatalom volt, hanem a halál. Bevallom, nehezen fogtuk föl, miről is van szó. Mi leengedtük a kardot, ha az ellenfél eldobta a magáét; nem üldöztük, aki megfutott. A bátorságot tiszteltük a legjobban az ellenfélben, a bátorság szent előttünk, uram. A velakok arca azért maradt sértetlen, mert ellenfeleiknek nem adtak semmi esélyt az életre. Döfésük azonnal ölt: nem maradt, aki visszavágyon. Ebben a harcmódban nem volt semmi lendület, ami előre visz, csak halálos sivárság. Amikor Hispániában holtan feküdt előttünk Gad, aki egymagában felért egy erődítménnyel - összezavarodtunk. Kipróbált bajtársak éjszaka sikoltva ugrottak talpra, ha éji madár huhogott, s kényszerérzéssel küzdöttem én is; úgy éreztem, meg kell ölnöm Severust.

A praetorianus fáradtnak tűnt, de nem akart annak látszani. Heliogabalus visszaidézte a Marcus Aureliusról mondottakat:

- „Látszott, hogy fáradt, de előttünk nem akarta mutatni. Ő volt az egyetlen igazi dominus, akit láttam, de sajnos nagyon gyenge volt már...” Sosem gondoltatok arra, hogy magatok közül válasszatok császárt? A legerősebbek közül?

- Soha! - válaszolta kurtán Cisius. - Hiszen láthatod, hogy Severus erős volt, mégis kevés ahhoz, hogy a mi császárunk legyen!

- Te ölted meg?

Heliogabalus nem az volt már, aki nem tudja a praetorianust elviselni. Tudástól időtlen szemei a jelen tűzében ragyogtak Cisiusra, mintha nem a nap helytartója lenne, hanem maga a Nap. Ez az ifjú immár kitűnő viszonyt tartott fenn egy korántsem szép jellemmel annyira, hogy kérdésével rejtetten tanácsolt neki. Cisiusért ekkor küldönc jött, mivel látogatója érkezett.

- Holnap - intett vissza Heliogabalusnak, illetve annak, akinek nincs neve, mivel letűnt a Nap.

- Áve, tudó pap! Bajtársaim nevében is köszönöm az utánam küldött táncosnőket, lantosokat! Megmutattam nekik lábon járó aranyaidat is, s úgy határoztunk, elég. Bár szolgád biztosított, hogy mindez egyetlen csepp vagyonod tengerében, mától mégis a magam örömére beszélek neked. Ott tartottam, hogy elhatároztuk Severus halálát, s akármelyikünk örömmel lett volna ítéletvégrehajtó, de nem tudtunk közelébe férni a velak-vezérektől. Feloldhatatlannak látszó helyzet előtt álltunk, amíg élt a császár; addig újratermelődött a kék veszedelem, s míg nem győztünk a velakokon, megközelíthetetlen maradt a császár. A helyzetet Tutor és Valens oldotta meg: Tutor homályos misztériumaival készített italát valamilyen módon Valens mindenütt jelen lévő rokonai juttatták Severus asztalára. A császár halála után villámgyorsan összeomlott a velak hadsereg. Papinianus utolsó próbálkozásként császárrá kiálttatta Caracalla öccsét, Gétát, de Caracallának csak intenie kellett, s viszonylag rövid idő alatt átvágtuk magunkat Rómáig. Ezt szó szerint értsd, uram; húszezer katonát vágtunk le, s Caracalla maga szúrta agyon öccsét, ki hiába menekült anyja ölébe. Julia Domna elsíratta egyik fiát, s átnyújtotta a bíbort a másíknak.

Ott állt a császár, a mi császárunk, aki mindig velünk volt. Egy-egy csatában három lovat is kivágtak alóla, s húszéves korára arca csakolyan sebhelyes lett, mint az én pofám. Azokat a lányokat szerette, akiket mi, s azt ette, ami jutott neki. És most fölvette a bíbort, könnyedén vállára hajította, miként köpönyegét hordta, s széltől durva hangján szólt hozzánk:

- Halljátok Caracalla császár első rendeletét! Az egész birodalomnak megadom a római polgárjogot. Nincs többé kiváltság a rómaiak számára! Egyforma és egyenlő emberekre van szükségem. Magam sem akarok más lenni, mint közkatona!

Ötven telet megértem s ezalatt nyolc császárt, de először mondtam magamban: „Ezért érdemes volt!” Nincs hát többé gögös arisztokrata, puffadt szenátor, kiváltságos lovag! Csak katonák lesznek, s élükön mi! A praetorianusok.

Caracalla szó szerint értette, amit mondtott; hozzákezdett a birodalom uniformizálásához. Mindig velünk volt... Azokat a lányokat szerette, akiket mi; azt ette, ami jutott neki. Ha pénzt kértünk tőle, azt mondta: „Nekem sincs!” Ha tanácsot, akkor azt: „Én sem tanultam többet nálatok!” Ha irányt, akkor azt mondta: „Tiétek a hatalom, csináljátok magatok!”

Hm... Csalódtunk Caracallában, uram. Úgy képzeltük, ha nincsenek is arisztokraták, de van arisztokratikus élet, és öregkorunkra megérdemelnénk ennyit a sok harc után. De Caracalla nem a katonákból csinált lovagokat, hanem a lovagokból katonákat, s ettől úgy elközönségesedett a birodalom, hogy még nekünk is felfordult tőle a gyomrunk.

Megöltük Caracallát, uram. Könnyes szemmel, de megöltük.

„Miért?” - hörögte, és pont rám nézett. Szemében csodálkozás ült, végtelenül nagy csodálkozás. „Én mindent...”

Azt akarta mondani: mindent nekünk adott, de úgy látszik, nem volt semmije, hiszen nekünk megint csak a pusztá kardunk maradt kezünkben, mint a kezdet kezdetén... Nagyon tanácstalanok lettünk halála után. Hiányzott Caracalla, ahogy vállára veti köpenyét, bömböl, és csettegnek a talpai a sátrak között. Ha voltak is hibás gondolatai, de nem voltak hátsó gondolatai; ismertük őt kívül-belül. De hát nem tudta a hatalmat kamatoztatni - ez nyilvánvaló. Mert ha tudta volna, úgy életünk megváltozik, de életünk nem változott meg. Egyáltalán nem változott meg!

Kivéve egyikünket, Marcus Salt, akit rég nem így hívnak már, hanem Marcus Opellius Macrinus lovagnak. Julia Domna adta neki ezt a címet egy okos diplomáciai tanácsért, és Marcus elfogadta.

Caracalla idején sokat röhögtünk a lovag-praetorianuson, aztán egyre többet fordultunk hozzá, végül pedig nem tudtunk meglenni nélküle. Felajánlottuk neki a bíort. Elfogadta. A hatalom minden hűhó nélkül került a kezébe; nem volt sem árverés, se szerződés, csak éppen nem a császár mondott beszédet nekünk, hanem a mi vezérünk neki.

„...Te vagy az első lovag a császári trónon, Macrinus, de praetorianusból lettél azzá, tehát jól tudod, mennyit ér a bíbor nélkülünk. Használd tehát a hatalmadat a mi javunkra. Változtasd meg az életünket! Ez a feltételünk.

Macrinus eltűnődött. Ő volt az első, akit töprengeni láttam azon, elfogadja-e a hatalmat, s bensőmben összeszorult valami. Mi lesz, ha nem fogadja el mégsem, lesöpri válláról azt a rongyot, és mi itt állunk elhasznált életünkkel, folyton küzdve és semmit se nyerve?

„Meg fogom változtatni az életeteket!”

Ennyit mondott Macrinus válaszul, s mintha súlyokat emelt volna le ezzel a vállamról. Mindnyájan így voltunk vele, s megkönnyebbülten tisztelegtünk a császár előtt. Utánunk felesküdtek a római légiők: a szíriai légiők, a hispániai légiők, britannok, pannonok, illírek és a germán határ katonái. Macrinus ezután szövetséget kötött a barbárokkal, kiegyezett Kelettel, s létrehozott egy kereskedelmi virágkört. Csak néztük, milyen egyszerű ez; pihenünk, és nem hiányzunk sehol. A császár betartotta ígétét: életünk megváltozott. Szétosztott bennünket a világ minden tájára, így kerültem én ide, Keletre - hozzád, uram. Mindenhol van belőlünk, és mind jól élünk. Macrinus gondoskodott róla, hogy mindünknek legyen egy kis palotája, narancs- vagy banánligete. Ez az. A császár ontja a rendeleteket, s mindenki tudja, mihez van joga, s mihez nincs. Rendeleteken tanultam meg olvasni - megtehettem, támadt rá időm.

Óriási terveink vannak: földet, házat, szabadságot adni a rabszolgáknak. Ez elengedhetetlen feladatunk.

- De hiszen leköpted a rabszolgát, aki éppen szabadságát akarta megváltani! - vonta össze szemöldökét Heliogabalus.

Cisius nevetett. Vállára ütött új barátjának, s az éppúgy érezte súlyát, mint a leköpött rabszolga.

- Még mellettem a helye, különben felfordul. Harcosnak való, mert szereti a szabadságot. Tehát hadd piszkolódjon! Ki látott tiszta harcost, te ifjú bölcs? És mi az, hogy szabadságot megváltani? Ez akkora baromság, mint a ti vízilovaitok! Ábránd, mint a misztériumaitok! Macrinus persze bedőlt ennek a szólamnak, s kezdi papíron árusítani a szabadságot. Mintha mit sem tudna arról, hogy ő maga mire ment a szabadságlevelével, amíg nem lett praetorianus! A császár elvesztette a tekintélyét, Heliogabalus! Ez rosszabb, mintha csökkentené az illetményeket; ez rosszabb mindennél!

- Úgy! - mondta csendesen maga elé a fiatalember.

- És itt van ez a kard, amit tegnap tőled kaptam! - folytatta zavartalanul a praetorianus. - Apróra vágtam vele a barátom kardjait. Pajzs már nem védelem vele szemben! Kik forgatják ezeket a kardokat, Heliogabalus?

- Csak egy van belőle. Az, amit neked kovácsoltattam.

Cisius nem nevetett már. Tudta, hogy a keleti igazat mond, hiszen kezükben van a mester, akinek nem tették könnyűvé az igazság kimondását, s mégis ugyanezt vallotta. Elegabal, a fölkelő nap helytartója tehát névtelen szerződést ajánlott föl: Adok, hogy adj! Adok, hogy megtedd... Megtartani Heliogabalus kardját annyi, mint egy ajánlat elfogadása.

A mély értelmű római jog számtalan módon biztosítja, hogy a névtelen szerződés betartassék. Cisius tudta, hogy ezért a kardért bíbor jár cserébe, csak az egyenértékű vele. Hiszen akié az ilyen fegyverek tömege, az a világ ura.

Hosszan nézte a szinte gyermekifjút, aki annyi idős sincs tán, mint ő volt, mikor Marcus Aurelius előtt állt, és a könyvek helyett a kardot választotta. Most már lassan hatvan telet számlál, de választását nem bánta meg. Újra a kardot választja. Csak ezáltal valósul meg a hatalmi örökség eszményi egysége, a praetorianus elv. Míg derekát felövezte a karddal, súlyos pillantását jövőendő császárára függesztette. Végül is kedvelte őt, hiszen olyan gyenge nélkülük! És mégis adni képes. Magában már törölte Macrinust, s Heliogabalus beiktatásának ünnepi fordulóit latolgatta: „Ő magasan jár, miként Nap, de abból az éjszakából táplálkozik, melyben névtelen volt!”

„Igen ez jó lesz. Benne van az is, hogy ő sem uralkodhat urai fölött, de világíthat nekik olyan magasról, ahogy kívánja.”

* * *